

СОВРЕМЕННЫЙ ГУМАНИТАРНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

0284.04.01;1

КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК БАЗОВЫЙ КУРС

ЮНИТА 4
РЕЧЕВОЙ ПРАКТИКУМ

МОСКВА 2001

Разработано Ш. Д. Абдиевой

Одобрено Методическим
Советом СГУ

КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК

. БАЗОВЫЙ КУРС

Юнита 1. Вводно-фонетический курс.
Юниты 2-4. Базовый курс.

ЮНИТА 4

Пособие представляет собой практическое руководство по различным ситуациям общения.

В нем рассматриваются важнейшие разделы, характеризующие различные сферы человеческого общения, а также специфику национального общения (традиции, обычаи и т.д.).

Практическая часть учебного пособия представлена комплексом упражнений (ситуативных, ролевых, тренировочных и игровых).

Соответствует профессиональной образовательной программе N 1

Для студентов Современного Гуманитарного Университета

0284.004.04.00.01; 1/11.14.Тир.4000

© СОВРЕМЕННЫЙ ГУМАНИТАРНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ, 2000

ОГЛАВЛЕНИЕ

ДИДАКТИЧЕСКИЙ ПЛАН	4
ЛИТЕРАТУРА	5
УРОК 1. Этикетные формулы общения	7
День 1. Формулы приветствия и прощания	7
День 2. Просьба	20
День 3. Приглашение. Поздравление. Пожелание	28
День 4. Извинение. Благодарность	37
День 5. Знакомство	48
УРОК 2. Национальные особенности общения	62
День 1. Традиции и обычаи	62
День 2. Родство по-казахски	70
День 3. Дом моих предков	76
День 4. Моя родословная	82
День 5. Счастье семьи в детях	85
УРОК 3. Традиции в национальном общении	94
День 1. Будни и праздники	94
День 2. Свободное время. Приглашение и прием гостей	100
День 3. Сватовство	115
День 4. День рождения	124
День 5. Наурыз	131
УРОК 4. Коммуникативная компетентность в ситуациях общения	139
День 1. Служба. Работа	139
День 2. Учебное заведение	151
День 3. Здоровье – главное богатство	161
День 4. Гостиница	178
День 5. В магазине	186
УРОК 5. Стратегия речевого поведения в ситуациях общения	195
День 1. Спорт, отдых, развлечения	195
День 2. Мой город	202
День 3. Джайляу	210
День 4. Путешествие	215
День 5. Театр, концерт, музей	220

ГЛОССАРИЙ *

* Глоссарий расположен в середине учебного пособия и предназначен для самостоятельного заучивания новых понятий.

ДИДАКТИЧЕСКИЙ ПЛАН

1. Этикетные формулы (клише)

Приветствие. Прощание.
Просьба. Приказ. Повеление.
Извинение. Благодарность.
Поздравление. Предложение.
Желание. Намерение.
Недовольство. Возмущение.

2. Тактика и стереотипы общения.

Встреча. Знакомство. Представление себя при знакомстве.
Совет. Предостережение.
Согласие. Одобрение.
Неопределенный ответ. Отказ.
Возмущение. Сожаление. Сочувствие.

3. Коммуникативная компетентность в ситуациях.

Знакомство и представление.
Семья.
Праздники.
Портреты и характер.
Где мы живем?
Здоровье.
Поездка, путешествие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мусаева Г.Ә. “Алғашқы қадам”, Алматы: Балауса, 1998.
2. Бұлдыбаев А.С., Екшембеева Л.В. “Сөйлей білсеңіз-ұтасыз”. Алматы: Балауса, 1998.
3. Алдашева А. “Қазақ тілі”, Алматы: Санат, 1998.
4. Аяпова Т.Т. “Қазақ тілі”, Алматы: Ғылым, 1998.
5. Ұ. Салиева “Қазақша сөйлеп үйренейік”, Алматы: Рауан, 1995.
6. Қадашева Қ., Әбдиева Ш. “Қазақ тілінен аудиосабақтар”, Алматы, 1999.
7. Бизаков С. “Элементарный курс казахского языка”, Алматы: Рауан, 1996.
8. Бектаева Ш. “Казахский язык”, Алматы: Санат, 1996.
9. Қ.А. Мусина “Қазақ тілі”, Алматы: Қайнар, 1995.
10. Бейсембаева Н.Н. “Казахский язык”, Алматы: Дәуір, 1997.
11. Наурызбаева Р. “Үй-ішімізбен қазақша үйренеміз”, Алматы: Ана тілі, 1994.
12. “Алғашқы қадам” /Мусаева Г.Ә., Құрышжанов Ә.Ә., Ахмедова Ж.Ш., Екшембеева Л.В./

Словари

1. Казахско-русский словарь под редакцией Ш. Ш. Сарыбаева. Алматы, 1995.
2. Казахско-русский словарь. Главная редакция Казахской Советской энциклопедии, 1993.
3. Х. Махмудов, Ғ. Мусабаев. Казахско-русский словарь. Алматы: Рауан, 1989.
4. К. Бектаев, А. Ахабаев, Е. Керимбаев. Краткий казахско-русский словарь. Алматы, 1992.
5. К. Неталиева. Қазақ тілінің орфоэпиялық сөздік. Алматы, 1977.
6. Ш. Бектуров, А. Бектурова. Сөздік. Алматы: Рауан, 1997.

ВВЕДЕНИЕ

Юнита состоит из пяти уроков, каждый из которых включает в себя определенный объем учебного материала по лексическим темам.

Каждый урок включает в себя сведения о структуре речевого взаимодействия в различных ситуациях человеческого общения, а также комплекс упражнений (ситуативных, ролевых, игровых, тренировочных).

В учебном пособии рассматриваются разговорные темы, лингвострановедческий материал об особенностях национального общения, дан грамматический комментарий и тренинг, упражнения на усвоение лексики.

УРОК 1

— День 1

ЭТИКЕТНЫЕ ФОРМУЛЫ ОБЩЕНИЯ

Армысыз, баба!

Формулы приветствия и прощания

В казахском языке большое разнообразие приветствий, как и форм обращений. Существует в нем дифференциация приветствий в зависимости от возраста и принадлежности к полу.

— Сәлем— Привет!

— Сәлеметсің бе — Здравствуй!

Это наиболее частоупотребительное приветствие.

С приветствиями **Амансың ба! Есенсің бе!** обращаются обычно женщины пожилого возраста. Эти приветствия употребляются так же молодыми людьми обоего пола в обращении к старшим, более пожилым людям женского пола.

Ассалаумағалейкум у казахов — только мужское приветствие. Чаще младшие по возрасту должны приветствовать таким образом, например,

седобородого аксакала, в знак своего внимания, уважения и почета. Пожилые мужчины также должны обращаться друг к другу с приветствием **ассалаумағалейкум**. А старшие по возрасту отвечают **уағалайкумассалам**. Часто такое приветствие употребляется и между молодыми мужчинами, между ровесниками. Если знакомые мужчины встречаются после долгой разлуки, такое приветствие желательно. И в приветствии мы должны учитывать особенности, обычаи, традиции казахского народа, основывающиеся на вежливости, почитании старших по возрасту. С младенчества в крови у казахов уважение к старшим. Это уважение к человеку, умудренному большим жизненным опытом, много прожившему, много потрудившемуся. Почтительно здороваясь с пожилым человеком, младший по возрасту встанет, непременно спросит, чем он может быть полезен, проявит заботу о нем, уступит ему лучшее, самое почетное место.

Вот, например, один из вариантов приветствия мужчин пожилого возраста и молодых по возрасту к старшим:

– Ассалаумағалейкум, аксакал!	– Здравствуйте, аксакал!
– Қош келдіңіз!	– Добро пожаловать!
– Уағалайкумассалам, балам!	– Здравствуй, дитя мое!
– Сау-сәлеметсіз бе?	– Как Ваше здоровье?
– Шүкір, айналайын.	– Ничего (потихоньку), мой милый.
– Халіңіз қалай?	– Как Ваши дела?
– Үй-іші, бала-шаға аман есен бе?	– Как поживает Ваша семья? Все живы здоровы?
– Мал-жан аман ба?	– Все живы здоровы (все благополучны в вашей семье?)

Задание 1. Прочитайте текст. Обратите внимание на употребление речевых формул приветствия.

“Алыстан алты жасар бала келсе, алпыстағы шал сәлем береді”, – дейді халық. Бұл – үлкен дәстүр. Дәстүр бойынша ауыл адамдары ұзақ сапардан келген ағайынға келіп сәлем береді. Алыс сапарға жүргелі жатқан адамға жиылып барып “жол болсын” деп тілек айту дәстүрі бар. Ертеде “жол болсын” деп, тек қана ер адам айтқан. Жастар үлкен кісіге сәлем береді. Ауылға келгенде жас адам үлкен қарияға барып сәлем беруі керек. Жастардың сәлем беру түрлері: Сәлеметсіз бе? Есен-саусыз ба?

(Қазақ халқының тарихынан)

Речевые формулы приветствия (амандасу)

Сәлеметсіз бе!	}	Здравствуйте!	}	Амансыз ба!
Ассауамағалейкум!				Есенсіз бе!
Армысыз!				Жақсымысыз!
Қайырлы таң!	—	Доброе утро!		
Қайырлы күн!	—	Добрый день!		
Аман-есен бе!	—	Как живы и здоровы?		
Қайырлы кеш!	}	Добрый вечер!		
Кеш жарык!				
Кош келіпсіз!		— Добро пожаловать!		
Қалай жеттіңіз?		— Как вы доехали?		
Жол болсын!		— С приездом!		
Әлей болсын!		— Спасибо за такое пожелание!		
Сізді көргеніме қуаныштымын!		— Рад вас видеть!		
Алғыс айтам(ын)!		— Благодарю!		
Халіңіз қалай?	}	Как ваши дела?	}	Хал-жағдайыңыз қалай?
Халіңіз жақсы ма?				Хал-ахуалыңыз қалай?
Дені-қарныңыз сау ма?	}	Как ваше здоровье?	}	Денсаулығыңыз қалай?
Тәуірсіз бе?				Денсаулық жақсы ма?
Көңіл-күйіңіз қалай?	—	Как ваше самочувствие?		
жақсы	—	хорошо	тамаша	— прекрасно
өте жақсы	—	очень хорошо	рақмет	— спасибо
жаман емес	—	неплохо	ойдағыдай	— благополучно
ойдағыдай	—	неплохо	тәуірмін	— мне лучше
				(выздоровливаю)
шүкір	}	слава богу,	}	күдайға шүкір
шүкіршілік				күдай деп
хал	{	нашар — плохо	жақсы емес	— неважно
		жаман — плохо	онша емес	— неважно
			ойдағыдай емес	— неважно

Произнесите фразы быстро, спокойно, уважительно, равнодушно, нежно, страстно, восхищенно, грустно.

Задание 2. Прочитайте текст.

Амандасу салты

Әр халықтың *амандасу салттары* әр түрлі. Мысалы, славян халықтары бір-біріне қол беріп амандасса, жапон, қытай, үнді халықтары қос қолын

бірлестіріп, мандайына тигізіп тағзым ету арқылы амандасқан. Ал мұсылман халықтарында ертеде оң қолын жүрегiнiң басына апарып тағзым ету арқылы амандасу салты болған. Сондай-ақ мұсылман халықтарында амандық салты “Ассалаумағалейкум” деген сөзден басталады. Ол жақсы тілек: “Сізге алланың нұры жаусын” деген сөз. Жас адам жолы үлкен, жасы үлкен адамға алдымен қос қолын ұсынады, ал сәлем алушы қария: “Уағалейкумассалам!” – деп оң қолын береді. Ол: “Алланың рақым нұры маған бір есе жауса, сізге екі есе жаусын” деген сөз.

Осылай сәлемдесуден кейін амандасушылар бір-біріне:

- Деніңіз сау ма?
- Мал-жаныңыз аман ба?
- Еліңіз тыныш па? – сұрақтарын қойып.
- Деніміз сау,
- Мал-жан аман.
- Ел тыныш, – деген жауаптар қайырады.

Егер үй толы адам болса, сырттан келген адам отырғандардың ең үлкенінен бастап кішісіне дейін алма-кезек қол беріп амандасып шығып, отырғаннан кейін үй иесі ақсақалмен келген қонақ *амандық-саулық* сұрасады.

Көп жыл бойына көріспеген құрдас, ағайын-туыс адамдар қауышып амандасады.

Халқымызда алыстан келген ағайынға жиналып келіп амандасу, немесе алыс сапарға кетіп бара жатқан адамға жиналып барып “жол болсын” деп тілек айту дәстүрі бар.

(“Қазақ халқының салт-дәстүрлері” кітабынан)

Задание 3. Трансформируйте текст, внося дополнительные слова в предложения и новые предложения, детализируйте его содержание.

Жасы үлкен ер адамға жасы кіші ер адам бірінші *сәлем* береді.

- Ассалаумағалейкум! (сізге Алланың нұры жаусын!)
- Уағалайкумассалам! (Алланың рақымы сізге екі есе жаусын)

Осыдан кейін олар алма-кезек:

- Дені-қалыңыз сау ма?
- Деніміз сау.
- Еліңіз аман ба?
- Ел іргесі тыныш.

Осы сұрақтарды екінші кісі де қайталап айтады. Содан кейін төрге шығып отырады. Егер үйде адам көп болса, келген *қонақ* үйде отырған адамдардың үлкенінен бастап кішісіне дейін қол беріп, амандасып шығып, *төрге* отырғаннан кейін, үй иесі *ақсақал* мен келген қонақ *аман-саулық* сұрасады.

Задание 4. Используя разные определения, уточните значение подчеркнутых слов в текстах из заданий 2,3.

Задание 5. Передайте содержание диалога в монологичной форме, употребляя ключевые слова и добавляя детали, собственные оценки.

- 1) – Сәлеметсіз бе? Халіңіз қалай?
 - Жақсы, рақмет, өзіңіздің халіңіз қалай?
 - Жақсы, рақмет.
 - Сәлеметсің бе? Халің қалай?
 - Жақсы, рақмет, өзіңнің халің қалай?
 - Жақсы, рақмет.
- 2) – Сәлеметсіз бе, Нұрзада!
 - Сәлеметсіздер ме?
 - Нұрзада халіңіз қалай?
 - Жақсы, рақмет, Балнұр өзіңіздің халіңіз қалай?
 - Жақсы, рақмет. Нұрзада, танысып қойыңыз, бұл – Балнұр.
 - Балнұр, ол да менің досым.
 - Нұрзада, танысқанымға қуаныштымын.
 - Мен де, Балнұр. Сау болыңыздар.
 - Сау болыңыз.
- 3) – Сәлеметсің бе?
 - Сәлеметсің бе, халің қалай?
 - Жақсы, рақмет, өзіңнің халің қалай.
 - Жақсы, рақмет. Аға, танысыңыз, бұл менің досым. Әли, ол менің ағам. Оның аты
 - Мен танысқанымға қуаныштымын.
 - Мен де.
 - Жақсы, сау бол.
 - Сау болыңыздар.

Задание 6. На основе предложенных ситуаций подготовьте диалоги.

1. Сіздің тобыңызға жаңа студент келді. Онымен амандасыңыздар, танысыңыздар.
2. Сіз көшеде танысыңызды кездестірдіңіз, оны қасыңыздағы досыңызбен таныстырыңыз.
3. Оқытушыға досыңызды таныстырыңыз.
4. Сіз досыңыздың әкесімен амандасыңыз, танысыңыз, қоштасыңыз.

Задание 7. Продолжите диалоги.

- а) – Сәлеметсіз бе, апай?
– Сәлемет пе, інім!
- б) – Есенсіз бе?
– Есенсіз бе?
- в) – Сәлеметсіз бе, әже?
– Жасың ұзақ болсын, балам!

Задание 8. Запомните диалог, составьте аналогичный.

- 1) – Сіндім, отбасыңыз үлкен бе?
– Жоқ, шағын, апай. Күйеуім, ұлым, мен – үшеуміз ғана.
- 2) – Інішек, сен Мұратсың ба?
– Иә, мен Мұратпын, апай.
- 3) – Қарындас, сіз Айгүлсіз бе?
– Жоқ, мен Райханмын, ағай.
- 4) – Сіндім, сен кімсің?
– Мен Жеңістің қарындасымын, өпкей.
– Өке-шешеннің аты-жөні кім?
– Шешемнің аты – Гауһар, өкемнің аты – Бейбіт.
- 5) – Атай, сіз кімсіз?
– Қойшымын.
– Танысалық, өкей. Мен осы қалада тұрамын, жұмысшымын, Атым – Талғат.
– Менің есімім – Жомарт, ауылда тұрамын.
- 6) – Апай, сізге кім керек?
– Ғалым үйінде ме, айналайын?
– Мен оны бүгін көрмедім, апай.
– Сағат қанша болды, қалқам?
– Сағат үш жарым (3.30), апай.
– Қош бол, айналайын! Ғалымға сәлем айт.
– Сау болыңыз!

Задание 9. Подставьте подходящие по смыслу фрагменты реплик, данные отдельным списком.

..... сабыр сақтаңыздар. тәртіп сақтаңыздар.
жоғары өтініздер. Ынта қойып тыңданыздар. кімде
қандай сұрақ бар? көмскке келгендеріңіз үшін алғыс айтамын.
..... дастарқанға отырыңыздар. дем алыңыздар.

Аяулы достар, құрметті халайық, қымбатты балалар, қадірлі әріптестер, құрметті қонақтар, құрметті жолдастар, қымбатты азаматтар, халайық.

Задание 10. Переведите предложения на русский язык. Вместо точек вставьте слова, данные ниже.

- сіздерде көйлек бар ма?
- сізге қандай көйлек керек?
- Көгілдір түсті көйлекті көрсетіңізші,
- сіз қайда істейсіз?
- мен автобазада істеймін.
- мына автобус қайда барады?
- Бұл автобус автовокзалға барады,
- Көмектесіп жіберші,
- Қол жүгіңізді мен көтерейін,

Апай, әжей, атай, ағай, қалқам, айналайын, балам, қызым, інішек.

Задание 11. На основе предложенного диалога подготовьте монологическое высказывание, повествующее о национальных традициях приветствия.

- Ассалаумағалейкум, ата!
- Уағалейкумассалам, келіңіздер!
- Сәлеметсіз бе, апа! Амансыз ба, хал-жағдайыңыз қалай? Денсаулығыңыз жақсы ма?
- Амансыз ба, балам! Хош келдіңіздер! Төрге шығыңыздар!

Задание 12. Правильно употребите окончания глаголов.

1. Мен ертең сабақтан ертерек шық..., Сен ертең Тұрғынбек атаға сәлем бер..., Сіз менімен бірге бар..., ...? Ол кісіні үйге қонаққа шақыр..., ...? Сен мені біздің мекеменің алдынан күтіп-ал...,

2. Егер ертең қар жау ..., онда ... еді. Мен жолдастарыммен бірге Шымбұлаққа бар ... деп едім. Егер Гүлжанға мамасы рұқсат ет... .. еді. Гүлжан — жақсы қыз. Ол шаңғы тебе алады, ән айта алады, би билей алады. Мен Гүлжанмен жақынырақ таныс..., Ол — озат оқушы. Кітаптарды көп оқиды. Егер кітапханаға бірге барайық де ..., келісер ме екен? Әлде дискотекаға шақыр... ба екен? Әлде үйге шақыр... ба екен? Менде шетелдік музыканың жаңа жинағы бар, музыка тыңдайық де... .. бе екен?

Задание 13. Прочитайте диалог. О какой особенности национального обычая приветствия Вы узнали из разговора отца с сыном.

Жақып Өтемісұлы баласы Төлегенмен сөйлесіп отыр.

Жақып Өтемісұлы: Төлеген, ертең сабағың қай уақытта бітеді?

Төлеген: Сабағым түскі бір жарымда бітеді.

Жақып Өтемісұлы: Сабақтан кейін қолың бос па? Үйге ертерек келсең, жақсы болар еді.

Төлеген: Сабақтан кейін мектепте жас ақындармен кездесу болады. Соған қатысқым келеді. Қандай тапсырмаңыз бар?

Жақып Өтемісұлы: Сен бүгін немесе ертең уақыт тауып, Қуаныштың әкесі Тұрғынбек атаға сәлем беріп шықсаң, жақсы болар еді. Сен – енді үлкен азаматсың. Тұрғынбек ата Қарағандыдан келгелі сен оны көрген жоқсың, барып амандасқан жоқсың. Ол кісі сені сұрап жатыр.

Төлеген: Мақұл, әке. Мен жалғыз баруға ыңғайсызданамын. Сіз менімен бірге барсаңыз, дұрыс болар еді.

Жақып Өтемісұлы: Шақырайық. Тұрғынбек ата – ұзақ жылдар бойы жылқышы болған, көпті көрген адам. Ол жылқы малы туралы өте жақсы біледі, танымы мол, қызық әңгімелер айтады.

Төлеген: Ендеше, мен бүгін сабақтан кейін үйге келейін.

Жақып Өтемісұлы: Мен де жұмыстан бір сағаттай бұрын шығайын. Сен мені біздің мекеменің алдында күтіп тұрсаң, жақсы болар еді.

Задание 14. Прочитайте текст. Выберите опорные слова и словосочетания, на основе их перескажите текст. Ответьте на вопрос в конце текста.

Қоштасу – кең тараған халықтық дәстүр. Қазақ халқында қоштасу – кең қанат жайған тарихтың ежелгі кезінен бастап, қазіргі өміріне дейін келе жатқан мәдениетті дәстүр.

Жеке адаммен қоштасу, көпшілікпен қоштасу, елмен, жермен және Отанмен қоштасу түрлері халық арасында кең тараған. Осылардың ішінде жске адамдардың бір-бірімен қоштасуы ерекше орын алады. Жалпы қоштасу сәтінде адамдардың қарапайым, кішіпейіл, мәдениетті, сыпайы болғаны дұрыс және қоштасып жатқан адамыңызбен жақсы тілек айтып, жақсы сөз айтып қоштасуыңыз ғанибет емес пе?

Задание 15. Подберите предложения к словосочетаниям.

Халыктык дәстүр ...

Мәдениетті дәстүр ...

Қоштасу түрлері ...

Бір-бірімен қоштасуы ...

Жақсы тілек ...

Жақсы сөз ...

Задание 16. Составьте диалог, используя набор реплик к предложенной ситуации.

Речевые модели прощания

До свидания! { Сау
Сау-саламат бол!
Сау болыңыз!
Сау болындар!
Сау болыңыздар!

Прощай! { Қош бол!
Қайыр, қош!

Прощайте! { Қош болыңыз!
Қош болындар!
Қош болыңыздар!

Счастливого пути! { Сапар сәтті болсын!
Сәт сапар!

Көріскенше күн жақсы болсын!
Кездескенше! } *До скорой встречи!*

Сәлем айтыңыз! — *Передайте привет!*

Жолыңыз болсын! — *Желаю вам удачи!*

Произнесите фразы демонстративно, печально, слезно, с мольбой, нежно, равнодушно, иронически, задумчиво, радостно, грубо.

Задание 17. Расположите реплики диалога в логической последовательности.

- ☐ – Ал жақсы, сау болыңыздар, келесі көріскенше аман болайық.
- ☐ – Рақмет, қазақтың мұндай дәстүрін ұмытпаған да жөн екен.
- ☐ – Ал жолдастар (қыздар, қонақтар, ағайлар т.б.); “Кел демек бар, кет демек жоқ”. Әңгімелестік, әзілdestік, көңіл көтердік. Бізге көрсеткен ықыластарыңызға өте көп рақмет. Рұқсат болса, біз тұрайық.
- ☐ – Тоқтай тұрыңыздар, біз сіздерді аялдамаға дейін шығарып салайық. Ал мына түйіншек үйде қалған жасы үлкендерге, балаларға тойдан сарқыт. Олар да дәм татсын.
- ☐ – Әлі де отырып, ойнап-күлуге болатын еді. Асықсаңыздар, рұқсат. Бүгін дастарқанымыздың құрметті қонағы болғаныңызға шын жүректен ризамыз. Келіп тұрыңыздар. Сіздерге барлық уақытта есігіміз ашық.

Повелительное наклонение

Приказ. Повеление

Бұйрықты сөйлем (повелительная форма) глагола в казахском языке выражает разные оттенки побуждения к совершению действия со стороны говорящего: приказание, призыв, пожелание, приглашение: келшікпе – не опаздывай, кіріндер – войдите, барайық – (давайте) пойдем, тоқтаңдар – остановитесь, алдама – не обманывай, келсін – пусть придет.

Повелительное наклонение имеет все три лица:

Болымды түрі (положительная форма)		Болымсыз түрі (отрицательная форма)	
Жекеше	Көпше	Жекеше	Көпше
1. тыңда + йын көр + е + йін	тыңда + йық көр + е + йік	тыңда + ма + йын көр + ме + йін	тыңда + ма + йық көр + ме + йік
2. тыңда көр тыңда + ңыз көр + ініз	тыңда + ндар көр + індер тыңда + ңыздар көр + іңіздер	тыңда + ма көр + ме тыңда + ма + ңыз көр + ме + ніз	тыңда + ма + ндар көр + ме + ндер тыңда + ма + ңыздар көр + ме + ніздер
3. тыңда + сын көр + сін	тыңда + сын көр + сін	тыңда + ма + сын көр + ме + сін	тыңда + ма + сын көр + ме + сін

1-ое и 2-ое лица повелительного наклонения имеют форму единственного и множественного числа. 3-е лицо имеет одинаковую форму для обоих чисел. 1-ое и 3-ое лица, а также множественное число 2-го лица образуются только двумя способами:

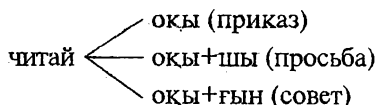
1 л.	{ сөйлейін сөйлейінші }	говорю-ка я	{ айтайын айтайыншы }	скажу-ка я
2 л.	{ сөйлендер сөйлендерші }	говорите	{ айтындар айтындаршы }	скажите
3 л.	{ сөйлесін сөйлесінші }	пусть говорит	{ айтсын айтсыншы }	пусть скажет

С помощью сложного суффикса **-айын (-ейін)** образуется форма повелительного наклонения 1 лица и придает дополнительное значение совершению действия.

Сөйле + йін	— (обязываю себя) говорить
Айт + айын	— (обязываю себя) сказать
Жүр + ейін	— (раз это необходимо) я пойду
Тыныг + айын	— (давай-ка) я передохну

Основа глагола в казахском языке одновременно является формой приказания 2 лица единственного числа: бер — дай, апар — отнеси.

Форма, выражающая ослабленные оттенки просьбы, образуется с помощью аффикса **-шы (-ші)**:

Пожелание, просьба, побуждение к действию выражается также 2-лицом условного наклонения со сложным аффиксом: **-сеңші (-саңшы)**:

сөйле + сең + ші	— да говори же
бақырма + саң + шы	— да не кричи ты

Формы приказания, побуждения к совершению действия в 3-ем лице образуются прибавлением к основе глагола аффикса **-сын (-сін)**. С помощью аффикса **-сын (-сін)** образуется форма повелительного наклонения 3 лица обоих чисел. В русском языке употребляются слова *пусть, пускай* и частица *да* с личной формой глагола:

өкел + сін	— пускай принесет
жинал + сын	— пускай соберутся
бар + сын	— пускай пойдет (туда)

кел + сін	— пускай придет
оқып шық + сын	— пускай прочтет
тамақтан + сын	— пусть потрапезничает

Задание 18. Вместо точек вставьте соответствующий аффикс лица (-ейін, -сын, -ейік, -йын, -сін, -йық).

Мен	{ жүр көре кел бер әкел }
Біз	{ жүр көре кел бер әкел }
Ол (олар)	{ жүр көре кел бер әкел }

Наиболее открыто, ярко повеление, приказ выражается формой 2 лица: сен көрсет, сіз көрсетіңіз; сен қой, сіз қойыңыз и т.д.

Формой 2 лица повелительного наклонения совпадает с глагольной основой.

Если к глаголу в повелительном наклонении прибавляются аффиксы -шы, -ші, то такой глагол выражает просьбу, совет, желание: көрсетші, айтшы, берші и т.д.

Обратите на формы глагола танысу:

- а) таныстыр — өзгелік етіс (понудительный залог). В русском языке такого залога нет. Понудительный залог обозначает действие, которое субъект вынужден совершить по просьбе, принуждения кого-то. Например: Айша, мені күйеуіммен таныстар. — Айша, познакомь меня со своим мужем.
- б) таныстым, таныстың, танысты — ашық рай (изъявительное наклонение):

Мен Айшаның күйеуімен таныстым. — Я познакомилась с мужем Айши.

Сен Айшаның күйеуімен таныстың. — Ты познакомилась с мужем Айши.

Ол Айшаның күйеуімен танысты. — Она познакомилась с мужем Айши.

в) таныстырғалы келдім, таныстырайын деп едім — деепричастная форма: Мен сені Айшаның күйеуімен таныстырғалы келдім. — Я пришел для того, чтобы познакомить тебя с мужем Айши.

г) танысқаныма қуаныштымын — причастная форма: Сізбен танысқаныма қуаныштымын. — Я рада, что познакомилась с вами.

Задание 19. Используя формы повелительного наклонения, обратитесь и попросите ...

- 1) коллегу показать план работы;
- 2) друга купить билеты в кино;
- 3) директора подписать бумагу;
- 4) ученика повторить о сказанном;
- 5) сына или дочь позвонить на работу.

Үлгі: Шолпан, маған жұмыс жоспарыңды көрсет или Әлеке, жұмыс жоспарыңды көрсетіңіз.

Задание 20. Поручите Вашим товарищам, родителям, близким, однокурсникам а) разработать маршрут поездки, б) выполнить домашнюю работу, в) встретить коллегу на вокзале, г) подготовить вечеринку, выступление на конференции.

Сөздік

салт	—	обычай
тағзым	—	поклон
тілек	—	пожелание
дәстүр	—	традиция
үй иесі	—	хозяин дома
қария	—	старик
сапар	—	визит
тор	—	почетное место
тыныш	—	спокойно, хорошо
тәртіп	—	дисциплина
ынта	—	стремление
алғыс айту	—	благодарить
аяулы	—	любимый, уважаемый
қадірлі	—	уважаемый
әріптестер	—	коллеги
мақұл	—	хорошо, ладно
ыңғайсыз	—	неудобно

таным	—	познание
шаңғы тебу	—	кататься на санках
қоштасу	—	прощание
кең тараған	—	широко распространенный
кең қанат жайған	—	широко расправивший крылья
ежелгі	—	древний
мәдениетті	—	культурный
көпшілік	—	множество
түр	—	вид
жеке	—	особенно
қарапайым, кішіпейіл	—	простой
сыпайы	—	вежливый
түйіншек	—	узелок
ғанибет	—	удовольствие
тілек	—	пожелание
ұмытпау	—	не забывать
ықылас	—	внимание
алыстан	—	издалека
дәстүр	—	традиция
жиылып	—	собираясь все вместе
тек қана	—	только

■ День 2

Слово “пожалуйста” Просьба

Как перевести слово *пожалуйста* на казахский язык? Это один из наглядных примеров того, что некоторые слова не переводятся на другой язык однозначно, а имеют несколько эквивалентов. Вводное слово **пожалуйста** в русском языке выражает вежливое обращение, просьбу, согласие. Вот некоторые коммуникативные ситуации употребления этого значения в казахском языке:

Слово **мархабат** употребляется как форма вежливого обращения, почтительной просьбы благожелательных эмоций, радушия и гостеприимства: **мархабат + етіңіз** (пожалуйста, милости просим). Если Вам говорят “**Рақмет!**” или “**Алғыс айтамын!**” вы должны ответить также “**Мархабат!**”

Слово **мейлің(із)** употребляется как вежливая форма выражения согласия в ответ на просьбу, советы:

- Бір минутка барып келсем? — Можно отлучиться на минутку?
- Мейліңіз или Қалауыңыз білсін.

Если вам разрешают что-то взять или вы просите разрешения что-либо сделать (делать), то вы чаще слышите “Мейліңіз” или “Қалауыңыз білсін”.

Но чаще слово пожалуйста переводится с помощью прибавления к глаголу повелительного наклонения суффикса **-шы (-ші)**. Когда вы хотите попросить о чем-нибудь, вы говорите: **отыр** (садись), **отыршы** (садись, пожалуйста), **отырыңызшы** (садитесь, пожалуйста). Если вы хотите извиниться, вы скажите: **кешіріңізші, гафу етіңізші**.

Задание 1. Произнесите фразы громко, тихо, быстро, медленно, жалобно, “приказным” тоном. Повторите реплики несколько раз, произнося их каждый раз все тише и тише.

Речевые модели Өтініш – просьба

Айналайын, көмектесіңізші	— ... помогите, пожалуйста.
Айтыңызшы.	— Скажите, пожалуйста.
Ағай, айтып жіберіңізші.	— Подскажите, пожалуйста.
Айтпас па екенсіз?	— Не скажите ли вы?
Апай, жәрдемдесіңізші	... помогите, пожалуйста
Жәрдем беріңізші	
Сұраған затын беріңізші.	— Дайте, ему, пожалуйста, то, что он просит.
31-бөлмені көрсетіңізші	— Покажите, пожалуйста, 31 комнату.
Қарындас,	{ сәл тоқтаңызшы } Подождите минутку,
	{ сәл кідіріңізші } пожалуйста.
Қалқам, кітапты	{ өперенізші } Подайте книгу,
	{ өпере салыңызшы } пожалуйста.

Задание 2. Используя речевые клише просьбы, составьте мини диалоги в ситуациях общения в

- а) магазине;
- б) сберкассе;
- в) по улицам города;
- г) в библиотеке;
- д) в общественном транспорте.

Задание 3. Задайте вопросы к тексту. Ответьте на вопросы, внося дополнительные слова в предложения и новые предложения, детализируя содержание ответа.

Өтініш — таныс емес адамдарға өте бір ілтипатпен айтылатын сөз. Әрбір халықтың өкілдері өтінішті ізеттілікпен қарапайымдылықпен, мәдениеттілікпен айтуға тырысқан. Өйткені ол сөзде бір халықтың мәдениеті жатады деп түсінген. Өтініш, негізінен, адам бір нәрсені сұрауға мәжбүр болғанда айтылады. Сұрайтын адамына байланысты өтініш те өзгеріп отырады. Мәселен, үлкен кісіге, жас адамға немесе қыз балаға, бүлдіршінге т.б.

Задание 4. Подберите из текста предложения к ключевым словам. Воспроизведите устно эти предложения. Используя слова, составьте новые словосочетания и предложения.

өтініш
ілтипат
мәдениет
қарапайымдылық
сұрау

Задание 5. Прослушайте диалог, составьте аналогичный на эту тему.

- 1) — Сәлеметсіз бе!
— Сәлеметсіз бе! Кіріңіз, отырыңыз.
— Рақмет. Кешіріңіз, сізден сұрауға бола ма?
— Иә, әрине, сұраңыз.
— Айтыңызшы, сіздерде диктофондар бар ма?
— Қандайы керек қай диктофондарды қарайсыз?
— Кішкентай, қолайлы диктофон керек еді.
— Мына диктофонды. Көріңіз, қытайдікі. Не мынандай диктофон алыңыз, бұл диктофон Жапониядан.
— Бұл диктофон жақсы екен, аламын. Бағасы қандай?
— 8000 теңге тұрады.
— Жарайды, маған соны беріңізші. Алайын.
— Мінеки, диктофонды алыңыз.
— Көп рақмет, келіп тұрыңыз.
— Сізге де рақмет, сау болыңыз!
— Сау болыңыз!
- 2) — “Алматы ақшамы” газетін алыңыз. Бұл жаңа газет.
— Жаңа ма? Жарайды, көрейін көрсетіңізші.
— Міне алыңыз, қараңыз.
— Иә, алайын, беріңізші.
— Алыңыз. Рақмет!
— Сізге де рақмет!

Задание 6. Из списка реплик подберите недостающие реплики персонажей.

–, сізге не керек еді?	кірініз
– Маған кітап, сізде балалар кітабы бар ма?	керек еді
– Иә, бар.	берші
– Маған әліппе	алыңыз
– Міне,	кешіріңіз
–	алыңыз
– Саған керек пе?	бейнетаспа
– Иә, керек. Маған	отырыңыз
– Мұраттың тойы жазылған бейнетаспаны	ала ғой
– Иә,	алыңыз
– Сәлеметсіз бе!	рақмет
– Амансың ба, қарағым!	ертегілер
– Апа, үйге шай тамақ	тақпақтар
– Рақмет, айналайын!	әлсндер
– Иә, міне,	әліппе
– Шайға, рақмет, балам	ішіңіз
– Ас, болсын, апа!	

Келісім, Құптау Согласие, одобрение

Задание 7. Произнесите фразы утвердительно, задумчиво, радостно, печально, иронически, удивленно, уверенно.

Иә.	Да.
Иә, бұл мен.	Да, это я.
Иә, өрине.	Да, конечно.
Дәл солай.	Так точно.
Жақсы.	Хорошо.
Мақұл, жарайды.	Ладно.
Өте жақсы.	Очень хорошо.
Мен келістім (біз келістік).	Я согласен (мы согласны).
Сөзсіз.	Безусловно.
Қалай да.	Наверняка.
Міндетті түрде.	Обязательно.

Мен қарсы емеспін (біз қарсы емеспіз).

Сеңікі (сіздікі) дұрыс.

Өте жақсы!

Әбден дұрыс.

Сөзсіз сіздікі дұрыс.

Әрине, болады.

Бұл тамаша!!

Бұның (мұның) осылай екендігіне

күмән жоқ.

Я не возражаю (мы не возражаем).

Ты прав (вы правы).

Отлично.

Абсолютно верно.

Безусловно, вы правы.

Разумеется, можно.

Это замечательно!

Несомненно это так.

Задание 8. Используя речевые клише одобрения, согласия, составьте мини-диалоги в ситуации общения с а) родителями, б) друзьями, в) одноклассниками, г) учителями.

Задание 9. Ассоциируйте каждое выражение согласия или одобрения с разными ситуациями и контекстами употребления, приведите примеры высказываний с данными словами и словосочетаниями.

Задание 10. Постройте диалоги в соответствии с предлагаемой ситуацией.

- а. Скажите, что сегодня все было, как обычно.
- б. Подтвердите, что высказывание вашего собеседника соответствует действительности.
- в. Согласитесь с утверждениями товарищей.
- г. Выразите уверенность, удивление по поводу высказываний вашего товарища.

Задание 11. Произнесите фразы торжественно, сердечно, восхищенно, заботливо, быстро, снисходительно, с ненавистью, обиженно.

Қошеметтеу, тандану Восклицания, восхищения

Сүйкімді

Қандай өдемі!

Керемет!

Тамаша!

Ғажап!

Мүмкін емес!

Бұл не дегеніңіз!

Мен қайранмын!

Қайран қалдым!

— приятный (обаятельный)

— Как красиво!

— Здорово!

— Замечательно!

— Чудесно!

— Не может быть!

— Да что вы!

— Я удивлен

Таң-тамаша болдым!	- Я в восторге!
Рас па?!	} -- Неужели (на самом деле)?!
Шын ба?!	
Солай ма?!	
Қалайша?	- Как это так?!
Мұныңыз қалай?!	} -- Как это понять?
Мұныңыз не?!	
Ұят-ай!	- Какой стыд!
Масқара-ай!	- Какой позор!
Ұялмайсыз ба!	- Как вым не стыдно!
Мұныңыз әбестік!	- Это возмутительно!

Қап-ай, ө!	} -- Ах, как жаль!
Өттеген-ай!	
Өте өкінішті!	
Енді қайттік!	} -- Что поделаешь!
Амал жоқ!	
Қандай аянышты!	} -- Очень жалко!
Өте аянышты!	

Задание 12. Вместо точек вставьте выражения восклицания и восхищения.

Мынауыңыз қандай! Бізге келмегені! Бұлай дегеніңіз емес пе! Келе алмағандарың! Бұлай ету емес пе! Не деген өн! Өзі бір адам! Көйлегіңіз! Мынауысы екен! Бара алмауыңыз! Білмеймін дегеніңіз емес пе? Осы айтқаны Сабыр сақтап Олай етуге Жауап қатпауы! Сіздің қылықтарыңызға көрмей қалыппын байқамай қалыппын.

Задание 13. Составьте диалог из разрозненных реплик, соотнося их по смыслу. Укажите речевые конструкции восклицания и восхищения.

- 1) – Есенбісіз, Қымбат! Сізді кездестіргеніме өте қуаныштымын.
- Мен мұнда жол – жөнекей соқтым. Біз жанұямызбен демалуға ыстық көлге бара жатырмыз.
- Екі күннен кейін.
- Сізді Алматыға қай тағдыр айдап келді?
- Қай күні жүресіздер?
- Қандай ойламаған кездесу! Сәуле-апай, амансыз ба?

- 2) – Бұл кім екен?
 – Ой, Әсия екенсің ғой. Не жаңалық бар?
 – Алло, Сәуле Кәрімқызы, сәлеметсіз бе?
 – Танымай, тұрсыз ба? Мен Әсиямын.

Задание 14. Используя опорные слова и словосочетания, выскажите комплименты, адресованные:

- а) коллеге по работе;
- б) близкому другу, подруге;
- в) любимому человеку;
- г)

Мақтау сөздер:

- Сіз өте әдемісіз;
- Бүгін әдемі болып кетіпсіз;
- Сіздің ақылдылығыңыздың арқасында;
- Бүгін ерекшесіз;
- Сіз жасарып кетіпсіз;
- Мұндай әдемі көзді көрмеген едім;
- Мына көйлек сізге жарасады екен;
- Қосағыңыз өте ақылды, әдемі екен;
- Қосағыңыз айдын көлдегі аққудай екен.

Задание 15. Составьте диалог, используя слова для справок (қажет сөздер).

Ситуация: Айдос аялдамадан Балнұрды күтіп алды. Балнұрдың келгеніне қуанышын білдіріп, оған қошемет сөз (комплимент) айтты.

Қажет сөздер: өте қуаныштымын, әдемісің, өзгеріп кетіпсің, керемет, тамаша, танымай қалдым, шын ба?, мүмкін емес!, солай ма?, бұл не дегенің!, қошеметіңе рақмет! Асыра айттың ғой!

Задание 16. Произнесите фразы безапелляционным тоном, утвердительно, претензионно, нежно, по-доброму, страстно.

Қарсылық білдіру. Келіспеу Отказ. Возражение

Ист.
Не стоит, не надо.

Жоқ.
Қажет емес, керегі жоқ.

Нет, спасибо.
 Я не согласен.
 Спасибо, я не хочу (не желаю).
 Это сделать не в моих силах.
 Нет, мы не можем.
 Нельзя.
 Мне (нам) некогда.
 Нет, это не так.
 Это исключено.
 Это невероятно.
 Вы не правы.
 Вы ошибаетесь.
 Не нужно.
 Очень жаль, но я должен
 отказаться.
 Ничем не могу вам помочь.
 К сожалению, я не могу
 выполнить вашу просьбу.
 Я против.
 Я отрицаю это.

Жок, рақмет.
 Мен келіспеймін
 Рақмет, маған қажеті жоқ.
 Бұл менің қолымнан келмейді.
 Жок, біз істей алмаймыз.
 Болмайды.
 Уақытым (уақытымыз) жоқ.
 Жок, бұл олай емес.
 Бұлай болуы мүмкін емес.
 Бұл ақылға сыймайды.
 Сіздікі дұрыс емес.
 Сіз қателесесіз.
 Керек емес.
 Өкінішті-ақ, бірақ менің
 қолымнан келмейді.
 Мен сізге еш (ешқандай) көмек
 көрсете алмаймын.
 Өкінішке орай, мен сіздің
 өтінішіңізді орындай алмаймын.
 Мен қарсымын.
 Мен мұны мойындамаймын.

Задание 17. Вставьте пропущенные в диалоге слова, пользуясь списком слов.

- Жанат,?
- дұрыс па?
- біраз дұрыс.
- Бүгін Медеуде “Азия дауысы” басталады? Сізге де
... едім.
- Ықыласыңызға, бара алмаспын.
-?
- үйде қалып тынығайын. Бармай-ақ қояйын.

Қажет сөздер: халіңіз қалай, көңіл-күйім жоқ, кешке, денсаулығыңыз, барғыңыз келе ме, кешегіден, рақмет, неге?

Задание 18. Прочитайте диалог, выберите ключевые слова. Составьте новый диалог на основе ключевых слов.

- Ағай, бүгін уақытыңыз бар ма?
- Өкінішке орай, бүгін уақытым өте аз.

- Ертең маған көмек бере аласыз ба?
- Болады. Енді кешіріңіз, кетуім керек еді. Аман – есен болыңыз!
- Сау болыңыз.

Задание 19.

1. Ответьте на просьбу, приглашение, совет, комплимент.
2. Откажитесь от поручения, помощи, совета.
3. Выразите сомнение в правильности высказываний Вашего собеседника.
4. Опровергните высказывания Вашего товарища и дополните их.

Задание 20. Дайте отрицательные ответы на следующие вопросы.

1. Сен мына дәрілерді дәрігердің қағазымен алдың ба?
2. Сен жаңа текст оқығанда барлық сөзі есінде қала ма?
3. Сіз мына жұмысты қайта жасадыңыз ба?
4. Сіз мына тексті аудардыңыз ба?
5. Сіз күнде жаттығу жасап жүрсіз бе?

Үлгі:

1. Сіз күнде жаттығу жасап жүрсіз бе? – Жоқ, мен күнде жаттығу жасап жүрген жоқпын.
2. Сіз күнде жаттығу жасап жүрсіз бе? – Менің күнде жаттығу жасауға уақытым болмай жүр.
3. Сіз күнде жаттығып жүрсіз бе? – Жоқ, қазір денсаулығым байланысты жаттығу жасауға болмайды.

Сөздік

ілтипат	— внимание, благосклонность, любезность
ізет	— воспитание
өкіл	— представитель
нәрсе	— что-то
мәжбүр	— необходимость
байланысты	— в связи

■ День 3

Қонаққа шақыру. Приглашение

Жасы үлкен кісіні, құрметті кісіні үйіне барып шақырады.

- Сәлеметсіз бе?
- Аман ба, қалқам.
- Кел төрге шық.

Үй іштерің аман ба?

Қайдан жүрсің?

Шай қояйын.

— Рақмет.

Шайға өурс болмаңыз. Сіздерді үйден “соғым” жесін деп сағат 5-ке, сенбіге шақырып келіп едім. Атай үйде жоқ екен.

Келіңіздер, күтеміз.

— Рақмет. Өркенің өссін, қалқам.

Задание 1. Прослушайте начало диалогов, расширьте и дополните последнюю реплику одного из партнеров, используя новые слова.

- 1) — Кіруге рұқсат па?
— Өтінем, төрлетіңіз?
— Сізге келіп едім.
— Келгеніңізге қуаныштымын. Қадірлі қонағым болыңыз ...
- 2) — Сәлем, Ертис!
— Сәлем, Ербол!
— Ертис, ертең біздің үйге келіп тамақ ішіңіздер. Меруерттің туған күні ғой ...

Задание 2. Преобразуйте данный перечень реплик в диалог.

1. Біздің үйге келіп, қонақ болыңыз.
2. Менімен бірге жүріңіз.
3. Маған (біздікіне) келіп тұрыңыз.
4. Түскі асқа, шайға келіңіз.
5. Кіріңіз.
6. Киіміңізді шешіңіз. Төрге шығыңыз.
7. Отырыңыз
8. Дастарқанға келіңіз
9. Тамақ алыңыз: шай, қымыз, сусын ішіңіз, ет, қуырдақ, лағман, мәңгі, самса жеңіз.
10. Демалыңыз, әңгіме айтыңыз

Задание 3. Дополните реплики в диалоге.

- 1) — Мен қонақ шақыр ..., сен көмектесе аласың ба?
— Жақсы көмектесе ...
—
- 2) — Раушан, мен сені қонаққа ...
— Жай ма?
— Жоқ жай емес, мен жаңа пәтер ...
—

Задание 4. Составьте диалоги, используя речевые клише

- ... шақырсақ қайтеді?
- ... сыйласақ қайтеді?
- ... айтсаңыз жақсы болар еді
- ... ойлансаңыз қайтеді?
- ... басқарсаңыз дұрыс болар еді
- ... рұқсат етсеңіз, жақсы болар еді
- ... көмектессең, жақсы болар еді
- ... бармасаң қайтеді?
- ... жазып алсаңдар, дұрыс болар еді
- ... қайталап оқысаңдар, дұрыс болар еді
- ... жоғары өтіңіз
- ... жоғары шығыңыз
- ... жоғарылатыңыз
- ... қош келіпсіз!

Задание 5. Какие диалоги могут состояться в следующих ситуациях?

1. Сыдық өзінің ескі досы Мәуленді шай ішуге, әңгімелесу үйіне шақырды. Мәулен келісім береді. Алғыс айтады.
2. Арыстан Серікті үйіндегі кітапханасын көруге шақырады. Бірақ Серіктің стадионға баруы керек.
3. Нұржамал інісіне каникулда тауға баруына кеңес береді. Ал інісінің басқа жаққа барғысы келеді.

Шақыру

Құрметті Нұрлан! Сені үйлену тойымыздың құрметті қонағы болуға шақырамыз. Тойымыз 2000 жылы 1 қаңтарда сағат 17-де “Анкара” мейрамханасында болады.

Задание 6. Используя речевые клише, поблагодарите за приглашение и уточните место проведения торжества.

Шақырғаныңа рақмет, ...

Білейін дегенім, ...?

... көшеде еді?

Оған ... баруға болады?

Задание 7. Представьте, что вас приглашают на торжество. Обоснуйте свой отказ, используя речевые клише.

... ризашылығымды білдіремін, бірақ ...

... шын көңілден ..., бірақ ...

... қуана қабыл аламын, бірақ ...
... кешіріңіз, бара алмаймын, ...
... баруға мүмкіндігім жоқ, ...
... өкінішке орай, ...
... ренжімеңіз (қапа болмаңыз).
Ол күні ..., сондықтан ...

Задание 8. Из данного диалога выпишите ключевые слова и словосочетания. Используя их, составьте собственный диалог.

- Сіз:** Сәлеметсіз бе!
Дүкенші: Сәлеметсіз бе! Сізді тыңдап тұрмын.
Сіз: Жақсы, ұнамды сыйлық алайын деп едім.
Дүкенші: Өзіңіз не алғыңыз келеді?
Сіз: Жаңа отбасына керекті сыйлық болса. Менен ұмытылмайтын ескерткіш ретінде ұсынсам деп едім.
Дүкенші: Қайталап айтыңызшы, сіз қандай мерекеге байланысты сыйлық апарайын деп едіңіз?
Сіз: Досым үйленіп еді, соған жақсы сыйлық апарсам деп едім.
Дүкенші: О, құттықтаймын! Досыңызға не ұнаушы еді?
Сіз: Досыма ғана емес, оның қалыңдығына да ұнайтын сыйлық керек.
Дүкенші: Онда мына телевизорды алыңыз. Досыңыз бен оның қалыңдығы сізді күнде есіне алып отырады. Әрі әдемі, әрі арзан.
Сіз: Оныңыз дұрыс екен. Алайын. Қанша тұрады?
Дүкенші: Он бес мың теңге.
Сіз: Ақшаны қайда төлейін?
Дүкенші: Кассаға.
Сіз: Рақмет

Задание 9. Данный набор реплик преобразуйте в диалог.

- Ертең кездескенше!
- Рақмет. Ертең келемін.
- Айтпақшы, мекен жайыңыз қайда?
- Абай даңғылы мен Алтынсарин көшесінің қиылысы: үй нөмірі — он тоғыз (19), пәтер нөмірі — жиырма төрт, телефон нөмірі — 29-21-12
- Ертең кешке сағат алтыда біздің дастарханнан дәм татыңыз.
- Күтеміз.

Задание 10. Придумайте концовку рассказа.

Үйлену тойы

Дархан мен Гүлмираның үйлену тойына қонақ көп жиналды. Олар жас отау иелеріне игі тілектер айтты. Тойға келген жасы үлкен ақсақал шаңырақ көтерген екі жасқа ақ батасын берді: “Үйлену оңай, үй болу қиын, балаларым. Бір-біріңді құрметтендер, аялаңдар. Тату-тәтті өмір сүріңдер! Бақытты болыңдар!” – деді ақсақал.

Речевые модели

а) одобрения:

... алғаның дұрыс.

Себебі ...

... өрі ыңғайлы, өрі керекті.

Бұдан артық ...

б) поздравления:

... шын жүректен құттықтаймын!

... құттықтауға рұқсат етіңдер!

... ақ некелеріңмен құттықтаймын!

... қабыл алыңдар!

... көтерген шаңырақтарың биік, керегесі кең, босағасы мықты болсын!

в) при вручении подарка

... сыйлайын деп едім, ...

... сыйлығымды қабыл алыңдар.

... мынау менің ...

“Орамал тон бодмайды, жол болады” дегендей, мына ...

... игіліктеріңе пайдаланыңдар.

Задание 11. Выучите песню из репертуара группы “Досмұқасан”, которую обычно исполняют на казахских свадьбах.

Той жыры

Сөзі: Х. Салыковтікі.

Әні: Д. Сүлеевтікі.

Махаббаттың құдірет күші әлдилеп,

Екі жастың табыстырған жүрегін.

Жастық жалын, асыл арман, ақ ниет

Бақыт сыйлап ұсыныпты гүлдерін.

Қайырмасы:

Той үстінде тәтті күндер, тәтті күндер,

Жас жұбайлар шат күліңдер!

Ән салайық, би билейік,
Шарықтасын шаттық үндер, шаттық үндер!

Бірге аттанып болашаққа, өмірге,
Тікті бүгін ортамызға отауын.
Қуаныш пен бақыт орнап көңілге,
тойламаққа келді бүгін көп қауым.

Қайырмасы: ...

Задание 12. Подготовьте тост-поздравление молодоженам, в своих пожеланиях можете использовать пословицы.

1. Үйлену оңай, үй болу өте қиын.
2. Жаксы болса алғанын,
Үйіңнен қонақ кетпейді.
Жаман болса алғанын,
Шын досың да шеттейді.
3. Ұяда не көрсе,
Ұшқанда соны алады.

Задание 13. Составьте небольшое сообщение на тему “Менің досымның үйлену тойы”. В рассказе можно использовать следующие речевые конструкции:

Ән ... арналған.
Екі жасқа ... тілейді.
Тойға ... үшін келеді.
Қонақтарды ... шақырады.

Задание 14. Озвучьте ситуации:

1. Вы переехали на новую квартиру. На улице встречаете своего бывшего соседа по дому, с которым Вы дружили. Вы приглашаете его приехать к Вам в гости, даете Ваш новый адрес.
2. Вы хотите посмотреть новый фильм. Пригласите своего друга пойти с Вами на этот фильм, договоритесь о встрече.
3. Пригласите друга (подругу) в музей.

Задание 15. На какие вопросы можно получить следующие ответы?

- Вряд ли пойду. Я сегодня очень занят.
- Постараюсь, но обещать ничего не могу.
- Спасибо за приглашение.
- Благодарю за приглашение, но

- Сожалею, но не смогу пойти вместе с Вами
- Не обижайтесь, но я не смогу принять Вашего приглашения.

Құттықтау. Тілек Поздравление. Пожелание, Речевые модели

Келе жатқан мейрамыңызбен! – С наступающим праздником!

Мейрамыңызбен! } – С праздником!
Мерекенізбен!

Жаңа жылыңызбен! – С Новым годом!

Үйлену тойыңыз құтты болсын! – Со свадьбой поздравляю!

Той құтты болсын! – Пусть пир будет удачным!

Той тойға ұлассын! – Пусть за этим пиром (праздником, торжеством) последуют другие праздники!

Тілек қабыл болсын! – Пусть исполнятся пожелания!

Мерей тойыңызбен! – С юбилеем!

Туылған күніңізбен! – С днем рождения!

Ұзағынан сүйіндірсін! – Долгой любви! Пусть молодые будут
Жастар бақытты болсын! счастливы! Пусть до старости будут
Қосағымен қоса ағарсын! всегда вместе! Пусть будут дети-
Өркені өссін! внуки! Пусть небо наше будет
(Үбірлі-шүбірлі болсын!) безоблачным!
Аспанымыз ашық болсын!

Аман болсын! – Пусть будет благополучным, пусть живет!

Арманына жетсін! – Пусть осуществится его мечта!

Жүз жасасын! – Пусть проживет до ста лет!

Тілек қабыл болсын! – Пускай сбудутся все пожелания!

Сізге (саған) шын жүректен – От всего сердца желаю вам (тебе)
мықты денсаулық, зор крепкого здоровья, большого
бақыт, мол табыс, ұзақ счастья, больших успехов, долгих
өмір, шат тұрмыс, жемісті лет жизни, благополучия,
еңбек, ісіңізге сәттілік, плодотворной работы, удачи,
көл-көсір қуаныш тілеймін! огромной радости!

Қосағыңмен қоса ағар! – Пожелание супругам жить долго и в добром согласии!

Бала-шағаңыздың қызығын көріңіз! – Будьте счастливы в семье.

Отбасында сүттей ұйыған. – Пусть будет полное согласие в семье.

Тез жазылыңыз!	}	– Быстрее поправляйтесь!
Сауығыңыз!		
Айығыңыз!		
Жақсы түс көріңіз!	}	– Приятного сна!
Ұйқыңыз қанық болсын!		
Жайлы жатып, жақсы тұрыңыз!	}	– Спокойной ночи!
Шілдехананызбен!		– С рождением ребенка!
Бөпеңіздің бауы берік болсын!		
Немереңіздің бауы берік болсын!		– С рождением внука!

Задание 16. Произнесите фразы грубо, громко, мягко, нежно, спокойно, твердо, тепло, с недоумением, радостно, сердечно, уверенно, задумчиво, восхищенно.

Задание 17. Используя речевые модели поздравления, составьте аналогичный диалог на эту же тему.

- Сәуле, мереке құтты болсын!
- Бірге болсын!
- Айжан, мереке күнімен құттықтаймын!
- Айбек, өзінді де мерекеңмен құттықтаймын.
- Апа, наурыз мейрамымен құттықтаймын.
- Рахмет, құлыным. Өзінді де құттықтаймын.
- Ата, аман есенсіз бе?
- Аман, қалқам. Халің қалай?
- Жақсы. Өз денсаулығың қалай?
- Құдайға шүкір, жаман емес. Үй-іші аман ба?
- Аман.
- Әжең қалай?
- Әжем жақсы. Ата, бүгін Наурыз мейрамы ғой. Мейрамыңыз құтты болсын!
- Көп жаса, балам. Өзіңнің де мейрамың құтты болсын!
- Ата, сау болыңыз!
- Сау бол, балам.
- Алло, сәлем Асқар!
- Сәлем Майра!
- Жаңа жылың құтты болсын!

Задание 18. Используя речевые клише, составьте поздравления к Новому году, Наурыз, 8-му Марта, адресованные Вашим близким, знакомым, друзьям, любимым.

Құрметті Айша (Арман!)
 Наурыз мерекен қутты болсын!
 Ұлыс оң болсын! Бұл мереке саған бақыт, табыс әкелсін!
 Сәлеммен Сабыр!

Задание 19. Вставьте недостающие слова в реплики и составьте из них диалог, используя в качестве опоры

-, Раушан! Біз сізді құттықтаймыз.
- Рақмет
- Біз сізге,, еңбекте табыс тілейміз.
- Бұл - Менің табысым —
- табыстарыңыз

Задание 20. Завершите диалог, в котором полностью приводятся только реплики одного собеседника, а вместо реплик другого даются наборы разрозненных слов.

- сәлеметсіз бе бұл
- сәлеметсіз бе, Дархан!
- туған құттықтаймын зор
 бақыт тілеймін.
- Рақмет, Дархан.
- келе алмаймын.
- Өте өкінішті, неліктен?
- Астанадан інімді аламын.
- Онда кешірек ініммен бірге кел.
- жақсы келеміз.
- Жақсы, мен сендерді күтемін.
- бол.

Сөздік

қадірлі, құрметті	— уважаемый
әуре болмаңыз	— не беспокойтесь
сыйласу	— уважать
басқару	— управление

рұқсат ету	— разрешать
ризашылық	— благодарность
шын көңілден	— от всей души
қуана қабыл аламын	— с радостью приму
мүмкіндік	— возможность
ренжу	— обижаться
ұнамды	— приятный
ескерткіш	— память
ұсыну	— предлагать
айтпақшы	— кстати
ыңғайлы	— удобный
артық	— лишний
шын жүректен	— от чистого сердца
мереке	— праздник

■ День 4

Кешірем. Извинение

Өмірде кез-келген адамға үлкенге де, кішіге де кешірім сұрауға тура келіп жатады. “Кешірім сұрай білу – кісілік”, – дейді заманымыздың заңғар жазушысы Ш.Айтматов. “Кешірім сұрап келсе, өкеңнің құны болса да кеш”, – дейді халық мақалы. Осы сөздердің астарында - қарапайымдылық, ұлылық жатыр емес пе?

Өкенің ұлынан, шешенің қызынан, әкімнің халқынан, үлкеннің кішіден, кішінің үлкеннен, жігіттің қыздан, кешірім сұраудың өзіндік ерекшеліктері бар, бірақ олардың ортақ бір жайы – кешірім сұрай білуі, яғни қарапайым, мәдениетті бола білуі. “Кешірім сұрау – бақыттың баспалдағы” – деген Мұхтар Шахановтың сөзі жоғарыдағы ойлардың жалғасы іспеттес.

Кешірім сұрағанға кешірім ете білу, кешірім беру – бұл да кісілік, қарапайымдылықтың белгісі. Кешірім студің де өзіндік реті, жағдайы болады.

Задание 1. Укажите ситуации, в которых можно употребить следующие речевые высказывания. Объясните значение пословиц.

Кешірімді болсаң – кең боласың. Келісімге келу – кеңдік. Кең болсаң – кем болмайсың. Келісім көкжиекке көтереді. Кешірім беру – өзгеге күлкі сыйлау. Күннің көзінде де кешірімділік бар. Өнегелі адам кішіпейіл келеді. Кешірімділікті құдай да сыйлайды. Кешірім – көкжиегі бар кеңістік. Жауынды кешіргенің жығылғаның емес, жыққаның.

РЕЧЕВЫЕ МОДЕЛИ

1. Кешірім сұрау – Извинение

Кешір(іңіз)	– Прости(те).
Ғапу ет(іңіз).	– Извини(те).
Кешіре + гер	– Прости, пожалуйста.
Өгінем.	– Прошу.
Өтініп сұрайм(ын).	– Очень прошу.
Кінәлімін.	– Я виноват.
Кінә менен.	– Я виноват.
Бұл – менің кінәм.	– Это моя вина.
Ренжіме.	– Не обижайся.
Ашұланба (ңыз).	– Не сердитесь.
Өкпелеменіз.	– Не обижайтесь.
Қапаланбаңыз (Қапа + болмаңыз).	– Не сердитесь.
Айыпқа бұйырманыз (или Айып етпеңіз).	– Не обессудьте.
Менің кінәм жоқ.	– Я не виноват.
Титтей де кінәлі емеспін.	– Ничуть не виноват.
Ренжи көрменіз.	– Пожалуйста, не обижайтесь.
Сіз өкпелеп қалдыңыз ба?	– Вы обиделись.
Сізге бөгет жасағанымға өте өкінемін.	– Очень жалею, что я вам помешал.
Күттіріп қойғанымға ғапу етіңіз.	– Извините, что я заставил вас ждать.
Кешіріңіз, келе алмадым.	– Простите, я не мог прийти.

Задание 2. Произнесите фразы с мольбой, безразлично, робко, недовольно, с интонацией мести, обиды, пренебрежения.

Задание 3. Прочитайте диалог. Найдите речевые конструкции, характерные для извинения.

Диалог – әңгіме

- Рұқсат па?
- Рұқсат, Кіріңіз (дер). Жоғары (төрге) шығыңыз (дар). Отырыңыз (дар). Халіңіз (халдеріңіз) жақсы ма, үй ішіңіз (үй іштеріңіз) аман ба, балашаға (ларыңыз), мал-жан (ыңыз) аман ба?
- Көп рақмет, бәріміз де аманбыз, халіміз де жаман емес. Дос-жарандарыңыз сізге көп сәлем айтты.
- Сәлемет болсын, көп рақмет. Мұнда қашан келдіңіз (дер). Немен

келдіңіз (дер)?

- Бүгін (кеше) ертеңмен келдім (дік). Поезбен (самолетпен, автобуспен келдім) (дік).
- Шаршаған жоқсыз ба? (жоқсыздар ма?)
- Жоқ, шаршамай жақсы келдім (дік). Купенің іші жылы екен, демалып, ұйықтап келдім (дік).
- Қазір мен шай қойып, ас дайындап жіберейін (тамақ қойып жіберейін).
- Жоқ, тамаққа қарамаймын (мыз), шай ішсем болады.
- Иә, мұнда бір жұмыспен (шаруамен) келдіңіз (дер ме) бе?
- Иә, ұлтаралық қатынас комиссиясының семинар кеңесіне шақырыпты, соған келдім (дік).
- Ол қанша күн болады екен, қайда орналастыңыз (дар)? (түстіңіз?) (дер)?
- Бір-екі күн болатын шығармын (мыз). “Қазақстан” қонақ үйіне орналастым (тық), түстік.
- Сабақ нешеде басталады? (Сабаққа сағат нешеде барасыздар?)

Задание 4. Прочитайте диалоги. Обратите внимание на форму извинений.

- Ғапу етіңіз, кіруге рұқсат па?
- Сәлеметсіз бе, Бейбіт!
- Сәлеметсіз бе! Ғапу+етіңіз, сіз мені танысыз ба?
- Иә, сіз тілшісіз. Біздің институтқа келгенсіз.
- Кешіріңіз, атыңыз кім еді?
- Менің атым – Жеңіс. Мен мұғаліммін.
- Орысша сөйлейсіз бе?
- Орысша жақсы түсінем, бірақ нашар сөйлеймін.
- Өтінем, мына тексті орысшалаңызшы (Пожалуйста, этот текст переведите на русский язык). Мазаңызды алғаным ренжімеуіңізді өтінем (Прошу вас извинить за беспокойство).
- Оқасы жоқ.
- Уақытыңызды алғаным үшін айыпқа бұйырмаңыз (Не обессудьте за то, что я занимаю у вас времени).
- Ешнәрсе етпейді (Түк етпейді) (Ничего).
- Кешіріңіз, мені танысыз ба?
- Иә, сізді танимын, мұғалімсіз. Жолдасым да сізді біледі.
- Сөзіңізді бөлгеніме ренжіменіз (Извините, что я вас перебиваю).
- Жолдасыңыз кім болып істеуші еді?
- Ол – жұмысшы. Зауытта істейді. Қалада тұрады. Үйі Мақатаев көшесінде. Ұлты – неміс. Үш тілде сөйлейді. Ана тілі – неміс тілі. Қазақша, орысша еркін сөйлейді.

- Неге кешіктіңіз?
- Кешіріңіз, үлгермедім.
- Кеше сабаққа неге келмедіңіз? Бұлай етуге болмайды.
- Гапу етіңіз, кеше бізде мәжіліс болды.

Задание 5. Укажите правильный порядок реплик в диалоге.

- Апай, Кеңес ағаймен сөйлесейін деп едім.
- Алло, амансыз ба?
- Сәлеметсіз бе?
- Кешіріңіз, мен Талдықорғаннанмын. Атым – Талғат.
- Жарайды, қарағым, айтып қоямын.
- Апай, өтінемін. Кеңес ағайға айтыңызшы, бейсенбі күні кездесу болады.
- Кеңес Жетісуға кеткен еді. Ертең келеді.
- Иә, қарағым, тыңдап тұрмын.

Задание 6. Продолжите диалог.

- Сәлеметсіз бе? Кешіріңіз, кешігіп қалдым.
- Сәлеметсіз бе, не болды?
- Автобус болмады. Жаяу келдім.
- Кіріңіз, отырыңыз.

Задание 7. Объясните причину, по которой Вы не сможете навестить товарища, используя при этом необходимые грамматические формы.

2. Формулы благодарности. Пожелание. Благословение

Алғыс – речевые формулы благодарности:

Сізге алғыс-айтам (ын)!	– Благодарю вас!
Үлкен рақмет!	} – Большое спасибо!
Мың да бір рақмет!	
Шын жүректен алғыс+айтам (ын)!	– Искренне вас благодарю!
Сізге ризалығымды білдірем (ін).	– Выражаю вам свою признательность.
Өте қайырымды екенсіз!	} – Вы очень добры!
Өте мейірімді екенсіз!	
Пейіліңізге (ниетіңізге, ілтипатыңызға) рақмет!	– Спасибо за любезность (доброжелательность)!
Көп жәрдем еттіңіз.	– Вы очень помогли.
Көмегіңізге рақмет!	– Спасибо (за вашу) помощь!

Көңіл бөлгеніңізге рақмет!	— Спасибо за ваше внимание!
Көп жақсылық еттіңіз (істедіңіз).	— Это очень любезно с вашей стороны.
Сізге рақмет айтуға тиіспін.	— Я должен поблагодарить Вас.
Сізге қалай алғыс айтарымды білмеймін!	— Не знаю как вас благодарить!
Алғыс айтуға тұрмайды.	} — Не за что (пустяки).
Алғысыңызға арзымайды.	
О не дегеніңіз.	} — Ничего (не за что).
Оқа емес (Оқасы жоқ).	
Қиналатын шаруа емес.	
Түк те емес.	
Ештеңе емес.	
Өркенің өссін!	— Пусть растёт и процветает твоё потомство!
Бақытты бол!	— Будь счастлив!
Көп жаса!	— Желаю тебе долгих лет жизни!
Жүз жаса!	— Желаю тебе долгих лет жизни!
Тілеуің берсін!	— Пусть исполнятся твои заветные желания!
Төңір жарылқасын!	} — Пусть судьба будет к тебе (вам) благосклонна!
Алланың рақымы жаусын!	
Алла риза болсын!	
Алла жар болсын!	— Пусть бог благословит!
Құдайдан қайтсын!	} — Выражаю свою благодарность.
Алғысымды білдірем (ін).	
Ризашылығымды білдірем (ін).	

Задание 8. Произнесите фразы радостно, грустно, удивленно, наступательно (агрессивно), с чувством страха, высокомерного пренебрежения, восхищенно уважительно.

Задание 9. Укажите правильный порядок реплик в диалоге.

- ☐ — Рақмет, жетеді. Дастарқаныңызға үлкен рақмет.
- ☐ — Онда, жарайды, ішейік. О, қымыз өте тамаша екен.
- ☐ — Рақмет, көп алдым.
- ☐ — Астан (дәмнен) тағы алыңыз.
- ☐ — Ендеше мына қымыздан алыңыз.

3. Бата – Благословение

Задание 10. Прочтите. Задайте вопросы.

Бата

Бата (бата беру, бата алу). “Батаменен ер көгерер, жауынменен жер көгерер” (мақал). Бата халықтың рухани қуат алатын құдіретті сенім күші. Ол ел сенімін ақтайтын абзал азаматтарға, талапты жастарға, көптің жүгін көтерген адамдарға немесе үлкендер жақсы ісіне риза болған жағдайларда берілетін ұлы адамдар мен ел ақсақалдарының ақ тілегі, әрі өмірлік жолдамасы. Мұның бірнеше түрлері бар.

1. “Сырым батыр жас кезінде батасын алайын... деп Бөкен биге барыпты”. Бұл ерлік, өнер, өмір жолына, ұзақ сапарға аттанар алдында әдейі барып тілейтін бата. Қошқарұлы Жәнібек жас кезінде Қаракерей Соқыр Абыздан бата сұрай барғанда ол кісі былай депті:

Бедеуің белдеуіндегі байлаулы болсын,
Қазаның ошақтағы қайнаулы боясын.
Есігің ашық болсын,
Қабағың жазық болсын.
Сонда ағайының кетпес қасыннан
Жақыныға бұрмай төрелікті түзу бер,
Сонда қаумалаған халқың кетпес қасыннан.

Мұндай баталар талапты, халық сүйген, ер-азаматтарға ғана берілген.

2. “Дастарханың мол болсын, Абыройың зор болсын” (“Ақ бата”). Батаның екінші түрі дастарханға ризашылықпен беріледі. Дұрыс мүшелі қонақасы берілмесе шешен, өткір тілді адамдар бата ырамына сол үйдің сараңдығын да қосып айтып жіберетіндер болған.
3. “Бақ берсін, бас берсін, Өміріңе ұзақ жас берсін” (“Ақ бата”). Үлкен кісілер немесе кез келген адам біреудің қайырымдылығы мен жақсылығы, ізгі қызметі үшін де бата береді. Батаның тәрбиелік мәні зор. “Батаменен ер көгерер, жауынменен жер көгерер” — деген сөз адамды ізгілікке, парасаттылыққа, мейірімділікке баулиды. Ендеше бата сол ұлы қасиеттерге бастаушы әрі тудырушы рухани мұра болып табылады. Бата көркем сөзбен, өлеңмен, тақпақпен, шешендік тілмен, әсермен қол жайып айтылады. Батаны құрметті, елге өте сыйлы адамдар береді.

Задание 11. Прочитайте. Озаглавьте текст. Выделите то новое, что вы узнали из него. Сравните с предыдущим текстом. чем они отличаются.

Қазақ халқының өмірінде көңіл-күйді білдірудің кең тараған түрінің бірі — бата. Бата — жақсы тілек тілеу, ризашылықтың үлгісі. Батаның

түрлері өте көп. Олар: дастарқанға берілетін бата, мал сойыларда берілетін бата, жақсы істі бастар алдында берілетін бата, сапарға шығар алдында берілетін бата және тағы басқалар. Кезінде атақты ақын, жыраулар ұстаздарынан, белгілі өнер иелерінен бата алған соң халық алдына шыққан. Бата – тәрбиесі көзі.

Речевые модели пожелания (бата)

... өсе бер. Ата-анаңа ... Құрбыларыңның ... Денсаулығың ... Тілегім ... берсін. ... болсын. Сіздерге ... Осы батам ... Біздің елде ... Негізінен ... Оның себебі ... Былай айтылады: ... Бұл бата ... Мұнда дастарқанға ..., отбасына ..., елге ..., халыққа ... берсін дейді. Үй иесіне ... тілейді. Бұл – жас жігітке берілген ... Атаңа ..., анаңа ..., жаманға ..., жақсыға ..., халқыңа ..., мұңлыға ... бол дейді.

Задание 12. Укажите ситуации, в которых можно употребить данные речевые высказывания. Объясните их значение.

Дастарқанға береке берсін.
Отбасына мереке берсін.
Елге тыныштық берсін,
Халқымызға бірлік берсін.
Тілегің қабыл болсын.
Бақ, дәулетің өсе берсін.

Атаңа ар бол.
Атаңа нәр бол.
Жаманға зор бол.
Жақсыға жолдас бол.
Халқыңа қуаныш бол.
Мұңлыға жұбаныш бол.

Задание 13. Укажите ситуации, в которых можно употребить следующие речевые высказывания.

1. Жортқанда жолың болсын,
Жолдасың қыдыр болсын.
2. Жоғары болсын жұлдызың,
Бақытты болсын ұл-қызың.
3. Жарылқасың құдайым,
Болмасын ешбір уайым.
4. Шаңырағың биік болсын,
Босағаң берік болсын.

Менің атам:

Шырағым, ең алдымен нанды сыйла,
Сонан соң нан өсірген жанды сыйла.
Ұқтырған екеуінің қасиетін

Атаң мен анаң болса, мәңгі сыйла, –
деп, алақан жайып бата жасап, ақ дастарқанға қол созар еді.

(“Қазақ әдебиеті” газетінен)

Задание 14. Прочитайте диалоги в лицах и запомните. Составьте аналогичные.

1. — Ақсақал, мұнда отырыңыз.
— Көп жаса, балам! Рақмет!
— Сізге көмектесейін.
— Өркенің өссін, айналайын! Ықыласыңа дән ризамын!
— Сусын ішіңіз. Шөлдедіңіз бе?
— Ой, бәрекелді, тілеуің берсін!
— Демалыңыз, ақсақал.
— Тәңір жарылқасын! Сый-сияпатыңа өте ризамын! Маған көп жәрдем еттің, балам. Мың да бір рақмет!
— Сізге де рақмет!
2. — Әжей, мұнда отырыңыз.
— Көп жаса, балам! Абыройың арта берсін!
— Сізге көмектесейін.
— Өркенің өссін, айналайын! Әуре болмай-ақ қой.
— Сусын ішіңіз. Әлде шай ішесің бе?
— Бәрекелді! Тілеуің берсін, құлыным! Шай ішейін.
— Демалыңыз, әжей.
— Тәңір жарылқасын, калқам! Өте қайырымды екенсің.
— Ықыласыңызға рақмет, әжей!
— Бақытты бол, шырағым! Меймандостығыңа ризамын!
— Сізге де шын жүректен алғыс айтамын!

Синонимы

Синонимичные ряды не всегда соответствуют друг другу в таких разносистемных языках как русский и казахский: тамақ, тағам, ас, көрек, азық — пища (провизия, продукты, еда); сұлу, әдемі, көркем, көрікті, өсем, өрлі, ажарлы — красивый; жылдам, тез, шапшаң, жедел, шұғыл, лезде, демде, дереу, заматта, сәтте — быстро (мгновенно); бірінші, тұңғыш, алғашқы, әуелгі — первый; соңғы, ақырғы, аяққы, артқы, кейінгі — последний; қандай, қай, қайсы, қайдағы, қандайлық — какой, который; сияқты, секілді, тәрізді, іспетті — подобный; мүмкін, бәлкім, сірә — возможно (вероятно); алыс, қашық, жырақ, шалғай — далеко; мейман, қонақ — гость; той, мереке, мейрам — праздник; әлем, жиһан, дүние жүзі — мир; ақысыз — бесплатно; батыр, ер, қаһарман — герой.

Синонимы отличаются друг от друга оттенками значения или стилистической окраской. На первый взгляд кажется, что *адам* и *кісі* являются абсолютными синонимами. Однако люди, чувствующие природу родного языка, улавливают некоторые нюансы их употребления в речи: *Адам емес* — Плохой, бессовестный человек. *Адам* баласына жуымайды —

Нелюдимый. Әр түрлі адам бар – Всекие люди есть. Адам аман – Люди живы (нет жертв). Бізге адам (кісі) керек – Нам нужны люди. Бүгін екі адам (кісі) жоқ – Сегодня отсутствуют два человека. Үйге кісі келді – Домой пришел человек (гость и т.д.). Адам деген ардақты ат – Человек! Это звучит гордо. Мына кісіден сұраңыз – Спросите у этого человека. Кісі баласы кінәмшіл (мақал) – Чужие дети обидчивы. Мына кісі кім? – Кто этот человек?

Не все синонимы равнозначны. Синонимы различаются в контексте живой речи. Некоторые из них в значительной степени. Бір (один) и его синонимы: жалғыз – только один (единственный), жалқы – один, не имеющий аналогов; сыңар – один из компонентов пары; дара – один, выделяющийся среди многих остальных. Мұғалім – учитель (педагог), ұстаз – учитель (наставник); оқушы – ученик (учащийся), шөкірт – ученик (последователь).

Слово “лицо” можем перевести следующим образом: беті (жүзін) – лицо; өңі (түрі, түсі) – цвет лица, вид лица; кескіні (кейпі), пішіні (түрпаты) – очертание лица, облик; келбеті (көркі, шырайы), ажары – очертание лица (приятного); сұры (сұрқы), ұсқыны – очертание лица (неприятного).

Не все слова, переводимые на другой язык, являются синонимами: сұрақ – вопрос (задаваемый), мәселе – вопрос (рассматриваемый на повестке дня собрания). Так же отличаются қарыз – долг (материальный; деньги, вещи), парыз – долг (моральный), борыш – долг; маңызы – значение, мәні – значение (сущность, смысл). Слова емшек, төс, кейде, көкірек, омырау (грудь); астық, нан (хлеб) так же не являются синонимами.

В современном казахском языке значительный разряд лексики составляют варианты слов. Часть этих вариантов употребляется как литературная норма. Например: риза/разы/ырза – доволен; өмір/ғұмыр – жизнь, бейіл/пейіл – нрав; заман/замана – время (эпоха); залым/зұлым – коварный; мұндай/бұндай – такой; саяз/таяз – мелкий, неглубокий; даяр/дайын – готовый; ештеме/ештеңе – ничего; дөнеме/дөнеңе – ничего; дейін/шейін – до; сол/со – тот; бұл/бү – этот.

Неприменным атрибутом языка является образование новых лексических единиц путем сокращения и слияния сочетаний слов:

ажар	әр	барлығы	бөрі
ажарлы	әрлі	бақыты	бағы
уақыт	уақ	қылып	қып
келіп	кеп	қалып	қап
алып	ап	болып	боп
едім	ем	едің	ең

Олай + етпе – өйтпе, солай + ету – сөйту, қалай + етіп – қайтіп, не + қылып – неғып, олай + етпегенде – өйтпегенде, бұлай + ету – бүйту.

Есте сақтаныз!

Запомните варианты предложений:

Жасыңыз қаншада?	}	Сколько вам лет?	{	Қаншадасыз?
Жасыңыз нешеде?				Нешедесіз?
Жасым қырықта	}	Мне 40 лет .	{	Қырықтамын.
Қырық жастамын				
Қазақ тіліне аудар	}	Переведи на казахский язык.	{	Қазақшала
Қазақшаға аудар				Қазақшаға тәржімеле

В процессе развития языка многие варианты стали синонимами или словами, с разными значениями: жоқ – нет. Но в отрицательных ответах перед предложениями ставятся жо, жо-жоқ – не и жоға – да нет же; уақиға – событие, оқиға – происшествие; өкімет – власть, үкімет – правительство; қазір – сейчас, әзір – готово; мағына – значение, мән – сущность.

Задание 15. Прочитайте текст, раскройте его содержание, отвечая на вопросы.

Қарыз дегеніміз не? Парыз дегеніміз не?

– Кезінде талай адамға жақсылық істеп едім. Не керек, соның бірде-бірінен істеген жақсылығымның қарызы қайтпады, – деп налыған бір адамға досы.

– Оған өкінетін ештеме жоқ, достым. Өйткені біреуге істеген қайыр, жақсылық әлдебір алаяқ саудагердің несиеге беретін қарызы емес, адамшылықтың парызы ғой, – депті.

Досының бұл сөзінен ұялған әлгі адам содан былай өзгеге істеген жақсылығы жайында жұмған аузын ашпайтын болыпты.

(“Өлген қазан” кітабынан)

Сөздік

рухани	– духовный
қуат	– сила
құдірет	– мощь
сенім	– вера
абзал	– благородный
талапты	– устремленный
өмірлік жолдамасы	– жизненные направления
би	– мудрец

сарандық
қайырымдылық
тәрбие
мән
ізгілік
парасаттылық
мейірімділік
қасиет
мұра
көркем
тақпақ
ризашылық
іс
жанды сыйла
нан өсірген жан
ұқтырған
қасиеті
мәңгі
кезінде
талай
жақсылық
қарыз
налу
қайыр
өлдебір
алаяқ
несие
адамшылық
парыз
кісілік
заңғар
қарапайымдылық
ұлылық
ерекшелік
баспалдақ
іспеттес
жалғасы
белгі
келісім
көндік
ұлтаралық қатынас
оқасы жоқ

— скупость
— благотворительность
— воспитание
— содержание, значение
— доброе пожелание
— культурность
— доброта
— качество
— наследие
— художественный
— стихотворение
— благодарность
— дело
— уважай человека
— тот, кто растил хлеб
— дал понять
— свойства
— навечно
— в свое время
— много
— доброе дело
— долг
— сердиться (быть недовольным)
— доброта (доброе дело)
— какой-то
— пройдоха (аферист)
— долг
— человечность
— долг (моральный)
— человечность
— огромный
— простота
— величие
— особенность
— ступень
— как-бы
— продовольствие
— образец
— согласие
— терпимость
— международные отношения
— ничего особенного

ТАНЫСУ – ЗНАКОМСТВО

Речевые модели знакомства

Кездесу

Көру

Сізбен танысу ға бола ма?

Сізбен танысуға рұқсат етіңіз.

Мархабат етіңіз, таныстырайын.

Менің сізбен танысымым келеді.

Танысыңыз.

Күйеуіммен (зайыбыммен)
таныстыруға рұқсат етіңіз!

Танысайық

Танысалық

Таныс болайық.

Сізбен танысқанымға өте
қуаныштымын!

Мені таныстырыңызшы.

Сізге ата-анамды таныстыруға
рұқсат етіңіз.

Өте жақсы!

Өкінішті-ақ!

Келісем.

Келістік.

Уақыт жоқ.

Неге?

Ризамын.

Сізді көргеніме өте ризамын!

Кешіріңіз.

Ғапу етіңіз.

Себебі

— встреча

— видеть

— Можно с вами познакомиться?

— Разрешите с вами
познакомиться?

— Позвольте представить вас.

— Я хотел бы с вами
познакомиться.

— Познакомьтесь.

— Разрешите представить вам
моего мужа (мою жену).

Будем знакомы.

— Будем знакомы
(Давайте познакомимся).

— Очень рад, что с вами
познакомился!

— Представьте, пожалуйста, меня.

— Позвольте представить вам
моих родителей.

— Очень приятно!

— Очень жаль!

— Согласен.

— Договорились.

— Нет времени.

— Почему?

— Я доволен.

— Очень приятно вас видеть!

— Простите.

— Извините.

— потому что

Задание 1. Прослушайте диалог, затем прочитайте слова и текст, перечитайте его несколько раз вдвоем с товарищем по ролям, после чего воспроизведите его наизусть.

- Досыммен танысқан сияқтысыз.
- Өңіңіз маған таныс. Бір жерде кездескен шығармыз. Пединститутта оқисыз ба?
- Иә.
- Бәсе, сонда көрген екем ғой.
- Мына кісі — инженер. Есімі — Бақыт. Көршіміз.
- Мен де сізбен сырттай таныспын.
- Есіміңізді айтыңызшы.
- Есімім - Қайсар. Сізді кездестіргеніме қуаныштымын.
- Өте жақсы. Танысқаныма мен де қуаныштымын. Амандық болса, тағы да жолығармыз.
- Көріскенше күн жақсы болсын!
- Сізге бар жақсылықты тілеймін!

Задание 2. Произнесите фразы с высмеивающей иронией, с любовью и восхищением, со сдержанным недовольством, с подчеркнутым уважением, вопросительно, с искренней радостью.

Задание 3. Закончите предложения.

Сәлеметсіз бе? Танысайық.

Менің ат... Айжан. Ал бұл менің әпке... . Оның ат... Анар. Мынау Сәуле. Ол менің дос... . Ал бұл Асқар. Ол кім? Ол менің ағам. Ал мынау оның бала... . Оның есім... Диас. Бұл біздің ағай... . Оның ата Анарбай. Мыналар кімдер? Олар біздің апайдар... . Олардың аттары... Жанипа және Гүлжан. Ал мынау сендердің достар... . Олардың есімдер... Еркін және Нұржан. Бұл кім? Бұл менің көрш... . Оның ат... Самат.

Есте сақтаңыз!

Танысайық
Танысып қояйық
Менің атым ...

Задание 4. Вставьте подходящие по смыслу слова в предложения.

- а) — Сәлеметсіз бе? Танысайық, ... атым Қанат, ал ... атың кім?
- ... атым Айжан.
- Өте жақсы. Мен қуаныштымын.
- Мен де.

- ә) – Сәлеметсіз бе? Танысайық, ... атым Рик, ал ... атыңыз кім?
- ... атым Ғалия.
- Мен қуаныштымын!
- Мен де қуаныштымын!

Задание 5. Представьте себя окружающим, для этого ответьте на предложенные вопросы, в ответах используйте речевые клише.

- Сіз кімсіз? Қайдан келдіңіз?
- Әке-шешеніз кімдер, қайда жұмыс істейді?
- Ұлтыңыз кім? Ата-әжеңіз бар ма?
- Еліңіз алыс па? Оған қалай барасыз?
- Бұл жаққа не үшін келдіңіз? қандай жоспарларыңыз бар?
- Қазір қайда тұрып жатырсыз?
- Қай топта оқисыз?
- Болашақта қандай мамандық алмақ ойыңыз бар?

Речевые модели представления

Әке-шешем ..., олар ... жұмыс істейді. Ұлтым ... Елім ... Ата-әжем ..., ол кісілер ... Қазір ... тұрамын. ... топта оқимын. Болашақта ... мамандығын алмақ ойым бар ...

Задание 6. Расскажите о своей биографии, отвечая на следующие вопросы.

- Сіз қай жерде, қай жылы тудыңыз?
- Сіз қайда оқисыз?
- Қай жылдары, қай жерде, кім болып істедіңіз?
- Қазір кім болып істейсіз?
- Қандай қоғамдық жұмыс атқарасыз?
- Сіздің отбасы жағдайыңыз қандай?
- Сіздің ата-аналық қай жерде тұрады? Олар кімдер?
- Әйеліңіз қайда істейді? Ұлты кім?
- Балаларыңыз туралы айтыңыз?

Задание 7. Заполните анкету. (Анкета толтырыңыз.)

Фамилияңыз, атыңыз, әкеңіздің аты

Туған жеріңіз, жылыңыз

Ұлтыңыз

Біліміңіз

Мамандығыңыз

Жұмыс орныңыз, қандай қызмет атқарасыз

Отбасы жағдайыңыз

Мекен-жайыңыз

Қолы (подпись)

Күні, айы, жылы (число, месяц, год)

Задание 8. Прочитайте текст и выпишите ключевые слова и выражения, составляющие тематическую основу предложения.

Танысу кез-келген адамның мәдениеттілік көжисігін анықтайды. “Әр адам — өз мәдениетінің елшісі”, — дейді М. Әуезов.

Ұлы жазушы айтқандай Бізге қонақта, жолсапарда, мәдениетті орындарда немесе басқа мемлекеттерде тынысуға тура келеді, сондай сәттерде, кезеңдерде өз мәдениетіңіздің өлемін биік ұстай білсеңіз, оның елшісі бола алсаңыз, қандай жарасымды.

Кейде үлкен қарт кісімен, кейде өзіңнен кішімен танысуға тура келеді. Ал кей кездерде біреуді біреумен таныстыруға мәжбүр боласыз. Осындай барлық жағдайларда сіздің мәдениетіңіз көрініп тұруы тиіс. Өйткені, сіз олармен өз жан дүниеніңіздің мәдениетіңіздің елшісі ретінде сөйлесіп тұрасыз.

Задание 9. Используя выписанные ключевые слова и словосочетания, составьте новые предложения.

Задание 10. Используя речевые клише поздоровайтесь, познакомьтесь, попрощайтесь с друзьями, знакомыми, преподавателями.

- 1) — Сәлеметсіз бе?
— Сәлеметсіз бе? Танысайық, сіздің атыңыз кім?
— Менің атым, ал сіздің атыңыз кім?
— Менің атым
— Танысқаныма қуаныштымын.
— Мен де қуаныштымын.
— Сау болыңыз,
— Сау болыңыз,
2) — Сәлеметсіз бе?
— Сәлем, менің атым, ал сенің есімің кім?
— Менің есімім
— Өте жақсы, мен қуаныштымын.
— Сау бол.
— Сау бол.
3) — Сәлеметсіз бе,?
— Амансың ба, қарағым? Атын кім, айналайын?

- Атым –
 - Өте жақсы, менің атым
 - Танысқаныма қуаныштымын,
 - Мен де. Аман-сау бол, айналайын.
 - Сау болыңыз.
- 4) – Сәлеметсіз бе,?
- Сәлеметсіңдер ме, қарақтарым? Аттарың кім?
 - Менің атым
 - Бұл кім?
 - Бұл менің досым.
 - Жақсы, айналайындар, менің атым

При встрече задаются такие вопросы:

- При встрече с друзьями: Тұрмыс-тіршілігің қалай? Жұмысың қалай? Қалай тұрып жатырсындар? Не жаңалық бар? Не есіттің и др.
- Вопросы, которые задают старшие по возрасту: Үй ішің аман ба? Жұмысың жақсы ма? Денсаулығың қалай? Бала-шаға аман ба?

Отвечают на вопросы:

- Если дела идут хорошо: Құдайға шүкір, бәрі жақсы, ойдағыдай. Бала-шаға аман, тұрмыс-тіршілігіміз өте жақсы и др.
- Если дела идут неплохо: Елтеп, жайлап, бұрынғыша, өзгеріс шамалы, жаман емес и др.
- Если что-то не ладится: Онша емес, жағдай нашар, қуанышты ештеңе жоқ, жолым болмай жүр и др.

Задание 11. Как вы спросите о делах при встрече:

- а) со старым другом, знакомой девушкой;
- б) с подругой жены;
- в) с матерью невесты;
- г) с преподавателем;
- д) с младшим братом друга, с женой старшего брата, с женой младшего брата;
- е) с ребенком (малышом);
- ж) с пожилым человеком.

Задание 12. Вы встретили друга, разговорились. Сообщите ему последние новости, начав так ...

Менің айтатын жаңалығым бар ...

Сен естідің бе ...

1. Сіз жана пөтер алдыңыз
2. Жолдасыңыз саяхаттан келді
3. Досыңыздың баласы шет елге оқуға жүргелі жатыр.

Задание 13. Прослушайте диалог. Разучите его и повторите наизусть вдвоем в лицах. Самостоятельно расширьте реплики в диалогах.

- Сәлемет пе,
- Сәлемет пе,
- Аман қайда?
- Аман жоқ.
- қайда?
- бар.
- кім?
- Ол — мұғалім.
- аман-есен бе?
- аман-есен.
- Сау бол!
- Қош бол!

Задание 14. Продолжите разговор.

- Сіздің айтуыңызша, сізді танымайтын адамдар тонап кетті ғой?
- Солай?
- Олардың түр-түсін айта аласыз ба?
- Айтып көрейін.
- Жақсы. Олар нешеу еді?
- Екеу. Ер адамдар.
- Бойлары қандай — ұзын ба, аласа ма, орта бойлы ма?
- Біреуі менен ұзындау, менің бойым 175 см.
- Демек, ұзын бойлы болды ғой.
-

Задание 15. Используя диалог, составьте аналогичный о своей родословной.

- Ассалаумағалейкум!
- Уағалейкумассалам! Қай баласың? (Кімнің баласысың?)
- баласымын.
- Бәрекелді, әке-шешен аман ба?
- Құдайға шүкір, жаман емес.

Задание 16. Вставьте недостающие слова в реплики и составьте из них диалоги.

1. — Сәлеметсіз бе, ағай?
— Амансындар ма, балалар? ... аттарың кім, қарақтарым?
— ... атым Алмас, ал бұл менің досым. ... аты Санат.
— Өте жақсы. Ал менің атым Мұрат.
— Біз қуаныштымыз, ағай.
— Мен де қуаныштымын, балалар.
2. — ...
— Сәлеметсің бе? Танысайық, ..., ал сенің атың кім?
— ...
— Өте жақсы. Мен қуаныштымын
— ...
3. — ...
— Сәлеметсіз бе? Танысайық, Менің атым ..., ал ...?
— Менің атым ...
— Жақсы, мен ...
— Мен де.
4. — ...
— Амансындар ма, қарақтарым?
— ...?
— Менің атым ..., ал бұл - ... ол менің досым.
— Өте жақсы, менің атым ...

Есте сақтаңыз!

Танысып қой
Танысып қойыңыз
Бұл менің досым ...

1. — Сәлеметсің бе, Жафар?
— Сәлем, Ержан?
— Жафар, танысып қой, бұл менің досым. Оның аты Қайрат.
— Өте жақсы, қуаныштымын!
— Мен де!
2. — Сәлеметсіздер ме?
— Сәлеметсіз бе? Танысып қойыңыз, бұлар менің достарым.

Задание 17. Составьте диалог на основе зачинов реплик и разрозненных слов.

- Ақсақал
- Жоқ,
- танысыңыз —

-, балам.
- келді.
-! қалай? Қандай бар?
- жаңалық жоқ. қалайсыз?
- Ақсақал – тұрады. Есімі –
- Өте жақсы. қуаныштымын,
- айналайын.

Задание 18. Трансформируйте набор реплик в связный диалог.

- а) – Сау болыңыз, апай!
- Мен қуаныштымын, апай!
- Мен де қуаныштымын, сау бол, айналайын.
- Атық кім?
- Менің атым Алмас. Қаһарман.
- Өте жақсы, Алмас, ал менің атым Жанар.
- Сәлеметсіз бе, апай?
- Сәлеметсің бе, қарағым?
- б) – Менің атым Талғат.
- Бұл кім?
- Жақсы айналайындар, менің атым Серікмұрат.
- Бұл менің досым Асхат.
- Сәлеметсіз бе, ағай?
- Сау болыңыз.
- Мен де. Сау болындар, шырақтарым.
- Танысқанымызға қуаныштымыз, апай!
- Сәлеметсіңдер ме, қарақтарым? Аттарың кім?

Задание 19. Продолжите диалог.

- Қадірлі ата, әже! Біз сіздермен танысып, дәм-тұздас болғанымызға қуаныштымыз. Сіздерге ұзақ өмір, денсаулық, бақыт тілейміз! Балаларыңыздың қызығын көріңіздер!
- Айтқаның келсін, қарағым. Біздің шаңырақтан естелік ретінде мына шапан мен тақияны киіп қайтыңыздар.

Задание 20. Укажите ситуации, в которых можно употребить следующие речевые высказывания. Объясните значение пословиц.

Мақалдардың мәнін ашып, жаттандар:

“Бірді білсеңіз, жүзбен таныс боласыз”. “Таныстық сәтінде үлкен мәдениеттілік бар”. “Танысу байқап сөйлеуден басталады”. “Танысуы қандай болса – жалғасы да сондай болады”. “Таныстыру артында қарым-

қатынастар көкжиегі бар”. “Әдепті танысың көп болса – көкжиегің кеніді”. “Танысын атамағанның тамыры қиылады: Танысы аздың – тынысы аз”. “Таныстық татулыққа ұласса, табыс келеді”. “Танысым көп деп тарылма”.

Задание 21. Подставьте подходящие по смыслу фрагменты реплик, данные отдельным списком.

- Кеш жарық,!?
- Болат.
-, Болат мырза!
- Сіздің?
- Әсем. Менің - Әсем.
- Мен сізбен, Әсем ханым!
-, Болат мырза!

Слова и словосочетания: көріскенше, танысқаныма, мырза, менің атым, атыңыз кім, өте жақсы, атым, өте қуаныштымын.

Задание 22. Составьте диалог из разрозненных реплик, соотнося их по смыслу.

- Мен де өте қуаныштымын
- Айтыңызшы, сіздің атыңыз кім?
- Міне, біз танысып та қойдық.
- Сізбен танысқаныма өте қуаныштымын.
- Әсел? Қандай тамаша!
- Танысайық, менің атым – Серік.

Задание 23. Используя лексику предыдущих диалогов, попросите познакомить вас с кем-нибудь из персонажей. Опишите их. Какой диалог произойдет до знакомства и при знакомстве.

1. Вы пришли в гости. Кое-кто из гостей вам незнаком.
2. Вы пришли в клуб на молодежный вечер. Вам понравилась девушка (юноша).
3. Вы должны поговорить с преподавателем, которого вы еще не видели. Спросите у друга, как выглядит преподаватель.
4. На работе вы встретили незнакомого человека. Спросите у коллеги, кто он.
5. Вы с подругой (другом) обедаете в кафе. Вас заинтересовал молодой человек (девушка).

Кенес беру

1. Когда мы советуем (кенес бергенде), просим (өтініш жағасында), предлагаем (ұсыныс жасағанда), кроме формы императив (бұйрық рай) мы можем использовать қалау рай (желательное наклонение):

Халін білу керек екен

Барып халін білу керек екен

Халін білгім келеді

Оған барып шығу керек екен

Халін білейін деп едік

2. Сіз дәрігерге барсаңыз екен или Сіз дәрігерге барсаңыз қайтеді? — в этом случае предложение выражает оттенок желательности.

3. Условно подчиненные предложения типа:

Басың ауырса, дәрігерге бар.

Басың ауырса, дәрігерге барсаң қайтеді?

Басың ауырса, дәрігерге бармайсың ба?

Басың ауырса, дәрігерге бару керек. — выражает поведение, просьбу, совет, предложение говорящего.

Задание 24. Ниже даны советы, предложения, просьбы, выраженные в форме повелительного наклонения. А как они будут звучать в форме условного наклонения (шартты рай).

1. Мазан болмай тұр ма? Дәрігерге бар!

2. Меніңше, сенің ыстығың көтеріліп тұр. Ыстығыңды өлше!

3. Үш сағат өтті. Дәріңді іш!

4. Дәрігермен ақылдас!

5. Кеш болды. Бар, ұйықта!

6. Шаршап тұрсың ғой. Бар, демал!

7. Сен неге үндемейсің? Маған қай жерің ауыратынын айт.

Задание 25. Что вы скажете (посоветуете) в следующих ситуациях.

Үлгі: Сен бұл ережені ұмытып қалдың ... (қайталау). — Сен бұл ережені ұмытып қалдың қайталауың керек.

1. Менің шаңғым жоқ, ... (сатып алу).

2. Біз сағат 10-да жолға шығамыз, ... (асығу).

3. Балам көп ауырды, ... (көмектесу).

4. Досымның ертең туған күні, ... (телефон соғу).

5. Оның орыспасын ұмыттым, ... (сөздік қарау).

6. Сен жақында ғана тәуір болдың ғой, ... (жылы киіну).

Задание 26. Что вы посоветуете вашему другу, если ...

- а) он редко бывает на свежем воздухе;
- б) у него болит сердце;
- в) он завтра сдает экзамен;
- г) он излишне застенчив;
- д) у него нет аппетита;
- е) он грустен;
- ж) он не может принять решение?

Үлгі: Сіздің таза ауада көбірек жүруіңіз керек.

Керекті сөздер: жүрек, жеңіл қарауға болмайды, емтихан, шаршау, ұялшақ, тамаққа тәбеті жоқ, бір шешімге келу керек, қажет.

Есте сақтаңыз!

Бір жылын ойлаған адам күріш егеді;
Он жылын ойлаған ағаш адам егеді;
Жүз жылын ойлаған адам ұрпақ өсіреді.

Задание 27. Сформулируйте советы (рекомендации) тем, кто собирается в туристический поход (на экскурсию, на каникулы, в отпуск, навестить родственников, друзей).

Задание 28. Произнесите фразы сочувственно, переживая печально, обиженно, с теплой доброжелательностью, с признательностью, безразлично, пренебрежительно, растерянно.

Сожаление. Сочувствие – Өкініш. Жан ашу

Речевые модели сожаления, сочувствия

Мен өкінем.

Бұл жөнінде мен қатты өкінем.

Өте өкінішті.

Мен жаман күйіндім.

Мен қатты күйзелдім.

Менің сізге жаным ашиды.

Болған оқиғаға қатты өкінем.

Мен жұмысты аяқтаған жоқпын.

Өкінішті-ақ.

Қандай өкінішті. Мен сызбамды

дұрыс сызбаппын. Еңбегімнің

бөрі босқа кетті.

– Я сожалею.

– Я очень сожалею об этом.

– Очень жаль.

– Я крайне огорчен(-а).

– Я глубоко опечален(-а).

– Я вам сочувствую.

– Я очень сожалею о случившемся.

– Я не закончил работу.

– Очень жаль.

– Какая жалость. Я неверно выполнил чертёж. Столько трудился, и все зря (напрасно).

Иә, өте ренішті. Бірақ ештеңе жоғалтқан жоқсың, сенің әлі артық 2 күнің бар ғой.

— Да, ужасно (очень) обидно. Но не все еще потеряно. У тебя есть два дня.

Задание 29. Выразите знакомым свое сочувствие или сожаление:

- а) Анара заболела и не сможет пойти с нами в театр.
- б) К вам приехал друг, неожиданно его отозвали, он должен уехать.
- в) Вы не сможете прийти на назначенную встречу из-за непредвиденных обстоятельств.

Көңіл айту (соболезнование)

Көңіл айту (ғұрып). “Төнірсктегі халық естіген беттерінде көңіл айтуға топырлап келіп жатыр” (Т. Әбдіков). Жақын адамы қайтыс болғанда оның жақын-жуығы мен таныстары, көршілері қазалы үйге әдейі барып бата жасап, көңіл айтады. Көңіл айтудың мәні-мұнды адамды жұбату, сергіту, “өлгеннің артынан өлмек жоқ” деп уайымға берілмеу жөнінде жанашырлық ақыл-кеңестерін айтып қайрат береді. Қайғыға берілген адамды кейбір өткір шешендер әрі мінеп, әрі сынап, әрі ұрсып тоқтатқан. Мысалы, Бағаналы Ерденнің баласы өлгенде басын көтере алмай қалғанда Таз Шоқай би былай деген екен:

“Уа, Ерден!
Басыңды көтер жерден!
Осы балаң өлмегенде
Кетіп едің керден
Өзі беріп, өзі алды
Нең бар еді құдайға берген?!
Балаң түгілі
Әкең Сандыбай да өлген.
Оны Шоқай көрген.
Жақсының басына іс түссе
Ойлай береді
Көкті бу көтереді,
Жүйрікті ду көтереді,
Жүкті нар көтереді
Өлімді ер көтереді.”

Задание 30. Передайте основное содержание текста, используя 2-3 предложения. Трансформируйте их таким образом, чтобы получился связный пересказ текста.

Көңіл айту

Ардақтысынан айрылған немесе бір жақыны бақытсыздыққа ұшыраған адамға қайғысын бөлісу мақсатында басқа адамдар өз көңіл-күйлерін

жеткізеді. Оны қазақ халқы **көңіл айту** деп атаған. Көңіл айтудың түрлері көп. Халықта оның ауызба-ауыз көңіл айту, баспасөз бетінде ресми көңіл айту түрлері кең тараған. Ауызба-ауыз көңіл айтудың керемет үлгілерін шешендер сөзіннен көптеп кездестіруге болады.

Задание 31. Выделите ключевые слова в тексте, подберите предложения к ключевым словами, самостоятельно расширьте их. Составьте перевод текста.

Ас

Қазақ халқының ертеден келе жатқан ең үлкен тойы — ас беру. Бұл — дүниеден өткен ең белгілі адамдардың жылы толғанда оған жасалатын ақырғы зор құрмет және ұлы жиын, бас қосу. Аста жүздеген ордалар, киіз үйлер тігіліп, үш жүзге бірдей сауын айтылады. Бұған әр елден есімі белгілі ақсақалдар, батырлар, ақындар, палуандар, өнші, жыршылар, көкпаршылар, мергендер арнаулы шақырылып, жүйрік аттар келеді. Асқа өте зор қаржы, мал жұмсалған. Жеңімпаздарға зор бөйге тиген.

Ас беру дәулетті адамдардың, елдің ғана қолынан келген. Абылай ханның асы, Қанжығалы Шауыпкел батырдың асы (үкіл) — те мәлім болып, аңызға айналған той болды. Бұл тойда жұмсалған шығынның есебінде шек болмаған. Мысалы Сағынайдың асына кеткен шығын атақлы Төж-Махал мавзолейіне жұмсалған қаржымен бірдей болған.

Задание 32. Прочитайте выразительно.

Қанаты бүтін сұңқар жоқ.
Тұяғы бүтін тұлпар жоқ.
Кей адамға аға жоқ,
Ағасыз жанда баға жоқ.
Кей адамға іні жоқ,
Інісіздің күні жоқ..
Айтып айта келгенде,
Сабырсыздан жаман жоқ.
Білмедім сенің балаңды-ай!
Тәуекел хаққа шүкір ет...

Көңіл + айту — речевые формулы соболезнования

Көңіл айтты.

Қайғыңа (-ызға) ортақпын.

Берік + бол (ыңыз).

Ақыры қайырлы болсын.

Арты жақсылық болсын.

Уақыт сізге жеңілдік әкелсін.

— Выразил свое соболезнование.

— Я тебе (вам) глубоко сочувствую.

— Крепись! (-тесь).

— Пусть все будет в порядке!

— Пусть все будет хорошо!

— Пусть время принесет вам
облегчение!

... көңіл айтады.
 ... білдіреді.
 ... топырағы торқа болсын.
 ... қайғына ортақпын.
 ... берсін.
 Сабыр ет, ...
 ... арты қайырлы ...

Задание 33. Прочитайте. Укажите, кому и как были высказаны соболезнования. Объясните значение пословиц.

- а) “Жүк ауырын нар, қайғы ауырын ер көтереді”, – деп халқымыз бекер айтпаған. Қайғына ортақпыз, артының қайырын берсін.
- ә) Құрметті қайғына ортақпыз. Бұл – әрине, орны толмас қаза. Арты қайырлы болып, бауырыңның жасамаған жасын балаларына берсін!
- б) Алланың ісіне қарсы тұрар кім бар?! Ауыр қайғыға душар болыпсың. Әкеңнің топырағы торқа, жаны жанатта болсын!

Сөздік

жоспар	— план
ұлт	— национальность
қоғамдық жұмыс	— общественная работа
атқару	— выполнить
мамандық	— профессия
елші	— посол
сәт	— момент
жарасымды	— подходящий
мәжбүр	— необходимость
жан дүниесіз	— внутренний мир
тонап кетті	— обокрали
түр-түсі	— цвет
әдейі	— специально
жұбату	— успокоить
сергіту	— поднять настроение
уайым	— переживание
берілмеу	— не сдаваться
жанашырлық	— сопереживание
ақыл-кеңес	— совет
қайғыру	— печалиться
ардақ	— уважаемый

айрылган
ауызба-ауыз
ресми
белгілі
ақырғы
зор
палуан
жүйрік
жеңімпаз
дәулетті
мәлім
аныз
асығу
шаңғы
көмектесу
жақында
киіну

— потерявший
— из уст в уста
— официальный
— известный
— последний
— огромный
— борец
— бегун
— победитель
— богатый
— известный
— легенда
— торопиться
— лыжи
— помочь
— недавно
— одеваться

УРОК 2

— День 1

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ОБЩЕНИЯ ТРАДИЦИИ И ОБЫЧАИ

Обряд — совокупность установленных обычаями действий, в которых воплощаются какие-нибудь религиозные или бытовые традиции;

Традиция — то, что перешло от одного поколения к другому, что унаследовано от предшествующих поколений;

Ритуал — установленный торжественный обряд, порядок совершения чего-нибудь;

Церемония — порядок обрядовых действий при совершении какого-нибудь религиозного или гражданского акта;

Обычай — общепринятый порядок, традиционно установившиеся правила общественного поведения.

Традиции и обычаи существуют у народов всего мира. В них отразились уклад жизни народа, его привычки, национальные особенности.

Традиции – исторически сложившиеся устойчивые и наиболее обобщенные нормы и принципы общественных отношений людей, передаваемые из поколения в поколение и охраняемые силой общественного мнения.

Традиции так же древны, как само человечество. Они носят исторический характер, ибо возникли и формировались в процессе трудовой и общественной деятельности людей, складывались не по желанию отдельных лиц и групп, а имели под собой объективную основу, возникали как закономерные явления общественного развития. Традиции играли огромную роль в организации усилий рода и племени в борьбе с силами природы, в формировании лучших черт человеческой личности. Нарушение традиций считалось великим злом.

Обычаи – это также общепринятые исторически сложившиеся правила и нормы, регулирующие поведение людей в определенной области общественной жизни.

Каждый народ бережно сохраняет и передает из поколения в поколение свои традиции и обычаи, многие из которых дошли до нас из далекого прошлого. Лучшие из них стали всеобщими, вошли в жизнь многих народов. Традиции, отживающие свой век, уходят в прошлое.

Одной из замечательных традиций прошлого, которая поддерживается и развивается в современной нашей жизни, является гостеприимство. Гостеприимство относится к общечеловеческим нормам нравственности и является положительной чертой всех народов. Существует много ритуалов, обрядов и обычаев, связанных с гостеприимством. Например, у казахов почетному гостю или самому старшему среди гостей преподносят вареную голову барана. Этот обычай до сих пор широко распространен. Гостеприимство сопровождается подарками. Почетным гостям вручается национальный чапан с шапкой и белый конь.

Вековой традицией народов Средней Азии и Казахстана является уважение к старшим. Эта добрая традиция народа переплетается с другими прекрасными качествами и привычками народов многих стран. Так, по этой традиции дети с малых лет приучаются быть приветливыми, сдержанными, должны всегда первыми приветствовать взрослых, уступать дорогу и место старшим, помогать (особенно женщинам) перенести груз, перейти дорогу, не сидеть и не стоять спиной к другим, словом, выполнять требования адеба (по-казахски әдеп – вежливое и внимательное отношение к людям). Детям запрещается разговаривать со старшими повышенным тоном.

Национальные традиции, обряды и праздники, как и национальная культура в целом, никогда не существуют изолированно. Предпосылки взаимного сближения традиций, обычаев, обрядов уходят своими корнями в далекое прошлое. Аналогичные праздники и общие черты обрядности

разных народов обусловлены социально-экономическими причинами.

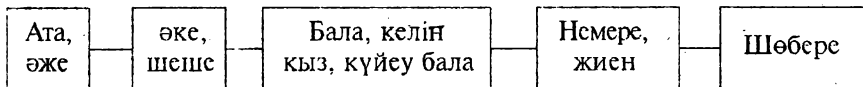
Новые взаимоотношения людей отражаются в новых традициях, вбирающих в себя лучшие элементы прошлой культуры, которые представляют собой синтез того лучшего, что подсказано жизнью. На многих предприятиях республики отмечают посвящение в рабочие, создание молодой семьи и наречение именем ребенка, вручение наград, паспорта молодым гражданам и др.

Культура народа, в том числе и обрядность, обладает великой силой – знакомить народы между собой, сближать их, взаимообогащать их и облагораживать. У любой нации есть свои хорошие традиции, обычаи, праздники, обряды. Каждому есть чему поучиться у других.

Жанұямының әлемі

Мир моей семьи.

ОТБАСЫ МҮШЕЛЕРІ

Задание 1. Прочтите, переведите.

Біздің отбасымыз үлкен. Отбасымызда тоғыз адам бар. Біз 12-ге тұрамыз. Атым – Райхан, жұмысшымын. Өндірісте жұмыс істеймін. Отбасымыздың басшысы – атам. Менің атам – зейнеткер. Атам – еңбек ардагері. Әжем – зейнеткер. Әжем жиырма жыл ұстаздық еткен. Көкем – дәрігер. Ауруханада істейді. Апам – дәрігер. Емханада істейді. Ағам – жұмысшы, институтта сырттай оқиды. Әпкем – әнші. Ол бала кезінен ән салуды ұнататын. Сіңлім – студент, педагогикалық институтта оқиды. Інім – мектеп оқушысы. Әпкем – тұрмыста. Оның-бала шағасы бар.

Задание 2. Ответьте на вопросы, при ответах используйте речевые модели.

Сіздің отбасыңыз қайда тұрады?

Әкеңіз кім?

Сіздің отбасыңызда қанша адам бар?

Шешеңіз кім?

Әкеңіз (шешеңіз) қайда жұмыс істейді?

Үлкен ағаныз кім?

Сіздің отбасыңыз бос уақытында немен шұғылданады?

Тете ағаныз кім?

Саяхатқа қайда барасыздар?

Олардың аты кім?

Әпкеңіз кім?

Речевые модели

Менін адам бар.
Әке-шешем
Біз
Демалыста барыңыз.
Үлкен ағам
Отбасымда бар.
Сіндім

Задание 3. Переведите вопросы на казахский язык. Ответьте на них.

- ▶ Вы уже работаете или еще только учитесь?
- ▶ Какая у вас специальность?
- ▶ У вас есть семья?
- ▶ У вас есть мать и отец?
- ▶ Вы любите их? Вы живете вместе?
- ▶ Ваша семья живет дружно?
- ▶ Кто ваш отец?
- ▶ А ваша мать работает?
- ▶ Какая у нее специальность?
- ▶ Где живет ваша сестра?
- ▶ Как ее зовут?
- ▶ Вы любите ее?
- ▶ А где сейчас ваш брат?
- ▶ Вы часто думаете о нем?
- ▶ Вы любите его?
- ▶ О ком часто думают ваши отец и мать?

• • •

В казахском языке для каждой степени семейного родства есть свое название. Но все чаще люди, особенно горожане, пытаются объяснить, о ком из родственников идет речь, строят фразы типа – “брат мужа моей сестры” или “жена брата моего мужа”. Таким образом, забываются старые, издревле существующие названия родственных связей. Все больше людей не могут ответить на простой вопрос: “Кто такие балдыз (шурин), қайын (деверь), қайын сінді, бикеш (золовка)?”

Родственные связи, как известно, бывают двух видов: туысқан (кровное) родство, туыс емес – ағайын, жеқжат (свойство). Если с названиями степеней кровного родства трудностей обычно не возникает, (іні, әке, ұл, қыз, әже, ата, аға, апа, тәте, немере (внук), шөбере (правнук), нағашы (родственники матери и т.д.), то со свояками дело обстоит сложнее. Кто такие свояки? Это родственники мужа или жены.

Родители жены приходятся мужу қайын ата (тестем) и қайын ене (тещей), сам он для них күйеу (зять). Затем он приходится и братьям жены, которые для него – балдыз (шурины), и ее сестрам – күйеу бала (старшим), жезде (младшим).

Родители мужа приходятся жене қайын ата (свекром) и қайын ене (свекровью), а она им келін (снохой).

Номинация родства	Форма вежливого обращения	Номинация родства	Форма вежливого обращения
ата (дедушка)	атай	іні (младший брат)	інішек, інім
әже (бабушка)	әжей	келін (сноха)	келіншек
әке (отец)	әкей	жеңге (сноха)	жеңгей, жеңеше
көке (папа)	—	сіңлі (сестра)	сіңлім
шеше (мать)	шешей	қарындас (сестра)	қарындас,
ана (мать)	—		қарындасым
апа (мама)	апай	бала (ребенок)	балам, балақай
аға (брат)	ағай	қыз (дочь)	қызым
өпке (сестра)	өпкей	ұл (сын)	ұлым
төте (тетя)	төтсй	жезде (зять)	жездей

Задание 4. Ответьте на предлагаемые вопросы при чтении текста

1. Отбасы дегеніміз не?
2. Отбасында қандай дәстүрлік мерекелер тойланады?
3. Қазіргі қандай тұрмыс дәстүрлерін білесіз?
4. Қонақтың түрлері қандай?
5. Қонақты қалай қарсы аласыз?
6. Сіздің үйге алыстан әке — шешенізді іздеп, көп жылдан бері кездеспеген достары келді. Бұл қонақтарды қандай қонақ дейміз?

Задание 5. Прочитайте текст. Укажите предложение, в котором выражается главная мысль текста. Выразите ту же мысль иначе (скажите по-другому).

Отбасы

Отбасы дегеніміз — туысқандық байланыста болатын (атасы, әжесі, күйеуі, әйелі, балалары, ата-анасы т.б.) бірлесіп, өулеттік-тұрмыстық өмір сүретін адамдар. Олар отбасында мемлекеттік заңдар мен ережелерді сақтайды. Отбасы - адам баласының өсіп-өнер, қаз тұрар, қанат қағар ұясы, алтын бесігі. Отбасында қалыптасқан барлық жақсы қасиеттер өмір

бойына серік болады. Оны ешкім түзете алмайды.

Көне заманнан бері әрбір отбасында той-мерекелер (шілдехана, ат қою, туған күн, мектепке бару тойы, үйлену тойы, күміс және алтын, қоныс тойлары, қайта жаңғыруда.

Задание 6. а) Подберите синонимы к словам.

әулет	өдет	қызмет	құрметтеу	төлім
жанұя	салт	жұмыс	қадірлеу	үлгі

б) Подберите антонимы к словам

сақтайды	жақсы	сыйлы	жас
жіі	ешкім	алыс	бейтаныс

Задание 7. Выполните и назовите различные ситуации, в которых можно употребить приведенные речевые высказывания.

Ата-ананың сөзін жерге тастама.

Байып алсаң – менмендікке бастама. (*М. Қашқари*)

Ұл ұдайы ізетті боп тұрса егер –

Әке-шеше жүзі жайнап нұр себер. (*Ю. Баласағұни*)

Ата-анадан өсіп ұрпақ таралған,

Жақсы, жаман болса бала – солардан. (*Ю. Баласағұни*)

Задание 8. Составьте диалоги, используя опорные слова и словосочетания.

а) отбасыңыз, таныстарыңыз, қызметіңіз жайлы: менің отбасым бар, отбасым шағын, үйленгенмін, тұрмысқа шыққанмын, күйеуім менен үлкен (екеуіміз жастымыз), қайын ата, ене, екі баламыз бар, қызым 2 жаста, ұлым 3 жас үлкен, балаларыңның есімі (аты) кім, бала-бақша, әйелім, тамақ әзірлеу, үй шаруашылығы;

ә) немен айналысады? Олардың мамандықтары қандай? Қай жерде, кім болып істейсіз? Жұмысыңыз өзіңізге ұнай ма? Өз жұмысыма өте ризамын, мамандығым ұнайды, университет бітірейін деп жүрмін, диссертация қорғау, мамандық бойынша жұмыс істеу, жаңа үйге, басқа облысқа (ауданға) көшемін.

Задание 9. Прочитайте тексты и поговорите на данную тему.

Қазақ халқы өзінің тұрмыс-салтына, шаруашылығына байланысты ішкер асында өзіндік ерекшелігі көп халық. Қазақтың қазан асты, қазан көтерді, ас берді, астан ауыз тиді, асқа қарамады деген сөздерінен мал сойылып, ет асылатыны бірден аңғарылады. Қонаққа ас берудің бірнеше түрлері бар.

1. Қонақасы. Үйге арнайы немесе жолы түсіп келген таныс, бейтаныс жолаушыға берілетін ас. Қонақасы үшін арнайы мал сойылады.
2. Ерулік. Көшкен ауылға, көшіп келген ауылға, көршіге берілетін қонақасы. Мұның алдыңғыдан айырмасы - көшіп келгендерге піскен асты табағымен алып барып береді.
3. Бастанғы. Бұл үйге бас болдын деген мағынаны білдіреді. Ауылдың үлкендері бір жаққа кеткен кезде жастар бойжеткен қызы бар үйге жиналады. Осы қонақасы арқылы сол қыздың қонақты қалай күте алатындығы сыналады.
4. Соғым. Қысқа арнап түйе, жылқы, сиыр сойылады. Сойылған малдың қуырдағына қонақ шақырылады.
5. Сыбаға. Соғым сойған үй сыйлы кісісіне, алыстағы ағайынға, т. б. еттен, қазы-қартадан сыбаға сақтайды. Кейде сол сақталған сыбағаны асып береді, кейде беріп жібереді.
6. Шашу. Тойда жасы үлкен аналар мен әжелер жақсылық тілеп ірімшік, құртқа көмпит, күміс теңге араластырып көпшілікке бастарынан асыра шашып, қуанышын білдіретін ырым. Бұл басқа жұрттың гүл алып бару дәстүрі сияқты дәрежеде бағаланады.
7. Ас. Қайтыс болып кеткен ата-ана, туған-туысқанды еске түсіру үшін беріледі, онда мал сойылады, ат шабыс болады.
8. Тоқымқағар. Сапарға шыққалы жатқан жолаушыны шығарып салуға келген адамдарға берілетін қонақасы.
9. Наурыз көже. Жаңа жылдың басында берілетін, жеті түрлі тағамнан жасалатын көже.
10. Асар. Көмекке келген кісілерге берілетін қонақасы.

Задание 10. На основе текстов сформулируйте доказательства утверждения, что семья крепка своими традициями.

Өсиет айту

Белгілі бір адамның жасы жеткенде немесе жан тәсілім алдындағы кейінгі ұрпақтарына, туған туыстарына айтып кететін ақыл, кеңесі, өтініші немесе соңғы тапсырмасы. Дәстүр бойынша кейінгі адамдар айтылған өсиетті бұлжытпай орындауға тиіс.

Тұмар тағу

Бала, ересек адам ауырғанда молдаларға дұға жаздырып оны үшбұрыштап матаға не теріге тігіп баланың мойнына тағып қояды. Бұл пәле-жаладан, тіл, көзден, ауру-сырқаудан сақтайды деген діни ұғымнан туған. Тұмардың түрлері көп, оны кейде жас төлдерге, ауырған малға да тағады.

Задание 11. Выполните.

Мереке күндері достарыңызға телефон соғыңыз, мерекесімен құттықтаңыз.

Мереке күндері таныстарыңызды мерекесімен құттықтаңыз.

Олардан естіген жаңа сөздерді сұрап, жазып алыңыз.

СӨЗДІК

туысқан	—	родственники
мемлекет	—	государство
өлеуметтік-тұрмыстық	—	социально-бытовой
қалыптасу	—	заложить
қасиет	—	здесь: качество
серік	—	пара, спутник
түзету	—	исправить
көне	—	давний
заман	—	время
сай	—	соответственно
қайта жаңғыру	—	обновление, восстановление
белгілі	—	известный
жан төсілі	—	перед смертью
ұрпақтар	—	наследники
ақыл	—	наставление
бұлжытпай	—	точно, неукоснительно
тұмар	—	талисман
ересек	—	взрослый
дұға	—	молитва
үшбұрышты	—	треугольник
бейтаныс жолаушты	—	незнакомый путник
қонақасы	—	пища гостя
дәреже	—	достижение

Қазақ халқының туыстығы. — Родство по-казахски.

Задание 1. Что нового и интересного вы узнали о родстве среди казахов? Передайте смысл текста своими словами.

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТУЫСТЫҒЫ

Қазақ халқы — өте тату халық. Сондықтан да туыстарын ерекше сыйлайды. Ұлы үйленіп, не қызы тұрмысқа шығып құда, құдағилы болса, оларды көкке (төбесіне) көтереді. Ұлынан туған немересін нағашыларына жіберіп, құда-құдағиға жисінін жақындастырады. Құдашалар да жездесі, апасымен қатар жисінін өте жақсы көреді. Жездесі балдыздарын еркелетіп, аялап сыйлайды. Ағайынды жігіттердің әйелдері бір-бірімен өте тату болады. Сондықтан да қазақ халқында “Ағайын тату болса — ат көп, абысын тату болса — ас көп” деген мақал бар.

Форма вежливого обращения

Форма вежливого обращения является частью речевого этикета. Общественная значимость подобных обращений общеизвестна. У каждого народа формулы обращения имеют свои специфические особенности. Форма вежливого обращения в современном казахском языке сложна и разнообразна. Формулы обращения связаны с характером отношений между людьми, определением взаимного положения говорящих — полового, возрастного, социального. Оно связано также с традициями, обычаями, социально-историческими условиями существования, бытом и нравами казахского народа, который считает, что приветливое обращение — знак уважения, а ласковое — богатство души. Во избежание вульгарности, примитивности и неуместного панибратства употребление разнообразных широкоупотребительных форм вежливого обращения четко регламентируется. Немаловажное значение приобретает умение правильно оценивать условия общения, ситуацию речи и выбирать верные, несомненные формы обращения к посторонним людям.

В наше время мы не употребляем некоторые формы вежливого обращения, связанные с социальными положениями собеседников. Такие слова, как тақсыр, байсөке, хан ием, бек, би, қожам, шахзада, бекзат, ұлық, ағзам, ханша, бибі были почтительными обращениями к людям высших сословий.

Одна из форм вежливого обращения связана с номинацией родства. Неповторимые особенности номинации родства обусловлены не только специфическим отличием лексики казахского языка, но и особенностями,

традиций народа, основывающихся на почитании старших по возрасту людей.

Наиболее употребительной формой вежливого обращения молодых к более старшим по возрасту являются производные от номинации родства с аффиксом -й: так обращаются все, но чаще других люди до 20-25 лет.

Жеңге — жена старшего брата, жеңеше — форма вежливого обращения к жене старшего брата, жеңгей — форма вежливого обращения к посторонней женщине.

Традиционные вежливые обращения старших по возрасту к младшим тоже часто строились на ласковом указании возраста и потенциального родства. Употребляются в частности следующие номинации родства с суффиксами -м, (-ым, -ім), -шек, -қай: *сіңлі - сіңді + м* — форма вежливого обращения женщины к девушке или женщине; *іні - іні-м* или *іні + шек* — форма вежливого обращения; бала — бала + м — дите мое, бала + қай — малыш; қарындас или қарындас-ым — форма вежливого обращения мужчины к девушке, младшей по возрасту; қыз — қызым — дочь моя (доченька).

Слова қалқам, қарағым, шырағым тоже являются формой такого же обращения. Суффикс -шек, присоединяясь только к двум словам, также придает им вежливо-ласкательный оттенок: *іні + шек*, келін — жена младшего брата; келін + шек — форма вежливого обращения.

В речи взрослых людей встречаются и другие формы вежливого обращения, кроме номинаций родства. Взрослые люди в быту, обращаясь не только к старшим, но иногда и к своим сверстникам, и молодым по возрасту, пользуются еще другой формой вежливого обращения. Она образуется прибавлением к первому слогу аффикса -ке (-еке); Әбіл — Әбеке, Сара — Сәке, Бақыт — Бәке, Есет — Есеке, Абдолла — Әбеке, Майдан — Мәке, Сағидолла — Сәке. Реже к первому слогу прибавляется слово *аға*: Ермек — Ермек + аға, Ер + аға, Нұржан — Нұржан-аға, Нұр + аға.

В древности слово акеақал означало предводителя рода, самого авторитетного человека. Испокон веков у казахов это слово символизировало мудрость. В современном языке слово ақсақал многозначное. Оно означает не только мужчину преклонного возраста, умудренного большим жизненным опытом. Ақсақал — еще форма вежливого обращения к пожилым мужчинам, а также к руководящему человеку мужского пола.

Отағасы — форма вежливого обращения взрослого человека к мужчине и старшему по возрасту. Например: Отағасы, әңгіме айтыңыз — вежливая просьба (приглашение) рассказать о чем-нибудь.

Слова старик, старуха мы переведем на казахский язык тоже не однозначно.

- старик — шал (простая, иногда фамильярно-шутливая форма обращения)
- карт (более степенная, вежливая форма)
- қария (форма вежливого обращения)
- старуха — кѐмпір (простая форма)
- кейуана (вежливая форма)

Бикеш — форма вежливого обращения к девушке; бикѐ — форма вежливого обращения к молодой женщине. Бейбіше — форма вежливого обращения мужчин пожилого возраста к пожилой женщине.

Старшие по возрасту при обращении к младшим употребляют следующие формы ласкательно-вежливых обращений: қарак, шырақ; қалқа чаще в притяжательной форме: қарағ-ым, шырағ-ым, қалқа-м. Но наиболее частоупотребительной формой вежливого обращения является слово айналайын. Это частоупотребительная форма вежливого, почтительного, учтвого, ласкового, нежного обращения старшего по возрасту к младшим. Вот некоторые примеры на употребление слова айналайын: Рақмет, айналайын (вежливая, ласковая, учтивая форма благодарности)! Отыра гой; айналайын (вежливое, учтвое приглашение сесть). Сағат қанша? айналайын? (учтвное обращение с вопросом о времени). Әпере + салшы, айналайын — Подай, пожалуйста (вежливая просьба). Мақұл, айналайын (вежливое выражение согласия). Кешір, айналайын (вежливое извинение). Қозіңнен айналайын — Ах, моя ненаглядная (мой родненький). Есімін, кім айналайын? (вежливой формой спрашивает как его зовут). Сау бол, айналайын! (вежливая форма прощания). Қойыңызшы, айналайын — перестаньте, (да ну) пожалуйста. Керек емес, айналайын — Пожалуйста не надо (вежливое выражение изумления, недовольства).

Вежливое обращение садағаң кетейін идентично слову айналайын. Но оно чаще употребляется, когда благодарят, просят, умоляют: Рақмет, садағаң кетейін/ Садағаң кетейін, көмектесіп жіберші — Помоги, пожалуйста (родненький).

Запомните форму вежливого обращения к публике:

халайық	— народ, публика (от слова халық)
	— народ);
құрметті халайық	— форма вежливого обращения к собравшимся, большой группе людей;
құрметті қонақтар (меймандар)	— уважаемые гости;
қымбатты азаматтар	— дорогие друзья;
қымбатты балалар	— дорогие дети;
қадірлі әріптестер	— уважаемые коллеги.

Некоторые номинации родства тоже употребляются как форма вежливого обращения к публике. ағайын – родственник; сородич, родня; қайын жұрт – родственники по мужу и по жене. Эти обращения чаще употребляются в сочетании со словами қымбатты или құрметті: құрметті ағайын, құрметті қайын жұрт.

Еркелету – Форма ласкательных обращений

Форма ласкательных обращений неотделима от вежливых обращений и также многообразна. Эти формы дополняют друг друга. Традиционные народные обращения строились всегда на ласковом указании потенциального родственника, а также возраста.

Одна из форм ласкательного обращения в казахском языке образуются присоединением к основе слов со значением родственных отношений аффиксов -жан, -еке, -тай, -ш при этом она чаще употребляется в притяжательной форме: аға – старший брат, аға + жан (ағеке, ағекем, ағатай, ағатайым, ағашым) – форма ласкательного обращения к брату или другому родственнику, старшему по возрасту.

Примечательно, что каждая из этих словоформ имеет свои неповторимые оттенки. Такая форма образуется также и от других номинаций родства.

Номинация родства	Форма ласкательных обращений			
	-тай	-шым	-еке	-жан
ата	ататай	аташым	атеке	атажан
әже	әжетай	әжешім	әжеке	әжежан
әке	әкетай	әкешім	әкеке	әкежан
көке	көкетай	көкешім	көкеке	көкежан
шеше	шешетай	шешешім	шешеке	шешежан
ана	анатай	анашым	анске	анажан
апа	апатай	апашым	апске	апажан
аға	ағатай	ағашым	ағске	ағажан
өпке	өпкетай	өпкешім	өпске	өпкежан
төте	төтетай	төтешім	төтеке	төтежан
келін	келінтай	—	—	келінжан
жезде	жездетай	жездешім	жездеке	жездежан

В речи старших по возрасту аффикс -жан присоединяется к именам и является формой вежливого обращения с ласкательными и эмоционально-экспрессивным оттенком значения:

Сапар + жан	аға + жан
Серік + жан	әпке + жан
Гайһар + жан	апа + жан

Такую форму ласкательных обращений как жаңым (душа моя), жарығым (светик мой), көгершінім (голубушка) можно толковать по-русски тем или иным способом. В казахском языке бытуют также некоторые специфические ласкательные обращения к младшим по возрасту, связанные с боготворением животных, живой природы. Это было обусловлено кочевым образом жизни народа, при котором домашние животные сыграли огромное значение в их жизни. Взрослые в семье по отношению к своим детям и другим близким, более молодым родственникам, употребляют ласкательную форму, связанную с названиями детенышей некоторых домашних животных, птиц, а также других названий. При этом к этим словам прибавляется аффикс -м (-ым, -ім); козы-м, қоян қозы-м, бота-м, құлын-ым, балапан-ым, күн-ім, ай-ым. Эти обращения не имеют эквивалентов в русском языке в том смысле, что по-русски не принято говорить мой ягненок, мой верблюжонок, мой жеребеночек, мой цыпленок, моя луна и др.

Старшие обращаются к детям или младшим по возрасту со словами вежливости с ласкательным оттенком: қарғам, қарағым, шырақ (шырағым), (қалқа қалқам), жарығым, жарқыным.

Есте сақтаңыз! Запомните!

Отчество в казахском языке оформляется с помощью казахских слов ұлы (сын), қызы (дочь).

М ы с а л ы : Майра Ахметқызы, Оспан Серікұлы.

Формы обращения к собеседнику в казахском языке зависят от обстановки, возраста говорящих между собой. В знак особой почтительности к старшим обращаются с особой формой, образуемой от их имен:

Сейдолла – Секс, Махамбет – Маха, Жамбыл – Жәке, Мұқтар – Мұқа, Перизат – Пәке, Ұлбосын – Ұлексе, Айғаным – Айеке и т. д.

В знак уважения к людям старшего возраста обращаются со словами апай, тәтей, женеше, шешей, әже (к женщине), ағай, көке, әкей, ата (к мужчине).

В разговоре по возрасту людей в казахском языке широко принята ласкательная форма терминов родства (даже по отношению к незнакомому человеку), образуемая с помощью суффиксов принадлежности -ым, -ім, -м:

Қарындасым – сестрица, інім – братик, баям – сынок и с помощью уменьшительных суффиксов -қай, -шек: балақай, інішек.

Такая форма обращения употребляется старшими по возрасту по отношению к младшим.

По отношению к детям в разговоре употребительны особо ласкательные формы обращения: айым, күнім, жарығым, қалқам, шырағым, қарағым (моя луна, мое солнце, светоч, мой милый).

Айналайын – распространенное ласковое слово, с которым обращаются старшие к младшим.

Особенно широко распространено употребление слов, связанных с названиями детенышей животных, птиц: қарғам, балапаным, құлыным, ботам, қозым (галчонок, птенчик, жеребенок, верблюжонок, ягненок) и т.д.

Иногда в обращении к молодым, к именам прибавляется слово жан и суффикс -ш. Мысалы: Болатжан, Қалқажан, Майраш, Айнаш, Қайрош (Қайырғали), Рәш (Рабиға) и т.д.

Задание 2. Ассоциируйте каждое новое слово с разными ситуациями и контекстами употребления, приведите примеры высказываний с данными словами и словосочетаниями. Составьте диалоги.

Ботам _____

Козым _____

Күнім _____

Жарығым _____

Қалқам _____

Жездеке _____

Келінжан _____

Шешетай _____

Әпкетай _____

Ағашым _____

Көкешім _____

Шырағым _____

Айналайын _____

Көкешім _____

Балапаным _____

Задание 3. Прочитайте текст. Обратите внимание на употребление ласкательных обращений.

Өркенжан, келгенің жақсы болды. Тілекжан, сабағыңды орындадың ба? Әжетай, алдымен Медеуге барайықшы. Өзің біл, қарғам. Әжесі немересін қолына алып: “Жыламашы, балапаным. Көзіңнен айналайын, ботам. Садаған кетейін, қоңыр қозым. Қарның ашты ма, жарығым? Қазір апанды шақырайын, құлыным”, – деді. Ағатай, мен де барайыншы. Жүре ғой, қалқам. Көкетай, ренжімеші. Апашымды, әкешімді сағындым. Шырағым, сен кімге келдің? Әжеке, Өркенді шақырыңызшы.

Задание 4. Вспомните и приведите примеры уменьшительно-ласкательных обращений, которые обычно слышите от своих близких, любимых людей.

Задание 5. Скажите, в каких случаях необходимо употребить данные высказывания.

Мақалдар

Тай өссе	—	ат тынығады,
ұл өссе	—	әке тынығады.

Задание 6. Используя слова-синонимы, составьте разные предложения.

туысқан
туыс
ағайын
бауыр
әке
көке
жәке
ана
шеше

— День 3

Қара шанырақ – Дом моих предков

Задание 1. Перед чтением текста ответьте на вопросы:

1. “Қара шанырақ” деген не?
2. “Кенже бала” деген не?
3. “Ырым” деген не?

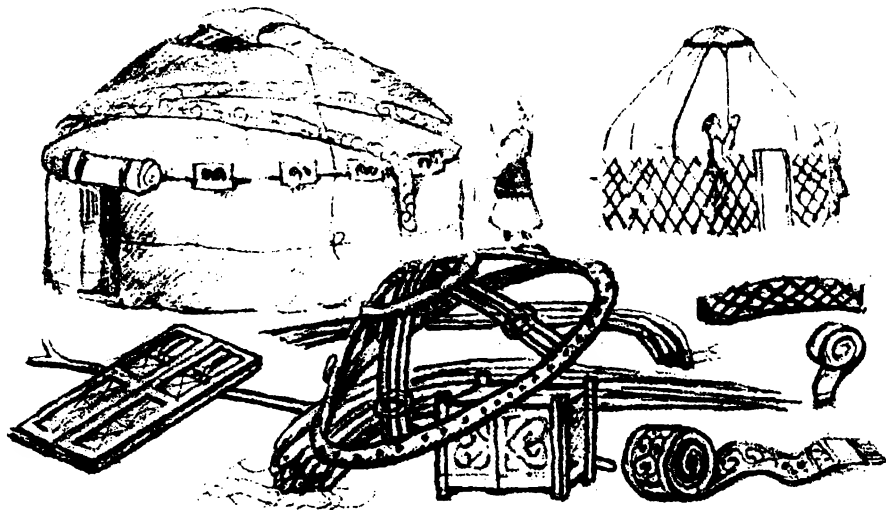
Задание 2. Прочитайте заглавие и попробуйте определить тему текста.

Қара шанырақ

Үлкен балалары стау тігіп, бөлек шыққанда ең кенже ұл (кіші ұл) әкесімен бірге қалады. Әке-шешені асырау осы кенже ұлдың міндеті.

Современный гуманитарный Университет

Әкесі бар кезінде де, немесе ол қайтыс болғаннан кейін де осы үй “қарашаңырақ” деп аталады. Бұл “үлкен” үй деген мағынаны білдіреді. Егер “қара шаңырақ” батыр, би, өулие, молда, сыйлы кісілердің үйі болса, онда сол ауылдың адамдары алыс сапарға шықса, немесе алыстан адам келсе сол үйден ырым қылып дәм татады.

Задание 3. Отвечая на вопросы, сравните с вашими обычаями

1. Сіздің әке-шешеңізбен қай бала (ұл, қыз) тұрады?
2. Әке-шешеңіз үйін қай балаға береді?
3. Сізге бұл дәстүр ұнай ма? Неге?
4. Сізге бұл дәстүр ұнамай ма? Неге?

Задание 4. Обсудите значение данных пословиц с однокурсниками

1. Әке — асқар тау.
2. Ана — сарқылмас бұлақ.

Задание 5. Прочитайте диалог. Установите и опишите собеседников.

- Қалқам, қазақ тілін қашаннан бері үйреніп жүрсін?
- Бір жыл болды.
- Өте тамаша. Жақсы сөйлейді екенсің.
- Неше жастасың?
- Жиырма екідемін.
- Үйленгенсің бе?

- Жок, әлі үйленген жоқпын.
- Ә, бойдақсын ғой.
- Иә.
- Үй ішіңіз (отбасыңыз) туралы айтыңызшы!
- Мен өзім тұрмыста емеспін. Тұрмыс құрған жоқпын. Әке-шешем, бір ағайым, екі сің ілім, бір інім бар. Ағам – дәрігер, сіңділерім – заңгерлер, інім – іскер адам.
- Әке-шешеніз жұмыс істей ме?
- Жок, олар – зейнеткерлер. Ол кісілер әжем мен атамды күтеді.

Задание 6. Прочитайте, составьте вопросы-ответы к тексту. Составьте диалог-беседу по каждой части текста.

Киіз үй атаулары

- I. Киіз үйдің іші төртке бөлінеді. Жүк жиналған үй ортасы “төр” деп аталады. Төрдің шеті ошаққа тіреледі. Төр жағы үлкен адамдар мен қонақтарға арналады. Содан соң оң босаға (үйге кірген кісінің оң қол жағы) үйленбеген ұлдың не ұзатылмаған қыздың орны. Сондықтан қазақтар ұзатылмаған қызды әкесінің оң босағасында отырған қыз дейді.
- II. Сол жақ босаға – қарттар мен ата – аналар, әжелер орны. Оң босаға да, сол босаға да өз жақтарына лайық шымылдық немесе пердемен бөлініп қойылады. Ол перделер күндіз жинаулы болады да, түнде түсіріледі. Көп балалы үйлер үйдің жанынан екінші үй немесе жеке қос тігіп қояды. Ал, үйленген балаға отау тігіледі. Отау үйдің сүйегі де, жасау-жабдығы да ерекше болады.
- III. Оң босаға мен сол босаға үйдің (төрдің) оң және сол қанаты деп те аталады. Есіктен кіргендегі оң қол жақтағы бұрышта (оң босағада) алтыбақан (киім ілетін бұтақты ағаш), ыдыс-аяқ, саба, кебеже, торсықтар тұрады. Бұлардың бәрі “өресше” деп аталатын арнаулы тоқылған шимен қоршаулы болады. Демек, бұл бұрыш ас-су бұрышы қызметін өтейді.
- IV. Үйдің сол жақ босағасында ер-тұрмандар жиналады, аяқ киімдер жатады. Жауын-шашынды кезде осы сол жаққа қапқа салынған тезек, бұталған ағаш, отындарды кіргізіп қояды.
- V. Көшпелілердің бәрі, соның ішінде қазақтар да, киіз үйдің ішінен немесе сыртынан от жағатын екі ошақ жасайтын болған. Үй ортасына үш сирақты шеңбер қойылады да, қазан асылады. Темір ошақтың биіктігі жарты метрдей, сирақтары орнықты болуы шарт. Үй ішінде шай қайнату керек болса, жиналмалы мосы ағаш пайдаланылады. Оның үш сирағы бар. шөйнек ілетін үй құралы.

Задание 7. Подберите предложения к ключевым словам, составьте на их основе пересказ текста.

Киіз үй, киіз үйдің іші, үй ортасы, үйдің төрі, төрдің шеті, төр жағы, оң босаға, сол босаға, үйленген ұл, үйленбеген ұл, ұзатылған қыз, ұзатылмаған қыз, көп балалы ана, қос тігу, отау тігу, отау үй, үлкен үй, қыздың жасауы, үйдің қанаты, төрт қанатты үй, алты қанатты үй, ас-су бұрышы, ыдыс-аяқ, арнаулы тоқылған, шимен коршау.

Задание 8. Опираясь на содержание прочитанного текста, закончите предложения.

Төр жағы үлкен
Оң босаға
Сол жақ босаға
Оң босағада, сол босағада
Оң босаға мен сол босаға үйдің
Бұларды бәрі “Өреше” деп
Үйдің сол жақ босағасында
Көшпелілердің бәрі
Үй ортасына

Задание 9. Опишите убранство юрты.

Задание 10. Прочитайте диалоги в лицах и составьте из каждой части небольшой монолог-рассуждение.

1. – Сіз киіз үйде тұрып көрдіңіз бе?
– Иә, мен жайлауда киіз үйде тұрдым.
– Неше қанатты киіз үйде тұрдыңыз?
– Алты қанатты киіз үйде тұрдым.
– Жайлауда кіммен болдыңыз?
– Жайлауда балаларыммен болдым (жалғыз болдым, өзім ғана болдым).
– Жайлауға кімге бардыңыз?
– Жайлауға атама бардым.
– Атам-аға шопан.
– Атаңыз шопан болып қанша жыл істеді?
– Атам көп жылдан бері шопан.
2. – Атаңыздың киіз үйі қалай, жаңа ма екен?
– Туырлығы ескіріп қалыпты.
– Түндігі қалай, бүтін бе?
– Түндігі өзірге жаман емес.
– Үзігі ше? Уықтарын жаңартып, туырлық, үзіктерін жаңартып тұра ма екен?
– Осы киіз үйдің уығы қанша болады, сіз білесіз бе?
– Білем, әрине. Қазақта “кереге тоқсан басты сексен уық” деп басталатын өлең де бар ғой.
– Сонда әр көктеу он-бес бастан болса, алты қанат үйдің керегесі тоқсан бас болғаны ма?
3. – Иә, ауылда алты қанат үй жиі ұшырайды. Уық керегенің әр басына байлана бермейді ғой, сен оны білесің бе? Бос бастар қалу керек. Сонда ғана киіздің сүйегі желге шыдамды келеді. Киіз үйдің ең қасиетті бөлігі – шаңырақ. Оның да тесігі сексен болуы керек.
– Ал киіз үй неге күмбезге ұқсап тұрады?
– Мұндай үй – шаңырақ төбесінен бастап, іргесіне дейінгі формасы күмбезге ұқсаған үй дауылды желге де, нөсерлі жаңбырға да төтеп бере алады.
4. – Сізге көп рақмет, біраз заттарды біліп алдым. Қазіргі жастарымыз бұл сияқты заттарды тек музейлерде көрмесе, әсіресе, қала жастары, оның атауларын және оның қалай, неден жасалатынын біле бермейді ғой.
– Әрине, олар біту үшін осылай жайлауға, шопандар арасында көбірек болулары керек.

5. — Бізде, Қазақстанда, киіз үй жасайтын кәсіпорындар бар ма?
- Әрине, бар. Мәселен, Үштөбе киіз үй комбинаты, Балқаш, Бақанас, Жанақорған, механикаландырылған орман шаруашылықтары, Сарысу, Атырау және Орал тұрмыс қажетін өтеу комбинаттары.
 - Ал олар киіз бұйымдарын қайдан алады?
 - Оларға қажетті киіз бұйымдарын Талғар, Предгорный, Көкшетау, Семей, Орал киіз басу, пима фабрикалары шығарады.
 - Ал киіз үйге қажетті жиһаздары ше?
 - Киіз үй жиһаздарын Жамбыл, Қызылорда жиһаз фабрикалары жасайды.
 - Сізге көп-көп рақмет. Мына әңгімеміз тамаша болды.

Сөздік

іші	—	внутренность, внутри
бөліну	—	делиться, распределиться
жүк	—	домашнее имущество
орта	—	середина, центр
төр	—	почетное место в юрте
аталу	—	называться
шеті	—	край
босаға	—	порог
үйлену	—	женатый
ұзатылу	—	выходить замуж
орын	—	место
сондықтан	—	поэтому
қарт	—	пожилой
ата-ана	—	родители
әже	—	бабушка
алты қанат	—	шестикрыльная юрта
ұшырайды	—	встречаться
сонда ғана	—	только тогда
қалу керек	—	надо остаться
шыдамды	—	выносливый, терпеливый
ең	—	самый
бөлік	—	часть
тесік	—	отверстие, дыра
ұксау	—	походить, быть похожим
ошақ	—	очаг
тірелу	—	упираться
қонақ	—	гость
үлкен	—	старший, большой

арнаулы	—	предназначаться, посвящаться
оң	—	правый
лайық	—	соответствующий, подходящий
өз жастары	—	своему возрасту
шымалдық	—	занавес
күндіз	—	днем
түнде	—	ночью
түсірілу	—	спускаться, опускаться
көп балалы	—	многодетный
ірге	—	основание, фундамент
нөсерлі	—	ливневый
төтеп беру	—	вытерпеть, выдержать
сияқты	—	подобный
атау	—	название
кәсіпорын	—	предприятие
шаруашылық	—	хозяйство
тұрмыс қажетін өтеу	—	бытовой, потребительский

■ День 4

Жеті ата — Моя родословная

Задание 1. Ответьте на предлагаемые вопросы при чтении текста

1. Қазақ отбасында әке-шеше (немесе ата-әже) балаға не үйретеді?
2. “Жеті ата” деген кімдер?
3. “Нағашы” деп кімді айтамыз?
4. “Туысқан” деп кімді айтамыз?
5. Жеті атаны, руды әке-шеше баласына не үшін үйретеді?

Задание 2. Прочитайте текст. Просмотрите название текста и определите тему текста.

Жеті ата

Қазақ отбасында балаға туыстарын, нағашыларын, ата-бабасын үлкен аталарын, жеті атасын айтып отырады.

Ата → Бала → Немере → Шөбере → Шөпшек → Немесе → Туағат
 1 2 3 4 5 6 7

Егер сіз туағат (#7) болсаңыз өз ініңізден бұрынғы алдыңыздағы аталарыңызды білуіңіз керек: Сіз, сіздің әкеңіз, әкеңіздің әкесі, әкеңіздің әкесінің әкесі... Атасы мен әжесі немесе әке-шешесі баласына Жеті атасын,

жақын туыстарын, олардың өмірін, руын айтып отырады. Өз руының үлкен бабасы туралы айтады. Түп атасы туралы да айтады. Бұл баланы өскенде өз туыстарын жақсы білуге, сыйлауға үйретеді. Ата-ана баласына кіммен (қай румен) қыз алысуға немесе тұрмыс құруға болатынын үйретеді. Бұл тәрбиенің қазақ отбасында мәні зор. Үйге келген қонақ баладан сұрайды:

- Руың кім?
- Арғынмын.
- Атаңның аты кім?
- Атамның аты — Тәуке.
- Кімнің баласысың?
- Жәнібектің баласымын.
- Нағашың кім?
- Нағашым-қаңлы
- Ел баласы бол, қалқам.

Задание 3. Используя образец диалога из предыдущего текста, расспросите своего собеседника о его происхождении.

Есте сақтаныз!

Жеті атасын білген ұл —
Жеті жұрттың қамын жер.
Өзін ғана білген ұл —
Құлағы мен жағын жер.

Задание 4. Расширьте высказывания, дополняя его сведениями, которые вам известны.

ЖЕТІ АТА

“Жеті атасын білген ұл, жеті жұрттың қамын жер” (Мәтел). Әр адам өзінің жеті атасын білуі — көргенділік пен білімділігін, ата көргендігін танытады. Білмесе “жеті атасын білмейтін жетесіз” — деп сөккен. Жеті атаны үйрету әр ата-ананың басты борышы. Мысалы: өзі, әкесі, атасы, бабасы және онан арғы ата-бабасының есімдерін білу жеті атаны білу деген сөз.

Задание 5. Назовите все слова, с которыми у вас ассоциируются понятия:

Жеті ата:

Туыстық:

Ата-ана:

Задание 6. Прочитайте текст. Передайте его содержание своими словами.

Жеті ата - бір кісіден тараған аталас қауым. Олар жеті атаға жеткенде ақ түйе, боз қасқа сойып, үлкен жиын жасап, бұдан былайғы жерде қыз алып, қыз берісуге болады деп, баталасып отырған. Аталастық, туыстық жік осы жерден тоқтап, енді ру болып есептелінген.

(Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. I. Кеңесбаев, 202 бет).

Задание 7. Прочитайте. Приведите факты, аргументы, подтверждающие или отвергающие данное высказывание.

Адам ата-анадан туғанда есті болмайды: естіп, көріп, ұстап, татып, ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды дағы, сондайды білгені, көргені көп адам білімді болады

Мақалдар:

1. “Жеті атасын білмеген жетесіз”

2. “Жеті атасын мал өлтірген”

Жеті атасын мал өлтірген деп-дүниеқор, дүниеқоңыз адамды айтады.

(Абай тілі сөздігі, 73 бет)

Задание 8. Используя образец составьте свою родословную.

Ата	Мағжан
↓	↓
Бала	Шөкәрім (Мағжанның баласы)
↓	↓
Немере	Шыңғыс (Мағжанның немересі, Шөкәрімнің баласы)
↓	↓
Шөбере	Шоқан (Мағжанның немересі, Шыңғыстың баласы)
↓	↓
Шөпшек	Сейітжанның (Мағжанның шөпшегі, Шоқанның баласы)
↓	↓
Немене	Жандос (Мағжанның неменесі Сейітжанның баласы)
↓	↓
Туажат	Ораз (Мағжанның туажаты)

Задание 9. Подготовьте сообщение на тему “Жеті ата”, адресованное:

- 1) вашим будущим детям,
- 2) вашим однокурсникам,
- 3) вашим родителям.

Задание 10. Проведите диалог-беседу на тему “Моя родословная” с

- 1) родителями.
- 2) однокурсниками,
- 3) близкими друзьями.

СӨЗДІК

түп атасы	—	предок
ру	—	род, племя
көргенділік	—	воспитанность
таныту	—	представлять
сөгу	—	ругать
басты	—	главный
борыш	—	долг
аталас	—	родственные отношения между людьми, происходящих от одного предка

■ День 5

Отбасы бақыты балада — Счастье семьи в детях

Задание 1. Попробуйте представить текст в виде тезисных утверждений.

Отбасында ер адам - басты тұлға. Әйел оның серігі көмекшісі. Сондықтан да үйдегі бар істі ер адам басқарып отыруға тиіс. Әйел адамның жұмысы — бала тәрбиелеу, отбасын тамақтандыру, үйді таза ұстау. Балалар да жас кезінен отбасы жұмыстарына икемделуі керек. Отбасын қаржымен қамтамасыз ету — ер адамның міндеті. Әйел адамның жұмыс істемегені дұрыс, себебі бала тәрбиесіне көп уақыт қажет болады. Отбасының ауызбірлігі, ынтымағы әйелге де, ер адамға да байланысты. Балалар жас кезінен үлкендерді сыйлап, олардың айтқандарын есте сақтап, орындап отыруға тиіс.

Задание 2. Расширьте выбранные ключевые высказывания. Выразите ту же мысль иначе (скажите по-другому), используя речевые модели.

1. Бұл негізінен дұрыс, себебі
 2. Бұл дұрыс емес, себебі
 3. деген пікірге қосыламын / қосылмаймын, өйткені
 4. Ер адам керек. Әйел адам..... керек.
- білейін деп едім,?
- сен қалай ойлайсың,?

Пікірін дұрыс, ...
Бұған қосылмаймын,
Бұған қосыламын,
Ер адам отбасында басты тұлға, сондықтан да
Әйел адамболуы керек.
Сіздікі дұрыс, себебі
(Жоқ, олай емес, ... басты міндеті)
Саған айтарым
Сен ер жігітсің, сондықтан
Болашақ әйелің болғаны дұрыс.
Тату тәтті болу ... байланысты.

Задание 3. Выпишите непонятные слова и словосочетания, уточните их значения с помощью словаря. Передайте содержание текста своими словами.

Ата-бабамыз отбасындағы тәрбие ісіне терең мән берген ғой. Есі кіре бастасымен-ақ ұл мен қызды жеке дара төртіп тезіне салып, өнегелі болуға үйреткен. Тілі шыға бастаған баланы шектен тыс шолжандатпай, байсалды, ұғымтал, тіл алғыш етіп баулыған. Даламыз қандай кең болса, оның жазылмаған моральдық кодексі да сондай көп. “Баланды бір жастан жеті жасқа дейін патшадай сыйла. Жетіден он беске дейін құлынша жұмса, одан соң өзіңе дос сана, ақыл-кенес сұра” деген даналық қағиданың философиялық мәні тым тереңде, “Тілің мен жағыңа сүйенбе” деген әр сөйлемде ұлағатты ұғым, астарлы ой жатыр.

Задание 4. Составьте предложения с данными опорными словосочетаниями:

отбасындағы тәрбие
моральдық кодексі
терең мән берген
өнегелі болуға үйреткен
тіл алғыш болуға тәрбиелеген
патшадай сыйла
ақыл-кенес сұра
философиялық мәні

Задание 5. Посоветуйте своему другу придерживаться данных правил, аргументируйте свою позицию.

Атаңа не қылсаң, алдыңа сол келеді.
Ағаға қарап, іні өсер.

Задание 6. Прочитайте текст. Составьте на основе ключевых слов сжатый пересказ текста.

Әже тәрбиесінде өскендер — нағыз бақытты адамдар. Болашақ бастаулары соларда жатыр ғой. Әже тәрбиелеген бала ақылмен де, сезімтал және еңбекқорлығымен де ерекшеленіп тұрады. Халықтық дәстүрді де көбірек біледі. Мен үшін де әжем ақыл мен мейірімнің, шешендік пен әділдікті, сарқылмас бұлағы сияқты. Ата мен әже — немере. Ғасырлардан келе жатқан олардың арасындағы ерекше байланысты босансытып алдық-ау. Бұл көңілге мұң ұялатады.

Задание 7. На основе прочитанного текста сформулируйте доказательства утверждения:

“Әже тәрбиесінде өскендер — нағыз бақытты адамдар”.

Задание 8. Прочтите заглавие и скажите о ком (о чем), по-вашему мнению, будет идти речь в тексте.

БАЛАҒА АТ ҚОЮ

Қазақта бала туғаннан кейін ел ішіндегі аса құрметті қарияға немесе баланың атасына, әжесіне немересінің атын қойғызады.

Ат қоюдың өзінен бүкіл бір халықтың ұлттық ерекшелігі, ой-арманы, түсінігі ап-айқын көрініп тұрады.

Мәселен, ерте заманда балаларға көз тиюден немесе жын-шайтаннан сақтасын деген оймен Итбай, Күшікбай, Жаманбай деген оғаш есім қоятын болған.

Адамға ат қоюдың себептері алуан түрлі тілек-мақсаттарға байланысты да болып келеді. Айталық: 1) бала дәулетті де бай болсын деген тілекпен: Байбол, Дәулет, Алтынбек, Алтынбай; 2) күшті де батыл болсын деп: Арыстан, Батырбек, Қаһарман, Ербатыр, Әлібек; 3) сұлу да көрікті болса екен деп: Айсұлу, Әсем, Ботакөз, Ажар; 4) мырза, жомарт болсын деп: Жомарт, Мырзабек; 5) ақылды да тапқыр болсын деп: Ақылбек, Есбол, Ақылбай, т.б. есімдерді таңдап қойған.

Көптеген есімдер халықтың әдет-ғұрпына, күн, жыл аттарына да байланысты болып келген. Мысалы, Наурызбай, Жұмабай, Бейсенбай, Тышқанбай т.б. Ал балалары тұрмай өле берген үйлерде өмірге жаңа келген сәбилерге Тоқтар, Тұрсын, Тоқтасын деген есімдер қойылған.

Батырлар жырларындағы халық батырлары мен тамаша арулардың немесе атақты ақын, шешен, күйшілердің есімін баласына қою да ізгі тілектен туған. Мысалы, балаларға Алпамыс, Қобыланды, Қамбар, Қарашаш, Жібек деген аттар қойылған.

Өмірде болып жатқан жаңалықтардан қалыспаймыз деген оймен кейбір қазақтар балаларына Мәлс, Марлен, Маршал, Октябрь, Мәдениет,

Совхозбек т. б. есімдерін ойланбай қоя берген.

Басқа республикалармен, шет елдермен достық қарым-қатынас жасаудың арқасында тілімізде Тарас, Тамара, Арсен, Роза, Люся, Марат, Артур, Зоя, Света, Жанна т. б. есімдер пайда болған.

Жалпы адам есімі тілге жеңіл, жүрекке жылы, мағыналы әрі мәнді, әрі сәнді болуы қажет, себебі есім өмір бойы адаммен бірге болады.

(Қазақ халқының салт-дәстүрлері).

Задание 9. Дополните предложения.

Қазақта бала туғаннан кейін

Ат қоюдың өзінен бүкіл

Ерте заманда балаларға

Көптеген есімдер

Адам есімі тілге жеңіл

Адам есімі сәнді болуы қажет, себебі

Задание 10. Добавьте к написанному предложению, несколько других, подходящих по смыслу

1. Адам есімі тілге жеңіл болуы керек.
2. Есім өмір бойы адаммен бірге болады
3. Балаға ат қойғанда атақты адамдарға ұқсас болсын деп, атақты кісілердің есімін қояды.

Задание 11. Разверните текст по опорным (тезисным) предложениям из задания 12.

Задание 12. Прочитайте текст. Озаглавьте его. Передайте содержание прочитанного своими словами.

Қазақ ұлын оннан соң қозы жасына келді деп есептейді. Себебі, бұл кезде бала қозы бағуға жарайды.

Бала он беске келгенде отау иесі делінеді. Бала енді қозы бағудан қой бағуға шығады. Сондықтан қазақ он бес жас пен жиырма бес жас арасын қой жасы деп атаған.

Жиырма бес жас — адамның кемеліне келген шағы. Өмірдің ең қызықты да ауыр шағы — осы жиырма бес пен қырық жастың арасы. Сондықтан қазақ жиырма бес пен қырық жас аралығындағы жасты жылқы жасы деп атаған.

Задание 13. Расширьте предложения за счет слов, указанных в скобках.

Ұл оннан асқан соң қозы жасына келді дейді (себебі, қозы бағуға, жарайды).

Он беске келгенде қой жасына келді деп есептейді (отау иесі деліну, бала, қой бағуға шығады).

Жиырма бес пен қырық жас аралығындағы жасты жылқы жасы деп атаған (кемеліне келген шағы, ауыр да қызықты шағы).

Задание 14. Прослушайте диалог. Расширьте и дополните его. Придумайте продолжение разговора.

- Екеуі де сіздің балаларыңыз ба?
- Иә.
- Бір-біріне өте ұқсайды екен. Қызыңыз нешеде?
- Он үште. Ол үлкеніміз.
- Үлкендігі көрініп тұр. Ұлыңыз нешеде?
- Ұлым қызымнан төрт жас кіші.
- Екеуі де әкесіне тартқан екен.

Задание 15. В каждой группе слов найдите одно, не принадлежащее по значению к этой группе.

бөпе бөбек сәби нәресте жаңа туған қария	қозы жасы қой жасы кемел шағы өмір жылқы жасы сиыр	ата әже немере ата-ана аға сінді мұғалім
айналайын құлыным жұлдызым шырағым жаман	сүйінші қуаныш құттықтау бауы берік болсын мұңайу	құттықтау шілдехана шашу көрімдік қуаныш оқу

Задание 16. Прочитайте выразительно и выучите наизусть стихотворение.

Сәби болғым келеді
(Мұқағали Мақатаев)

... Құс та болғым келмейді!
Қанатым бар.
Қанатым бар күмістен жаратылған.

Сәби болғым келеді, сәби болғым.
Мына өмірден хабарсыз, жаңа туған.

От та болғым келмейді!
Жылуым бар.
Жылуым бар, керек болса жылынындар.
Әлди болғым келеді, әлди болғым –
Күн сәулесі ойнаған тұлымында.

Тар беігі – кең жаһан тарылмаған,
Біреуге бар, біреуге табылмаған. –
Сәби болғым келеді, сәби болғым,
Ана сүті аузынан арылмаған.

Задание 17. Напишите сочинение-размышление “Сәби болғым келеді”.

Задание 18. Постарайтесь запомнить и использовать данные пословицы в ситуациях общения.

1. Бала тәрбиесі бесіктен.
Воспитание ребенка начинается в колыбели.
2. Балалы үй – базар, баласыз үй – мазар.
Дом, где много детей – базар, а где нет детей – одинокое кладбище.
3. Балапан ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі.
Птенец, оперившись, повторяет то, чему научился в гнезде.
4. Атаңа не қылсаң, өзіңе де сол келер.
Что ты сделаешь своему отцу, то и тебе сделают твои дети.

Задание 19. На основе прочитанного текста составьте монологические высказывания на тему: “Ұрпақ тәрбиесі”, адресованное: 1) вашим близким друзьям, 2) вашим родителям, 3) вашим однокурсникам.

Ұрпақ тәрбиесі

- I. Ұрпақ тәрбие қаншама күрделі, түйіні қаншама көбейгенімен адамзат баласында бұдан артық мағыналы тірлік, махаббатты мехнат, тіршілік мәні болуы әсте мүмкін емес.
Бірде маған индиялық ақын досым Амрита Притаж ДЖ. Нерудын ең жақсы көретін, ең жиі қайталайтын макалы “Өз бөліңнен үл туса, ұзарғаны өмірің, сүйсең егер немере – алыстайды өлімің” деген сөзін айтқаны бар. Мен бұл күнде бұл сөздің нарқы мен парқына әбден тәнті болған анамын, тереңдігін түсінген қаламгермін.
- II. Ұрпақ тәрбиелеудің тәсілі көп. Ең басты тәсіл, адамгершілік шеңберінен шығармайтын әдепті тәсіл – туған тілінді қастерлеуге,

тума дәстүрінді жоғалтпауға баулау. Жастарға интернационалдық тәрбие беру керек. Бұл тәрбие — әр халық өкілдерінің бір-бірінің тілі мен дәстүрін сыйлаудан басталады.

Задание 20. Прочитайте текст. Выразите свое мнение по поводу прочитанного. Решите и скажите, что вам нужно сделать в создавшейся ситуации.

Атасы мен немересі

Атасы қартайып, нашар көретін, нашар еститін болыпты. Қол-аяғы қалтырап, ішкен тамағын алдына төгіп алатын болыпты. Шалдың бұл ісі келіні мен баласына ұнамайды. Олар шалға тамақты бөлек салып береді, бөлек отырғызады. Немересіне әке-шешесінің бұл ісі ұнамайды. Бірақ оны әке-шешесіне айта алмайды.

Бір күні әкесі баласының ағаш жонып отырғанын көреді. Әкесі айтады: — Балам, не істеп жатырсың?

Сонда баласы: — Ыдыс істеп жатырмын. Шешем мен сен қартайғанда, тамақты осы ыдысқа салып беремін, — дейді.

Осы сөзді естіп, шалдың баласы ұялып, әкесін бөлек отырғызбайтын болыпты.

(Ыбырай Алтынсарин)

Задание 21. Перескажите текст. Вопросы помогут вам.

1. Атасы қартайған кезде жағдайы қандай болды?
2. Шалдың баласы мен келіні не істеді?
3. Шалдың немересі әкесін қалай ұялтты?

Задание 22. Приведите аргументы к данным утверждениям.

“Қыз өссе, елдің көркі”	“Ер жігіт. — ел мақтанышы”

Задание 23. Выскажите свое мнение “Ел болғың келсе, бесігіңді түзе”.

Задание 24. Приведите примеры из жизни, подтверждающие данные высказывания.

- Баулыған батыр болады
- Бесіктен бағу көрмеген, өмірден қағу көреді
- Ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі

Задание 25. Продолжите рассказ.

Ұяда не көрсе, ұшқанда соны ілер

Бірде қасында қызы бар орта жастағы әйел қарсы жолыққан қарт анаға:
— Апа, сәлеметсіз бе? — деп амандасты. Сәлемді алған қарт ана оң қолын қабағының үстіне апарып:

- Танымармын ғой, қай баласың? — деп сұрады.
- Сіз мені танымайсыз. Жасы үлкен адам болған соң амандасқаным ғой, — деп жауап береді.
- О, бөрекелді, өркенің өссін, қалқам! Иман жүзді жан екенсің, тәрбиелі жерден шыққаның көрініп тұр, — деп риза болды қария.

Задание 26. Приглашаем принять участие в споре на тему:

- Менің өзімнің жанұям болса.
- Мен өзім отбасы болғым келеді, сондықтан үйленгім келеді.
- “Үйлену оңай, үй болу қиын” дегендей, қазір отбасын қамтамасыз ету қиын, сондықтан бізге қазір баланың керекі жоқ.
- Өзімді баға алмай жүріп, отбасын қалай бақпақпын, сондықтан үйленбеймін.

1. Необходимо разделиться на команды, соответствующие этим убеждениям
2. Подготовить положения, доказывающие вашу позицию.
3. Подобрать факты и аргументы, для оспаривания позиций противоположной команды.
4. Составить вопросы для противоположной команды.
5. Подготовить обзор газетного материала о традициях казахской семьи.

СӨЗДІК

туыстар
туыстық
ерекше
жақындасу

- родственники
- родство
- особенно, особо
- сблизиться

бөлек
асырау
міндет
әулие
үйлену
бойдақ
тұрмыста
тұрмыс кұру
зейнеткер
тәрбие
зор
тұлға
серік
тиіс
икемделді
ынтымақ
терең
мөн
ес
тәртіп
өнегелі
тілалғыш
шектен тыс шолжыңдатпай
күл
кенес
даналық
кесіп өтпе
сөз таластырма
ұлағат
ұғым
сезімтал
мейірім
сарқылмас
ұрпақ
түйін
артық
тірлік
мехнат
әдепті
күрделі
адамзат баласы
мағыналы

— отдельно
— заботиться, опекать
— долг
— святой
— жениться
— незамужняя, неженатый
— замужем
— выходить замуж
— пенсионер
— воспитание
— огромный, большой
— здесь: глава
— спутник
— должен
— должен приучаться
— сплочённость
— глубокий
— значение
— сознание
— дисциплина
— примерный
— послушный
— слишком, чрезмерно не баловали
— раб
— совет
— мудрость
— не переходи дорогу
— не пререкайся
— умное, мудрос
— понятие
— чувствительный
— доброта
— нескончаемый
— поколение, потомство
— узел (затруднительный)
— выше, лучший
— дело
— страдание, мучение
— благовоспитанный, вежливый
— сложный
— род человеческий
— содержательный, значимый

махаббаты
 тіршілік
 ұзару
 немере
 түйсіну
 тәсіл
 адамгершілік
 әсте
 өлім
 өбден
 терендік
 қаламгер
 басты
 шеңбер
 қастерлеу
 жоғалтпау
 ақою
 ережесі
 ап-айқын
 алуан
 дәулеті
 өдет-ғұрып
 арулар
 қарым-қатынас
 мағыналы
 мәнді
 сәнді
 кемел келген шағы

— любимый
 — жизнь, существование
 — продлить
 — внук
 — осмыслить
 — прием, способ
 — гуманность, человечность
 — совсем
 — смерть
 — полностью
 — глубина
 — писатель, деятель культуры
 — главный
 — рамка
 — ценить, почитать
 — не потерять
 — назвать, дать имя
 — особенность
 — понятный, ясный
 — разный
 — богатый
 — обычай
 — красивый
 — отношения
 — значительный, содержательный
 — содержательный
 — красивый
 — время совершеннолетия

УРОК 3

■ День 1

Бос уақыт. Күнделікті тіршілік және мейрамдар
 Свободное время. Будни и праздники

Задание 1. Прочитайте текст, в каждом абзаце выделите главную информацию.

Аптаның әр күні қастерлі

Жұма — мұсылман күн санауының ең қасиеті күні деп саналады. Онда жұрт мешітке барып, жұма намазын оқиды. Мұсылмандар таза киініп,

жуынып-шайынады. Бұл күні өсек-өтірік, ғайбат сөз айтылмайды, дүниеден өткен жан иманды деп саналады. Жұманы неке күні деп те атаған.

Сенбі – сәтті күн. Әрбір адам іске кірісерде: “бүгін сенбі – іске сәт” деп бастаса, ісі оңғарылады. Сенбіде тырнақ алуға болмайды.

Жексенбі — мұсылман үшін ауыр күн. Ал христиан дініндегілер бұл күнді “Әулие” күні деп, шіркеуге барады, жұмыс істемейді.

Дүйсенбі – бұл күні бастаған жұмысыңызды аяқтауға тырысыңыз. Ал христиан дініндегілер дүйсенбіні ауыр күн деп есептейді.

Сейсенбі – сәтсіздіктен сақтар күн. Сейсенбіде лажсыз жағдай болмаса, алыс жолға шықпаған, тырнақ алмаған абзал. Егер тырнақ алсаң, қайғың көбейіп, қуанышың азаяды деген ырым бар.

Сәрсенбі — сәттілік күні. Бұл күні жолға шығып, күрделі іс бастағандардың жолы болады.

Бейсенбі – қасиетті күн, сондай-ақ аруақ қастерлейтін күн. Бейсенбіде шелпек пісіріп, ата-баба аруағына құран оқыған дұрыс. Бейсенбі, жұма өліге де, тіріге де азат күн саналған. Осы күндері жұртшылық жұма намазға барып, құдайы тамақ береді.

Задание 2. Подберите ассоциативные ряды к словам, используя информацию из текста.

Үлгі: Сенбі Сәтті күн
Іске сәт

Жұма

Жексенбі

Дүйсенбі

Сейсенбі

Сәрсенбі

Бейсенбі

Задание 3. Прочитайте текст. Задайте вопросы к тексту.

Демалыс

Бүгін күн демалыс. Кешке біз концертке барамыз. Концерт консерватория залында болады екен. Ол сағат жетіде басталады. Бір, не бір жарым сағатқа созылатын шығар. Мен қазақтың халық өндерін өте жақсы көремін. Маған олар қатты ұнайды.

Халық өндерін, өсіресе жас өншілер жақсы айтады. Мен де қазақша бір өнді үйренгім келіп жүр. Қазақ өн-би ансамблінің концертін әлі көре алмадым. Бұл ансамбль — халықаралық конкурстың лауреаты. Ансамбльдің репертуарында қазақ, орыс, украин және басқа ұлт композиторларының да өндері бар.

Задание 4. Используя речевые модели:

- 1) расскажите как ваша семья проводит выходные.

Менің отбасым Олар көбінесе Әкем мен шешем Іні, қарындастарым (сіңлім) Көбінесе ... барады. ... оқиды (ойнайды).

- 2) посоветуйте родителям провести выходные на море, возле реки или озера.

Демалыс күні ... барсақ. Күнге қыздырынуға Суға шомылуға Сондай-ақ ... ойнаймыз. Қапшағайда ... болады.

- 3) откажитесь от предложения отдохнуть вместе с родителями, попросите уединения.

Әке, кешіріңіз, Себебі мен Оған бармасам, Сіздер ... демалыңыздар. Мүмкіндік болса, Тағы да кешірім өтінемін.

Задание 5. Прочитайте диалоги по ролям. Выберите для себя ключевые слова и выражения для Вашего диалога на тему “Как ты проводишь свободное время?”.

- 1) — Талғат, кеше кешкісін қайда болдың?
 - Опера және балет театрына бардым.
 - Балет көрдің бе, әлде опера тыңладың ба?
 - “Қыз-Жібек” операсын тыңдадым.
 - Кеше кім дирижер болды?
 - Республиканың еңбек сіңірген әртісі Г. Әбдірашев.
 - Қай жерде отырдың?
 - Екінші ярустағы ложада отырдым. Үзілісте төменге түсіп, фойеге бардым.
 - Келесі демалыста драма театрына немесе симфониялық концертке барайық.
 - Өте жақсы.

- 2) – Алло, тындап тұрмын.
 – Асхатсың ба?
 Иә, Асхатпын. Менімен сөйлесіп тұрған кім?
 – Тілекпін ғой. Асхат, қазір не істеп жатырсың? Қолың бос емес пе?
 – Қазір араб тілінен үйге берілген тапсырманы орындап отырмын.
 – Бүгін театрға барасың ба?
 – Жоқ, ертең барайық. “Ер Тарғын” операсы болады. Кеше қарындасым барған, өте ұнапты.
- 3) – Кіруге бола ма (рұқсат па)?
 – Мархабат, төрлет, Ләззат.
 – Әсия, сен боссың ба?
 – Жоқ, қолым тимейді, уақыт аз, жұмыс көп.
 – Өте өкінішті, киноға барсақ деп едім. Бүгін қандай фильм болады?
 – Махаббат туралы жақсы фильм бар екен.
 – Қашан басталады?
 – Кешкі сағат жетіде. Касса сағат бесте ашылады. Барамыз ба?
 – Мақұл, барайық. Екі билет сатып алайын.
 – Жарайды, тек кешікте.

Задание 6. Прочитайте текст. Сократите высказывание. Передайте содержание прочитанного своими словами.

Мерекелер мен дәстүрлер тарихынан

Юлиан календарынан Григориан календарына көшу туралы мәселе үш ай ішінде (айда) шешілді. 1918 жылы 24 қаңтарда Ресейде Григориан календарын қабылдау (снгізу) туралы Декрет жарияланды. Жанаша және ескіше жыл санау арасында 13 күн айырмашылық болды.

Арнаулы қаулымен апта сайынғы бірыңғай (бірдей) демалыс күні белгіленді. Сол жылдан бастап, жалпы мемлекеттік мерекелер белгіленді. Олардың көпшілігі – қоғамдық-саяси мерекелер – календарьда аталатын болды. Мысалы: 1 Мамыр – еңбекшілердің халықаралық ынтымақ күні, 8 Наурыз – халықаралық әйелдер күні тағы басқалар. Осы сияқты көптеген мерекелер біздің өмірімізден берік орын алды.

Есте сақтаныздар!

Мереке күндері:

30 тамыз	Ата заң күні	– День Конституции
25 қазан	Республика күні	– День Республики
1 қаңтар	Еуропаша жаңа жыл	– Новый год по европейски
22 Наурыз	Наурыз мейрамы	– Праздник Наурыз
9 Мамыр	Жеңіс күні	– День Победы

Задание 7. Используя слова-синонимы, составьте несколько разных предложений.

Бос	{ Күн	Мереке	Демалу
	Уақыт	Той	Тынығу
	Мезгіл	Қызықшылық	
		Мейрам	

Задание 8. Используя антонимичные пары, составьте словосочетания.

Демалу	— шаршау	қайғы	— қуаныш
Сәтті	— сәтсіз	өтірік	— шындық
Ауыр	— жеңіл	қасиетті	— қасиетсіз
Алыс	— жақын	көп	— аз

Задание 9. Скажите, в каких случаях необходимо употребить данные высказывания.

Өткен күн қайтып оралмас.	(Ю. Баласағұны)
Түн қанша ұзақ болса да таң атады.	(Р. Хорезми)

Задание 10. Используя разные определения, уточните значение подчеркнутых слов и словосочетаний в тексте.

Айт

Айт — діни салт. “Айт құтты болсын!”, “Айтсын, жақсылығы бірге болсын”. Айт мұсылмандардың діни мерекесі. Ол ораза айты, құрбан айты деп аталады. Ораза айты отыз күн ораза біткеннен кейін болады.

Құрбан айты да мұсылмандардың бас мейрамы. Ол әр жыл зұлхижа (маусым) айының 10 күні басталып үш күнге созылады. Бұл Меккеге қажылыққа бару кезінің аяқталуына сәйкес келеді. (Зұлхижа — қажылыққа баратын ай).

Құрбан айтында әр мұсылман дін құрметіне, әруақтарға бағыштап (арнап) мал сойып, құрбан шалады.

Айт күндері адамдар бір-біріне айтқа құтты болсын айтып, құттықтайды. Ашу-араздық болса татуласады, қателігін кешіреді.

Айт күн, ораза кезінде қайтыс болғандар жақсы, иманды адамдар деп саналады.

Задание 11. Подберите к данным словам ассоциируемые слова.

Айт, мұсылман, қажылық. Сіз білесіз бе?

Айттық

Айттық (дәстүр). Айт күні “айттық” — деп сұраған адамдарға берілетін

сыйлық. Оны ақшалай да, заттай да беруге болады. Бұл айтты да, дәстүрді де, сұраған адамды да құрметтеудің белгісі болып табылады.

Сөздік

Апта	— неделя
қастерлі	— благородный
әр	— каждый
қасиетті	— достойный, благородный
жұрт	— люди
жуыну-шайыну	— мыться, умываться
өсек	— сплетня
алтыс	— далекий, далеко
өтірік	— ложь, ложный
ғайбат	— клевета
дүниеден өту	— уходить их жизни
жан	— человек, душа
иман	— святой
неке күні	— день бракосочетания
атау	— называть
сәтті	— удачный, счастливый
сондай-ақ	— и еще
аруақ	— душа умершего
шелпек	— лепешка
іс	— дело
кірісу	— приступить
оңғарылу	— повезет, пойдут на лад дела
тырнақ алу	— подстригать ногти
пәле-жала	— беда
дін	— религия
созылу	— длиться
кешіру	— пронзать
ауыр	— тяжелый
әулие	— божественный
аяқтау	— закончить
тырысу	— стараться
есептеу	— считать
сөтсіздік	— безуспешность, неудача
сақтау	— сохранять
лажсыз	— безвыходный
жағдай	— условие, состояние
жол	— путь, дорога

абзал	— лучше всего
қайғы	— горе, печаль, скорбь
көбею	— увеличиться (көп — много)
қуаныш	— радость
азаю	— уменьшиться (аз — мало)
пісіру	— печь, жарить
ата-баба	— предки
өлік	— смертный
азат	— свободный, свобода
құдайы тамақ	— жертва богу, угощение с богоугодной целью
бырым	— примета
күрделі	— сложный
тірі	— живой, живым
жұртшылық	— общественность, публика, люди
арнап	— посвящая
қате	— ошибка

■ День 2

Принять — не принять

Некоторые особенности приема гостей у казахов

Если вам придется жить в Казахстане, то если вы приехали в деловую командировку, то через некоторое время ваши знакомые, вероятно, пригласят вас в гости. О том, каким будет это приглашение, как на него реагировать, как вести себя в гостях, что это такое — “казахские гости”, стоит поговорить чуть подробнее, так как здесь есть свои особенности и отличия от приема гостей на Западе и на Востоке.

Мы поговорим о неофициальном, дружеском приеме, а не о деловых обедах, завтраках, которые обычно проходят в разных странах.

У приглашенных в “казахские гости” часто возникают вопросы, на которые они не всегда могут найти ответы в учебниках казахского языка. Зададим эти вопросы и вам.

Проверь себя.

1. Надо ли, идя в гости, взять с собой напитки?	Да. Нет.
2. Принято ли, получив приглашение, спросить, что нужно принести с собой?	Да. Нет.
3. Если вас пригласили в гости, знаете ли вы, что это будет обед, ужин, чай, кофе?	Да. Нет.

4. Важна ли форма одежды, если вас пригласили в гости домой?	Да.	Нет.
5. Следует ли принести хозяйке дома цветы?	Да.	Нет.
6. Принято ли у казахов за столом произносить тосты?	Да.	Нет.
7. Можно ли прийти к своим знакомым вечером в гости без приглашения?	Да.	Нет.
8. Устраивают ли казахи пикники на открытом воздухе?	Да.	Нет.

Как вы уже поняли, у казахов не принято приглашать письменно и заранее. Казахи всегда рады гостю. В любое время дня, ночи любой, пусть незнакомый, может прийти в дом казаха в гости. Их называют “құдайы қонақ” – “священный гость”. В давние времена, и сейчас в аулах, режут в честь гостя барана. В отличие, скажем, от русских, казахи считают себя обязанными пригласить и показать свой дом дорогому ему человеку. Это у казахов считается знаком внимания.

Казахский стол отличается от русского тем, что множество блюд с разными закусками не встретишь (лишь в обрусевших семьях). Угощение обычно состоит из двух смен: бешбармак и чай или наоборот. Казахский гость сам себе накладывает сколько нужно, а хозяйка ухаживает за вами. После небольшого перерыва, когда гости выходят из-за стола, накрывают чай. Конечно, у каждой хозяйки будут свои блюда, но перечисленный набор и порядок достаточно типичен (курт, май, таба нан или бауырсақ, жент, конфеты, ірімшік и т.д.)

Теперь о напитках. В гости ни в коем случае нельзя брать спиртное (это допустимо лишь среди близких друзей), хотя современные казахи допускают такую оплошность. Пить можно или нельзя – в этом большую роль играет, где и с кем вы сидите за столом. Тосты за столом не обязательны, но казахи без спиртных напитков всегда говорят напутствие. Обед, ужин продолжается обычно несколько часов. Казахское застолье отличается духовным богатством. Казахи любят шутки, анекдоты, песни – без них не бывает тоя. Но вы должны знать в какой среде оказываетесь. В среде со старшими шутки неуместны, большое внимание уделяется светскому разговору, который должен быть интересным для всех присутствующих, но он не будет пустым, формальным. В давние времена не спрашивали о визите, это случалось только на второй или третий день. За столом не курят – это делается во время перерыва, где-то в другом месте. Инициатором окончания вечера должны быть гости. Вас могут уговаривать побыть еще, не спешить, но это часто форма вежливости, визит для казаха может длиться и 3 дня.

Общаясь с людьми разных национальностей, вы, конечно, обратили внимание на то, что отношение к подаркам различное.

У казахов принято делать подарки в знак благодарности везде: к дню рождения, ребенок пошел в школу, обряд обрезания, родился ребенок, тусуа кесер (малыш сделал первые шаги), приглашение жениха после свадьбы в дом невесты и многое другое.

Дарить что-то гостю — это в крови казахов. Для этого хотим привести пример из жизни национального героя казахского народа Бауржана Момыш-улы. Его невестка Зейнеп Ахметова в книге “Светлые дни” вспоминает такой случай: однажды к ним в дом пришла женщина с ребенком, рядом с ней был ее муж. Семья, долго ждавшая ребенка, наконец-то обрела счастье — у них родилась дочь. Они просили благословить ребенка, так как они очень чтили легендарного героя. Взяв ребенка на руки, суровый по натуре Бауржан Момыш-улы сделал непонятный жест невестке. Молодая Зейнеп не поняла жеста. Он повторил жест — махнул рукой под ухом.

Испуганная невестка не знала, что сказать, этикет перед свекром не позволял задавать лишних вопросов. Когда растерянная Зейнеп дотронулась руками до своих сережек, он кивнул головой, и она поняла, что нужно подарить их девочке.

Это доказательство того, что казахи высоко ценят детей. Человек, собираясь в гости, заранее узнает: нет ли там маленького ребенка. Ценность подарка — очень деликатная тема, казахи, даря что-либо, ничего не ждут взамен.

Если вы решили подарить что-то, можете дарить все, что может понравиться вашему другу, подруге — главное, чтобы они чувствовали в этом подарке частицу вашей души.

Гость в двери — счастье в доме

Откуда они идут, истоки знаменитого казахского гостеприимства? Рассказывают, что давным-давно, когда еще было совсем мало людей на свете, жил старец, который приручил диких верблюдов, лошадей, коров, овец и стал первым скотоводом в казахских степях. Было у него три сына — верные и надежные помощники отцу в любом деле.

Когда пришло время ему умирать, призвал он к себе сыновей и сказал:

— Оставляю вам все, что нажил своим трудом и умом. Разделите мой скот на четыре равные части, возьмите себе каждый по стаду и продолжайте с успехом дело отца. Живите дружно и учите добру свое потомство.

Поклонились ему сыновья, поблагодарили за дар, но прежде чем выйти из юрты, обратились с вопросом:

– Не ослышались ли мы, родитель наш, и верно ли поняли твой наказ? Нас трое, а ты распорядился разделить скот на четыре части. Кому ты оставляешь четвертую часть?

Отец ответил:

– Четвертую часть своего скота я оставляю вашему гостю. Пусть всякий, кто нуждается в пище и крове, кто по желанию ил по нужде явится в ваше жилище, найдет у вас приют, ласку и обильное угощение. И если гость ваш из скромности станет отказываться от пищи и от питья, скажите ему, что ест и пьет свое, а не ваше, ибо в вашем достоянии есть и его доля.

Миновали века, и многое переменялось с тех пор. Но во все времена, годы и дни крепок степной обычай гостеприимства. Кто бы на зашел среди дня и ночи в жилище казаха, каждого ждет привет и почет, мирный отдых и щедрое хлебосольство – “конак асы” (пища гостя).

Задание 1. Выразите главную мысль текста, объясните заглавие.

Задание 2. Выделите в каждом абзаце предложение, которое передает его основное содержание.

Қонақты қарсы алу, күту рәсімі

Қазақ халқының өдеті бойынша қазақ ауылында сырттан келген жолаушы атымен рұқсатсыз үйге кірмеген. Ол үйдің сыртында тұрып:

– Үйде кім бар? – деп сұраған.

Егер таныс адам болса, немесе үйдің сыртынан қонақасы беруден қысылмайды-ау деп ойлап, үйдің біреуіне атын байлап түседі. Содан соң сол үйдің жастары мен балалары сәлем беріп қарсы алып, есік ашып үйге кіргізеді. Қонақ аяқ киімін оң босағаға шешіп, қамшысы мен сырт киімін кереге басына іліп, үй ішіндегі адамдармен сәлемдеседі.

Қыздар мен келіндер көрпе жайып құрмет көрсетеді.

Өдетте төрге жолы үлкен бас қонақ отырады. Қонақ шөлдеп келсе, қымыз береді. Содан кейін шай береді.

Қазақ елінде қонаққа деп әрқашан сыбаға сақтаған. Арнайы қонақ шақырғанда, сыйлы кісі келгенде қой немесе тоқты сойған. Мал соярдың алдында бата берген, немесе

“Сенде жазық жоқ

Бізде азық жоқ”, – деген.

Тамақ ішердің алдында қонақтың қолына су құяды. Су құюшы бала сол қолына леген, оң қолына құман ұстап, оң иығына сүлгі орамал салып, қонақтардың қолына жағалай су құйып шығады. Қонақ су құйған балаға рақмет айтып, тілегін айтады.

Сыйлы қонаққа бас тартқан. Бұл – ежелгі дәстүр. Ол – адам әлемді баспен билейді деген ұғымды білдіреді.

Қонақ тамақ ішіп болған соң, ауыл адамдары (жастар) “ауылдың алты ауызын” айтады, сонаң соң қонақ “қонақ кәдені” айтады. Кештің соңында қонаққа төсек салып береді де: “жайлы жатып, жақсы тұрыңыз”, – дейді.

Қонақ кетерден бұрын отағасы қонағынан “бұйымтай” сұрайды. Дәстүр бойынша қонақ үй иесінің атын, мылтығы мен итінен басқа кез-келген затты сұрауына болады. Үй иесі қонағының қалауын береді де: “Қош-сау болыңыз”, – деп шығарып салады. Сөйтіп олар дос болып кетеді. Оларды “туысқан“, “жекжат“, “тамыр” деп те атайды.

Задание 3. Прочтите начало предложений, дополните их по смыслу, опираясь на содержание прочитанного текста “Қонақты қарсы алу, күту рәсімі”.

Қазақ халқының әдеті бойынша ...

Үйдің жастары мен балалары сәлем беріп ...

Қонақ аяқ киімін, қамшысы мен сырт.

Киімін оң босаға

Қыздар мен келіндер

Әдетте төрге

Қазақ елінде

Арнайы қонақ шақырғанда

Тамақ ішпердің алдында

Сыйлы қонаққа

Қонақ тамақ ішіп болған соң

Қонақ кетерде

Дәстүр бойынша

Үй иесі

Задание 4. Составьте несколько разных предложений, используя одни и те же слова.

Қонақ, рәсім, қазақ халқы, сәлем беру, босаға, сәлемдесу, құрмет көрсету, әдет, төрге отырады, бас қонақ, сыбаға, шақыру, сыйлы кісі, бата беру, жазық жоқ, азық жоқ, рақмет айту, тілек, бас тарту, дәстүр, ұғым, қонақ кәдені, отағасы, бұйымтай.

Задание 5. Используя ключевые слова, перескажите текст.

Речевые модели приглашения в гости

Ертең бізге келіңіз.

- Бақыт, ертең біздің үйге келіңдер. Күләштің туған күні.
- Рақмет, әрине, барамыз.
- Жақсы, сіздерді (сендерді) ертең сағат 7-де күтеміз.

Сізді қонаққа шақыра келіп едім.

- Сөке, сізді қонаққа шақыра келіп едім.
- Мені сыйлап қонаққа шақырғаныңыз үшін көп рақмет. Бірақ мен бара алмайын деп тұрмын. қолым тиетін емес. Басқа бір уақытта барармын.

Есте сақтаңыз!

қонаққа туған күнге үйлену тойына қоныс тойға шілдеханаға	} шақырамын (-мыз)	кімді?	} Сараны сіздерді үлкендерді қыздарды құрдастарды
туған күнді мерекені мерейтойды			
	} атап өту	сәбилі болғанын баласының үйленгенін	} той-лау

Задание 6. Расширьте высказывание

Қонақ жайлылық – қазақтың ерекше белгісі. Ол туралы көптеген аңыз, дәстүрлер бар. Қонақты “Төрге шығыңыз!” деп, үйдің ең құрметті жеріне шақырады. Қонақ, әсіресе қыз бала, төрге отыруы керек. Қыз бала төрге отырса, байлық келеді деп түсінген. Бұл – қазақ халқының қыз баланы қандай дәрежеде сыйлағанын көрсетеді.

Задание 7. Прочитайте диалоги, составьте аналогичные для соответствующих ситуаций общения.

– Айгүл, “Кімді айтсаң, сол келеді” деген. Ұзақ жасайды екенсің. Сені айтып отыр едік. Келгенің жақсы болды ғой.

– Күләш, сені туған күніңмен құттықтаймын. Шын жүректен саған бақыт, денсаулық, еңбегіне табыс тілеймін.

– Рақмет, саған да сондай тілек тілеймін. Дастарқанға келіңіздер. Енді күткен қонақтарымыздың бәрі түгел келді. Тойды бастай берейік.

– Зейнолла, сен Бақытқа тамақ салып беріп отыр. Қызмет ет.

– Қызмет етуге мен дайынмын. Не алып берейін, жеңеше (қарындас,).

Ет пе, салат па, балық па? Я шұжықты. Ұнатасыз ба?

– Аздап салат пен қазыдан салыңыз.

Задание 8. Пригласите лично (в письме или по телефону):

- 1) сенбі күнге дос қызыңызды қонаққа шақырыңыз, себебін айтыңыз;
- 2) көршіңізді саяхатқа шақырыңыз;
- 3) әріптесіңізді театрға, киноға шақырыңыз;
- 4) жолдасыңызды стадионға шақырыңыз;
- 5) достарыңызды үйлену тойына шақырыңыз;
- 6) таныстарыңызды, көршілеріңізді қоныс тойға шақырыңыз;
- 7) туған-туысқандарыңызды наурызда үйіңізге қонаққа шақырыңыз.

Задание 9. Какие диалоги могут состояться в следующих ситуациях?

1. Сыдық өзінің ескі досы Мәуленді шай ішіп, әңгімелесуге үйіне шақырды. Мәулен келісім береді. Алғыс айтады.
2. Арыстан Серікті үйіндегі кітапханасын көруге шақырады. Бірақ Серіктің стадионға баруы керек.
3. Нұржамал інісіне каникулда тауға баруына кеңес береді. Ал інісінің басқа жаққа барғысы келеді.

Задание 10. Составьте небольшое сообщение о том, как в Вашем доме встречают гостей.

Задание 11. Итак, гость на пороге. Укажите последовательность ваших действий, монологов и диалогов при встрече, приглашении и приеме гостей.

	Не істейсіз?	Не айтамыз?
1. Қонақты шақыру		
2. Қонақты қабылдау		
3. Сөлемдеу		
4. Төрге шақыру		
5. Жөн сұрасу		
6. Қонақасы		
7. Дастарқан басындағы әңгіме		
8. Тілек айту		
9. Баға беру		
10. Қоштасу		

Задание 12. Прочитайте текст. Дайте свое определение заглавию текста. Прокомментируйте прочитанное. Уточните значение непонятных слов.

Сыбаға

Күрметті қонаққа, немесе өздерінің жақын-жуығына арнап сақтаған кәделі ет мүшелері сыбаға деп аталады. Айталық ақсақалдарға, т. б. жолы үлкен адамдарға сыбаға әдейі сақталады. Бас, жамбас, ірі малдың белдеме омыртқалары сыйлы мүшелер болып саналады. Сол сияқты құдаларға, құдағиға жая, жамбас, қыздар мен күйеулерге төс, балаларға құлак, бүйрек сияқты лайықты сыбағасын беріп жібереді. Үлкен адамдарға жамбастың шұқыршағы (ірі малдың) жауырын, көрі жілік асылмайды. Қыздарға көрі жілік, өкпе берілмейді. Жалпы қол жіліктері күрметті адамдарға тартылмайды.

Қазақ дәстүрі бойынша әр жолаушы өзі қонатын үйде сыбағам бар деп санаған. Тиісті сыбағасын бермесе қонақ ол үйді сынап, өкпесін айтып кетуге хақы бар.

Задание 13. Составьте предложение со словосочетаниями.

күрметті қонақ
жолы үлкен адамдар
әдейі сақталады
лонықты сыбағалар
қазақы дәстүр

Задание 14. Прочитайте текст. Передайте смысл прочитанного своими словами. Выскажите свое отношение к прочитанному.

Қалау -

Біреудің жақсы малына, затына, мүлкіне көңілі кеткен адам сол үйге барып. “қалау” қалайды. Яғни үй иесіне, әйеліне, не баласына лайықты бағалы тарту жасап, қалауын айтады. Оның тартуының бағасы өзі қалаған затының бағасымен сәйкес келуі шарт емес. Дәстүр бойынша үй иесі қалаушы адамды қонақасы беріп, қалағанын орындап қайтаруға тиіс. Бұл жомарттық пен мәрттіктің, іліктік жақындық, өрі сыйластықтың белгісі.

Задание 15. Подберите к данным словам синонимы, антонимы, ассоциируемые слова.

	Синоним	Антоним	Ассоциируемое слово
Құрметті			
Бағалы			
Жақсы			
Арнайы			
Құтты			

Задание 16. Прочитайте выразительно. Выучите наизусть стихотворение.

Қазақ пен қонақ

... Қонақсыз,
 Той-думансыз өткен өмір
 Өмірге саналмайды қазақ үшін.
 Осындай қазақ інін,
 Қазақ ағаң.
 О бастан аңсағаны таза қоғам.
 Адамдар арасында ғұмыр кешіп,
 Адаммен араласпау –
 Азап оған.
 О бастан жомарт қазақ топырағы,
 Ол қашан дастарқансыз тоқырады.
 Мейманға бәрін беріп,
 Барын беріп,
 Қонақтан қалғанын жеп отырады.

Баласы батаменен ауызданған,
 Бадамнан мәрттік жайлы аңыз қалған.
 Болмаса өз қонағы,
 Көршісінің
 Қонағын бірер күнге қарызға алған!
 ... Жел жылдар қайткенде де шолақ бізге
 Сондықтан санайды ол
 Бұл өмірге
 Келген біз бәріміз де қонақпыз деп.

(К. Мырзалиев)

Задание 17. Используя слова-синонимы, составьте различные предложения.

Синонимдер

Рәсім Дәстүр Салт Әдет	Сәлем беру Амандасу Сәлемдесу	Құрмет Қошемет Сыйлау	Көрсету Жасау
Рахмет айту Алғыс айту Ризашылық білдіру Бата беру Тілек айту		Азық Тамақ Тағам	Отағасы Басты тұлға Үй несі

Мақал

Құтты қонақ келсе, қой егіз табар.

Адам болар бала қонаққа үйір.

Задание 18. Передайте основное содержание текста, используя 7-10 предложений из текста, трансформируйте их таким образом, чтобы получился связный пересказ текста.

Қазақтың дастарқаны

Қазақ халқы үшін дастарқаннан үлкен, дәмнен үлкен нәрсе жоқ. Сондықтан тамақ ішуге шақырғанда тамақты көп құттіруге болмайды.

Қазақтың ұлттық дастарқанында болатын негізгі тамақтардың түрлері: ет тағамдары, сүт тағамдары және нан тағамдары. Ең негізгі ұлттық тамақ – қазақша ет. Оны кейбір кісілер “бешбармақ” деп атайды. Ол мүлде қате. Тамақ ішетін жерлерде: асханада, мейрамханада “Бешбармақ” деп айтылмайды және жазылмайды. “Бешбармақ” – “бес саусақ” дегенді білдіреді. Бұл ұлттық тағамның аты – қазақша ет. Сыйлы кісі келгенде, қазақша ет беріледі.

Қазақша еттен табақ даярлағанда (тартқанда), оны білетін адам жасайды. Әрбір сүйектің өзінің орыны бар. Бас табаққа жамбас салынады. Әр адамға бір-бір сүйек (мүше) беріледі, ол сүйектің барлық етін бәкімен кесіп жейді. Өңгімелесіп отырып сүйектің барлық етін жейді. Содан кейін нан салынған қазақша етті жейді. Тамақ соңында сорпа беріледі. Егер ішкіңіз келмесе, өз еркіңіз. Тамақтан аз немесе көп жейсіз бе, ол да өз еркіңізде. Ол ыңғайсыз емес. Батаны ең үлкен құрметті кісі береді.

Батаның немесе тілектің түрлері өте көп. Мысалы бір түрі:

Басқа амандық берсін!
 Жанға саулық берсін!
 Ұлың ұяда болсын,
 Қызың қияда болсын,
 Дастарқан байлығы болсын!
 Аллау әкпәр! (Әмин!)

Задание 19. Назовите словосочетания, с которыми ассоциируются все слова каждого тематического ряда.

1) қымыз } шұбат } _____ айран } қой еті } сиыр еті } бұзау еті } жылқы еті } қазы } жая } шұжық } қуырдақ } жал-жая } қарта }	2) құрт } ірімшік } қатық } сары май } қаймақ } сүзбе } нан } бауырсақ } таба нан } бөліш } самса }
--	---

Задание 20. Составьте как можно больше предложений из набора слов.

- 1) Дастарқан, калық, дәстүр, тамақ, әр түрлі, тағам, ұлттық;
- 2) Қазақша ет, бешбармақ, ет табақ;
- 3) Сыйлы кісі, құрмет, төр, әдет;
- 4) Сорпа, бас табақ, жамбас, бата, амандық, саулық, байлық, құрметтіге, тілек;
- 5) Салт, аттары, табақ.

Задание 21. Добавьте к написанным предложениям несколько других, подходящих по смыслу.

Әр халықтың өз дәс түрі бар
Қазақ халқы үлкендерде ерекше сыйлайды
Батаны сыйлы, жасы үлкен құрметті қария береді
Әр халықтың өзінің ұлттық тағамдары болады

Задание 22. Выберите из текста ключевые слова. Составьте на основе ключевых сжатый пересказ.

Қазақ салтында табақ жасау және табақ таратудың бірнеше аттары бар: бас табақ, орта табақ, сый табақ, аяқ табақ - бұлар негізгі табақтар. Тағы күйеу табақ, құда-құдағи табақ, қыздардың табағы бар. Олар өз аттарына, маңызына қарай еттің әр түрлі мүшесінен жасалады. Мысалы, бас табаққа бас, жамбас салады; орта табаққа асықты жілік, омыртқа, кейде жамбас та салады; сый табаққа да бас, жамбас салады. Аяқ табақ қонаққа емес, ауыл адамдары үшін. Ол еттің басқа мүшелерінен жасалады. Күйеуге жілік, төс, келінге төс, жүрек, ұлтабар; құдадарға бас, жамбас, асықты жілік, қыздарға жүрек, бүйрек, тіл мен жак салады. Бас ұстаған адам ең алдымен өзі ауыз тиеді де, содан кейін басқаларға үлестіреді.

Задание 23. Составьте аналогичный диалог на основе данного, используя употребленные в нем речевые клише.

- Асанәлі, нан, бауырсақ алындар.
- Барлық тағамнан да алып отырмын, бәрі де дәмді екен.
- Қонақтар! (Құрметті қонақтар!) Бүгін біз Күләштің туған күнін тойлап отырмыз. Сондықтан ең алдымен Күләшқа ұзақ өмір тілейік!
- Рақмет, мені сыйлап келгендеріңе ризамын!
- Міне, қуырдақ та келді.
- Қандай дәмді тамақ! Қалай қуырдың? Сырын біздерге де айтшы.
- Ондай қуырдақты даярлау тіпті де қиын емес. Етті ұсақтап тұрайсың. Қазанға не құйрық май, не іш май салып шыжғырады. Соған етті салып, қақпақты жабасың. Біраздан кейін араластырып отырасың. Үстіне пияз салынады. Кішкене су не сорпа құйып, тағы да қақпақты жабыңыз. Құрамы: 1 кг ет, 200 грамм құйрық май (сұйық май), 2-3 пияз, 1 шай қасық бұрыш, 2 шай қасық тұз.
- Сен тамаша аспазсың ғой, тамағыңның бәрі дәмді!
- Рақмет, бұл - анамның үйреткендері ғой.

Задание 24. Догадайтесь, какие вопросы были поставлены в следующих диалогах.

- _____?
- Мен қызыл шарап ішемін.
- _____?
- Тауық етін жемеймін, қазы салыңызшы.
- _____?
- Қымыз қышқылдау болар, маған шұбат құйыңызшы.
- _____?
- Тамақ өте дәмді болыпты, көп рахмет. Әбден тойдық.
- _____?

Задание 25. Вспомните и запишите на казахском языке рецепт ...

- 1) вашего любимого блюда
- 2) национального блюда
- 3) любимых блюд Ваших близких
- 4) блюд новогоднего (праздничного) стола
- 5) любимого семейного блюда.

Есте сақтаныз!

Дәстүрлі тағам атаулары

(названия традиционных казахских блюд)

- Қазы деген не?
- Қазы — мясо из реберной части конины.
- Жал-жая, қарта, шұжық дегендер не?
- Жал — жирная часть конской туши под гривой. Жая — тоже полуфабрикат из филейной части конины. Қарта — полуфабрикат из толстой конской кишки. Шұжық — колбаса из конины.
- Тағы қандай ет тағамы бар?
- Қуырдақ — казахская поджарка. Қазақша ет - мясо по-казахски.
- Сүт тағамдары қандай?
- Айран — кислое молоко, простокваша, қымыз — приготавливается из кобыльего молока, шұбат — готовится из верблюжьего молока, қатық — творог, сүзбе — творог, құрт — готовится из творога, ірімшік — готовится из творожного молока путем варки.
- Нан тағамдары ше? Бауырсақ — кусочки кислого или пресного теста, жареные в масле, шелпек — тонкая жареная лепешка, таба нан — испеченный на сковороде хлеб, тандыр нан — испеченная в тандыре лепешка, күлше — испеченный на углях хлеб, талқан — толочно из жареного пшена или пшеницы, жент приготавливается из талкана с добавлением сливочного масла, сахара и изюма.

Сөздік

негізі	— основной
тағам	— блюда
кейбір	— некоторые
мүлде	— вообще
қате	— ошибка
салы	— класть, положить
сүйек	— кость
өткір	— острый
ыңғайсыз	— неудобно
мүшелері	— части
үлестіру	— раздавать
маңыз	— значение
қызымет ету	— <i>здесь</i> : ухаживать за гостями
ұзақ өмір тілеу	— пожелать долголетия
етті турау	— резать мясо мелкими кусочками
майды шыжғыру	— накалить масло

араластыру
қазы

шұжық
жая
жал-жая

қарта
талқан
бауырсақ

- размешивать
- конская колбаса из ребра с жиром и специями
- колбаса из конины с жиром и специями
- полуфабрикат из филейной части конины
- полуфабрикат из жирной филейной части мяса из-под гривы конской туши
- полуфабрикат из толстой конской кишки
- толокно из жареного пшена или пшеницы
- кусочки теста, жареные в масле

Синонимдер

Бас табак	Мүлде	Тамақ
Сыйлы табак	Ешқандай	Ас
Арнайы табак	Ешбір	Дәм

Қонақтың көп болғаны жақсы.

(М. Қашқар)

Сөздік

әдет
рұқсат
қарсы алу
босаға
кереге
құрмет
төр
/сыбаға

бата
жағалай
тілек
отағасы
бұйымтай

қонақжайлылық
өмірге саналмайды
о бастан

- обычай
- разрешение
- встречать
- порог
- косяк
- уважение
- почетное место
- специально оставленное угощение для гостей
- благословение
- вокруг
- пожелание
- глава семьи
- по обычаю: гость может получить в подарок от хозяина понравившуюся ему вещь
- гостеприимство
- не считается жизнью
- с самого начала, с давних пор

аңсағаны таза қоғам
адамның арасында ғұмыр кешіп
адаммен араласпау азап оған
дастарқансыз тоқырады
нәрін, барын беріп
баласы батамен ауызданған

мәрттік
қарызға алған
жел жылдар қайткенде де шолақ,
мүлкін
тарту
іліктік, жақындық
сыйластық
кәделі
лайықты
тиісті
хак
белгі

— мечтал о честном обществе
— жить среди людей и не общаться
— с ними — для него мучение
— обходился без дастархана
— отдав все лучшее
— дети приучились получать
благословение
— щедрость
— просил в долг
— годы стремительны и быстротечны
— имущество
— подарок
— сближение, близость
— уважение
— специально предназначенное
— соответственно
— соответственный
— право
— образец, пример

■ День 3

Құда түсу. Сватовство

Задание 1. Прочитайте и переведите текст.

Құда түсу

Ертеден және қазір де жалғасып келе жатқан жақсы өрі жарасты дәстүрлердің бірі — құда түсу. Жігіттің әкесі немесе оның жақын туыстары қызы бар үйге құда түседі яғни бой жеткен қызын сұрайды. Құдалар құрметке лайық сыйлы адам деп саналады. Қыз әкесі келісім берген соң құдалықтың жөн-жоралғыларын жасайды. Оның түрі өте көп, мысалы: құда аттанар, құда тарту, ат байлар, құйрық-бауыр тағы басқа ырымдары мен кәде алымдары болады (“кәдеге” қараңыз). Қудалықты басқарып барған адам “бас құда” деп аталады. Тұрмыс құратын жігіт пен қалыңдықтың әкелері бір-біріне “бауыздау құда” деп аталады.

Құда түсу — қазақтың мәртебелі өрі жарасты салт-дәстүрлерінің бірі. Онда түрлі ойын-сауық, әзіл-қалжындар айтылады. Екі жақ та бір-бірін сынап отырады.

Задание 2. Прочитайте, выпишите непонятные слова. Уточните их значение, составьте предложения.

Задание 3. Прочитайте текст. Расскажите то новое, о чем вы узнали.

Неке қияр

Бас қосқан ер мен әйелдің міндетті түрде некесі қиылады. Ол көпшілік алдында жасалады. Қосылған, бірақ некесі қиылмаған адамдарды халық “некесіз” деп сөккен және оларға салқын қараған. Олардың балалары да “некесіз туған” деген неке қияр кезінде айтылатын куәлар сөзі бар. Неке қияр сөз деп – неке қияр кезде екі арада жүретін екі куәнің, жігіт пен қыздың ырзалығын сұраған уақытта айтатын сөздерін айтамыз. Бұл әнмен айтылмайды. Бірақ өлеңше ұйқасқан, дәйім бір қалыпты айтылады.

Мысалы: Куә, куә, куәдүрміз,
 Куәлікке жүрөдүрміз.
 Мұнда халық қасында,
 Таңда хақ қасында
 Екі кісі хақ куәлік бередүрміз.

Пәленшеден жаралған (әкесін айтады), пәленшеден туған (шешесін айтады) пәленше қызды (қызды айтады) халал жұптылыққа қабыл көріп алдыңыз ба?

Қызға айтқанда да бәрін осы қалыпта айтып, аяғында “пәленшеге халал жұпты болдыңыз ба?” – дейді.

Осы сөздерде келтірілгендей жігіт те, қыз да жұпты болғандығын өз аузымен мақұлдайды. Сонан кейін екеуі де неке суын ішеді. Бұдан кейін олардың некесі қиылып, ерлі-зайыпты адамдар болып саналады. Үлкендер жақсы тілек тілеп, қол жайып бата береді.

Задание 5. Выделите и запишите основную информацию текста, продолжив предложение.

Оқыған мәтінде мынандай ойлар айтылады ...

Задание 6. Прочитайте текст. Передайте его содержание своими словами.

Қыз танысу

Ұзатылған қыз өз босағасынан аттанар бұрын туған-туыстарын аралап, көрінеді. Мұны дәстүр бойынша “қыз танысу” дейді. Қыздың барған үйі оған құрмет көрсетіп, жақсы тілектер тілеп, бағалы киім, дүние мүлік,

жақсы тағымдар беріп аттандырады. Бұл бұрын халық арасында өте жарасты дәстүр болып қалыптасқан.

Задание 7. Опираясь на текст, распространите предложение.

Ұзатылған қыз ...

Қыздың барған үйі ...

Жақсы тағылымдар ...

Бұл бұрын ...

Сіз білесіз бе?

Күйеуаяқ

Жігіт қалыңдығын алғаннан кейін әдеп бойында енесін қошаметпен өз ійіне апарын салады. Ата-енесі күйеу баласына ірі мал атайды. Мұны “күйеуаяқ” дейді.

Беташар

Бетінді, келін, ашқаным,
Жаңа жұртқа қосқаным.
Жасы үлкенді сыйлап жүр,
Құрмет қылып жасқаным,
Балалық күнің жетті енді.
Жаңа дәурен есігі
Алдыңнан енді ашылды.
Бөйбішелер келтіріп,
Шараларын толтырып,
Шашулары сатырлап,
Есіктен төрге шашылды.

Задание 8. Прочитайте текст и задайте по нему вопросы.

Беташар

Жаңа түскен келінді “беташар” дәстүрі жасалмай ешкім көре алмайды. Оны көру үшін әдейі “беташар” жасалады. Оған тойға жиналған туыс-туғандар тегіс қатынасады. Мұнда “Беташар” жыры айтыла отырып, келінге зның атасы, енесі, оның басқа туыстары таныстырылып, келін оларға сөлем жасайды. Сөлем жасаған адамдар “көрімдік” береді. Бет ашатын жігіт өн-жырды желдірте, көңілді көтере жыр төгуі керек.

“Келін келді, көріңіз,
Көрімдігін беріңіз.
Анау, мынау деменіз
Түсін айтып қойыңыз.” —

деп бастаған әнші жігіт жас келіннің аталған жақындарына лайық әзіл-қалжындарын араластыра “көрімдік” сұрап жұртты көңілді күлкіге қарық қылады. “Беташар” тойдың басы, әрі сәні, жас келіннің жаңа өмірге бет алғанын білдіретін қызықты, салтанатты жақсы дәстүрлердің бірі.

Задание 9. Ответьте на предлагаемые вопросы в процессе чтения текста.

Сұрақтар	Ответы
1. Адам өмірдегі ең жауапты кезеңге не жатады?	

2. Әр ата-ананың арманы не? 3. Ұлттық салт-дәстүрлер неге негізделген? 4. “Қыз айттыру” дегеніміз не? 5. “Үкі тағу” дәстүрі туралы не білесіз? 6. Ұзату тойын кім жасайды? 7. Қыздан жасауын кімдерге көрсетеді?	
---	--

Задание 10. Выразите главную мысль текста, объясните его заглавие.

Ұлымды ұяға, қызымды кияға қондырсам...

Адам өміріндегі ең жауапты, әрі ұмытылмастай бақытты кезең – көмелет жасқа жетіп, үй болу, үйлену. Ержеткен ұлын ұяға, бойжеткен қызын кияға қондыру – әр ата-ананың арманы. Салауатты отбасы – мемлекеттің тірегі.

Қазақ халқының ұлды үйлендіріп, қызды ұзатуда ғасырлар бойы желісін үзбей жалғасып келе жатқат салт-дәстүрлері бар. Ұлттық салт-дәстүрлер ұрпақтың болашағын сақтауға негізделген.

Салт-дәстүрлер бойынша жас жігіттің өз алдына отау тігуінің бірнеше тарам-жолдары бар. Жігіт өзі сүйген қыздың ата-анасына сөз салу арқылы үйленеді. Бұл “қыз айттыру” деп аталады. Екі жақ өзара уәделескеннен кейін күйеу жігіт жағы болашақ келінді көруге келеді, болашақ келінге қымбат әшекей зат сыйлайды, бұл “үкі тағу” дәстүрі деп аталады. Күйеу жағы мен қалыңдық жағы қыз ұзату тойы мен үйлену тойын жасаудың мермізі жайында келіседі. Ата-ана бой жетіп отырған қызын ұзату тойын жасап шығарып салуына да болады, ал қазіргі кезде ұзату тойы мен үйлену тойын бірге өткізу тәжірибелері де бар. Қыз ұзату тойын қалыңдық жағы өз алдына бөлек өткізетін болса, бұның да бірқатар қызықты, әрі тағылымды дәстүрлері бар. Құдалар өзара келісімге келіп, құйрық-бауыр жесіскен соң, қыздың барлық ту қысқандары той қамына кіріседі. Қыздың жасауын дайындайды, алыс-жақын туыстар тойға шақырылады, қалыңдықтың киім-кешектерін өзірлейді. Той қарсаңында қыздың анасы мен жеңгесі ағайын-туыстарға, көрші-қолаңдарға қыздың жасауын көрсетеді. Ұзату тойынан кейін қалыңдық күйеу еліне аттанады. Аттанар алдында қызға сәукеле кигізіледі.

“Күйеу келтір, қыз ұзат, тойыңды қыл” кітабынан.

Задание 11. Перечислите слова, которые ассоциируются с данным предложением-заглавием и могут заменить предложение в контексте.

Задание 12. Используя речевые клише приглашение, напишите приглашение друзьям, близким на свою будущую свадьбу.

Задание 13. Прочитайте, составьте вопросы-ответы к тексту.

Той

Той бала туғанда, келін түскенде, бала сүндеттегенде т.б. қуанышты кездерде жасалатын салтанат. Мұнда да жоғарыда айтылған “Ас берудегі” дәстүрлер жасалады, бірақ көлемі, шығыны жағынан шамалас, не кіші болуы мүмкін. Бұған да көп адам жиналып, өнерлілер бәсекеге түсіп, тиісті бөйгесін алады. Бала сүндеттеу, бала туу, келін түсіру, наурыз, айт күндері, жаңа жыл, Жеңіс күні, Республика күні, Әйелдер күні, 1 мамыр той, мереке қатарына жатады.

Задание 14. Прочитайте текст, задайте вопросы к тексту. Выберите ассоциативные слова к заглавию текста.

Тойбастар

Тойды өлеңмен бастағаны үшін жасалатын сый. Ол өлең де “тойбастар” деп айтылады. Тойдың сәні “тойбастарды” әнші жігіт, не қыз бастайды. Той бастағаны үшін жігіт, (не қызға) той иесі рахмет айтып, “тойбастар” яғни сый-сияпат ұсынып, құрмет көрсетеді. “Тойбастарды” бұрын елге белгілі ақындар мен әншілер бастаған.

Тойбастар

Задание 15. Прочитайте текст. Расскажите Вашему собеседнику о чем идет речь. Используйте данную информацию для подготовки сообщения на тему “Қазақтың үйлену тойы”.

Жар-жар

Ұзатылатын қыз тойында қыз-жігіттер тобы кететін қыздың көңілін аулап, бара жатқан жағында да осындай жақсы жайлар болатынын өлеңмен

айтысады. Сонымен бірге олар қыздың бақытты, абыройлы, елге сыйлы болуына тілектестік білдіреді. Мұның бәрі өлеңмен айтылатындықтан “Жар-жар” қызықты болып естіледі. Мысалы: “Жар-жарды” – жігіт былай бастайды:

Алып келген базардан
Қара насыр, жар-жар-ау.
Қара мақпал сәукеле
Шашың басар, жар-жар-ау!
Мұнда әкем қалды деп
Қам жеменіз, жар-жар-ау.
Жақсы болса қайын атаң,
Орнын басар, жар-жар-ау!

Қыз былай деп жауап қайтарады:

Есік алды қарасу
Қайдан болсын, жар-жар-ау.
Ақ жүзімді көргендей
Айнам болсын жар-жар-ау
Қайын атасы бар дейді-ау
Осы қазақ, жар-жар-ау
Айналайын әкемдей
Қайдан болсын, жар-жар-ау!

“Жар-жар” – негізінен ойын-күлкіге, әдет-ғұрыпқа, тәлім-тәрбиеге негізделген. Ауыз әдебиетінде “Жар-жар” – айтысы оның жалғасы. “Ауыл жар айтыстары” бар. Оның бәрін тәрбие, өдеп мектебі деп түсіну керек.

Задание 16. Дополните текст своими знаниями об известных обычаях, связанных с торжествами.

Тәбәрік

Біреу ойын-тойда бөйге, жүлде алса немесе құдалық салт-дәстүрде кәде алса одан жанындағыларға үлес беруі керек. Мұндайда жұрт одан “тәбәрік бер” деп сұрап алады. Олжалы адам әдет бойынша тәбәрік беруге міндетті, бермеуі ұят, сарандық, дәстүр сыйламағандық болып есептеледі.

Задание 17. Прочитайте и переведите текст.

Босаға майлау

Жастар жеке отау құрғанда немесе біреу жаңа үй алғанда жақын-жуықтары келіп, жаңа үйдің босағасына май жағады. Бұл осы үй берекелі, майдай жұғымды, көптің үйі болсын деген ұғымды білдіреді. Босаға майлаған адамға кәде берілуі керек.

Задание 18. Подготовьте сообщение на тему: “Қазақтың үйлену тойы”.

Задание 19. Итак, у Вашего “сына” будет свадебное торжество с соблюдением всех казахских обычаев.

1. Что следует Вам предпринять?
2. Какие торжества пройдут в Вашем доме?
3. Как Вы себя при этом будете вести, что говорить?

Сөздік

жалғасып	— продолжая	ы
құда түсу	— сватовство	
сыйлы	— подарок	і
келісу	— согласие	
жон-жоралғылар	— преподносить предназначенные подарки	
мәртебелі	— почтенный	
өзіл-қалжың	— шутки	
сынап	— проверка	
неке	— брак	с
міндет	— обязательно	
неке қияр	— бракосочетание	
қуәлар	— свидетельский	
арада	— между	
ырзалық	— благословение	ар
пәленшеден	— такого-то	
қалып	— одинаково	
келтірілген	— предложенный	
мақұлдау	— поддерживать	
ерлі-зайып адамдар	— муж и жена (супруги)	
тұған-туыстар	— родственники, родные	
қошаметпен	— с уважением	
жақындар	— близкие	
сән	— красота	
салтанат	— торжественный	
көлем	— объем	
шығын	— расход	
шамалас	— примерно	
сый-сияпат	— подарки	
ұсынып	— предлагая	
абыройлы	— авторитетный	
елге сыйлы	— уважаемый(-ая)	
тәрбие	— воспитание	тн

босаға	— порог
береке	— счастье
жұғымды	— приятный
ұғым	— понятие
көде	— специально предназначенные подарки
олжа	— прибыль
міндет	— обязанность
ұят	— стыдно
сарандық	— по религиозным правилам
үйлену тойы	— свадьба
қалыңдық	— невестка
қайнаға	— брат мужа (деверь)
қайын сіңлі	— сестра мужа (золовка)
бикеш	— сестра мужа (золовка)
күда	— сват
күдағи	— сваха
күда түсу	— сватать
жауапты	— ответственный
ұмытылмас	— незабываемый
көмелет жас	— совершенствование
салауатты	— здоровый
тірек	— опора
ұзату	— выдать замуж
тарам-жолдар	— разные пути
өзара	— между собой
уәделесу	— согласовать
әшскей	— украшения
келісім	— соглашение
аттану	— отправляться
сәукеле	— свадебный головной убор невесты
ренжу	— обижаться
ұнамды	— понравившийся
жас отау	— молодая семья
игі тілек	— доброе пожелание
тату-тәтті	— дружно
ыңғайлы	— удобно
неке	— брак
үя	— гнездо
әдейі	— специально
желдету	— ликуя петь
лайық	— соответственно
өзіл, қалжың	— шутка

— День 4

Туылған күн — День рождения

Задание 1. Прочитайте текст. Задайте вопросы к тексту.

Туылған күн

Бүгін Жанардың туылған күні. Ол жиырма бес жасқа толды. Жанар көк көйлегін киді, таранды, сыланды. Сінлісі үй жұмыстарына көмектесті. Үйге қонақтар келді. Олар Жанарды құттықтады, гүл сыйлады. Бәрі де өте көңілді болды. Қонақтар ән салды, би биледі, өлең оқыды, жақсы тілектер айтты. Жанар қонақтарға дәмді тағамдар таратты. Сонан соң олар шай ішті, жеміс жеді. Жанар достарының сый-күрметіне балаша қуанды, риза болды, алғыс айтты.

Задание 2. Используя опорные конструкции, составьте сообщение на тему “Мой день рождения”.

Қонақтар { келді
 { құттықтады
 { сыйлады

Олар { өлең оқыды
 { ән салды

Ол { таранды
 { сыланды
 { риза болды

Олар { биледі
 { ішті
 { жеді

Ол { киді
 { күлді
 { қуанды

Ол { алғыс айтты
 { сыйлады
 { көңілді болды

Бесік жыры

Әлди, әлди, ақ бөпем!
Ақ бесікте жат, бөпем!
Жылама, бөпем, жылама,
Көзіңіз жасын бұлама ...
Айналайын шырағым,
Көлге біткен құрағым.
Жағамдағы құндызым,
Әуедегі жұлдызым,
Әлди, балам, әлди-ай!..

Әлди, әлди, аппағым,
Қойдың жүні — қалпағын.
Жұртқа жаман болса да,
Өзім сүйген аппағым ...
Айналайын, балам-ай,
Айналсын сенен анаң-ай!
Әлдилеп сені сүйгенде,
Анаңның болар көңлі жай,
Әлди, балам, әлди-ай!..

Задание 3. Прочитайте текст. Выделите опорные слова и словосочетания. Расширьте до уровня предложения. Перескажите текст.

Жас нәрестені (бөбекті)
бесікке салып, тербетіп
отырып анасы бесік
жырын айтады. Баланы
бірінші рет бесікке ең
жасы үлкен кісі бөлейді.

Қазақтың бесікті
құрметтейтіні соншалық,
атасы жатқан бесікке
кейде немересі жатады.
Кезінде қазақтың туған
жерді алтын бесік деуі де
осыдан болар. Сондықтан
да бесік тойы қазақ
өмірінде үлкен орын
алады.

Задание 4. Прочитайте выразительно. Обратите внимание на форму вежливых выражений.

Айналайын, анашым,
Әлпештеген анашым.
Еміп өскен бөбекпіз,
Апатайдың мамасын.
Ақ қабақты анашым,
Күн сәулелі анашым,
Әлпештеген баласын,
Айналайын, анашым.

М. Хакімжанова.

Задание 5. Прочитайте текст. Задайте вопросы к тексту.

Шілдеhana

Жаңа туған нәрестенің құрметіне жасалатын ойын-сауық, той. Мұнда “балаңыздың бауы берік болсын” дегендей құтты болсын айтылады, жастар жиналып ән салып, домбыра тартып, өлең жыр айтады. “Шілдеhanaға” шақырумен де, шақырусыз да бара береді. Шілдеhana — өмірге адам келгеннің және оған қуанудың бір белгісі.

Задание 6. Расширьте последнее утверждение из предыдущего текста.

құтты болсын айту
жастар жиналады
ойын – сауық, той
шақырумен
шақырусыз
өмірге адам келгеннің белгісі

Задание 7. Прочитайте текст. Перескажите его содержание, акцентируя внимание на особенностях этого обычая.

Бесікке салу

Бесік-қасиетті, киелі, құтты мүлік, сәбидің алтын ұясы болып есептеледі. Жаңа туған баланы бесікке салу жолы үлкен, немесе елдің тәрбиелі, өнегелі әжелерге, әйелдерге тапсырылады. Ол бесікті отпен аластап, “тыштырма” жасап алып, баланы бесікке бөлейді: Бесік үстіне жеті түрлі қадірлі, таза заттар қойылады. Бесікке салған адамға “бесікке салар” яғни, көделі сый беріледі. Осындай қуаныш үстінде “Бесік жыры” айтылады:

Айыр қалпақ киісіп,
Ақырып жауға тиісіп
Батыр болар ма екенсің?
Бармақтарың майысып,
Түрлі ою ойысып
Шебер болар ма екенсің?
Тандайларың тақылдап,
Сөзінді жұрт мақұлдап,
Шешен болар ма екенсің?..

Задание 8. Прочтите текст, сократите его, сохраняя смысл.

Баланы қырқынан шығару

Қазақ халқының ғұмырында жеті, тоғыз, қырық сандары қасиетті деп есептеледі. Мысалы “Жеті жарғы”, “Жеті қазына”, “бір тоғыз” “үш тоғыз”, “қырықтың бірі-қыдыр” деген қағидалар осы сандық ұғымнан пайда болған. Соның бірі баланы “қырқынан шығару” дәстүрі. Әдетте баланың туғанына қырық күн толған соң, баланы ыдысқа қырық бір қасық су құйып шомылдырады. Бұл ресми дәстүр. Оған үлкен әжелер, әйелдер қатысады, көде беріледі, дастарқан жайылады. Сәбидің қарын шашы алынып, оны сәбидің өзінің киіміне, матаға орап тігіп қояды. Мұндағы мақсат ертеде сурет болмағандықтан баланың, сәби кезінен ескерткіш ретінде сақтаудан шыққан.

Задание 9. Составьте несколько разных предложений, используя одни и те же слова.

қасиетті сандар
қырқынан шығару
қырық бір қасық су
кәде беріледі
сәби кезінен ескерткіш

сандық ұғым
қырық күн толған соң
ресми дәстүр
дастарқан жайылады

Задание 10. Прочитайте текст. Передайте содержание данного текста своими словами близкому другу, знакомому с интонацией 1) удивления, 2) назидания, 3) восхищения, 4) радости.

Сүйінші

Қазақ халқында жақсы хабарды екінші бір адамға жеткізгенде сүйінші сұрайды. Хабарды естіген адам өз мүмкіндігінше сүйінші сұраған адамға сыйлық береді. Сүйіншіге машинадан бастап ұсақ нәрсеге дейін бере береді. Көбінесе “Сүйіншіңе сұраған нәрсенді ал”, – деп, сүйінші сұраған адамның қалаған нәрсесін береді.

Отбасында нәресте дүниеге келгенде:

– Сүйінші! Ұлды (қызды) болдық! – деп, ағайын-туыстарға, таныстарға хабарлайды. Олар “Бауы берік болсын!” – деп тілек айтады (Құттықтаймын! деген тілек басқа жағдайларда айтылады)

Жас сәбидің дүниеге келу құрметіне жасалатын той – шілдехана деп аталады. Той күні нәрестеге ат қойылады.

Задание 11. Прочитайте данное сообщение от лица 1) пожилого человека, 2) мальчика или девочки, 3) юноши или девушки, обращаясь к: 1) коллегам, 2) друзьям, 3) близким.

- а. Сүйінші! Ақ түйенің қарны жарылып, жоғалғанымыз табылып, кеше халқымыздың абзал азаматтары – Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов, Жүсіпбек Аймауытовтар ақталды. Бүгін ол туралы арнайы хабарланады.
- б. Сүйінші! Асқар ағамыздың үйіндегі келінінің босанып, ұл туды. Сізге арнайы сүйінші сұра деп жіберді.
- в. Сүйінші, апа! Мен армандаған ойыма жетіп – Қазақ Мемлекеттік Ұлттық университетіне оқуға түстім.

Задание 12. Используя речевые клише, сообщите о радостной весте:

а) рождение сына своим родителям:

Сүйінші! Перзентханадан Аты

б) о поступлении в университет сына Ваших знакомых:

..... сүйінші! айтты. Жаңа хабарлапты.
Сүйіншіңізді даярлай

в) о встрече с давно потерянными родственниками:

Сүйінші, әке! табылыпты. Оны маған
Сүйіншіге

Задание 13. Выучите наизусть стихотворение.

Қаз-қаз балам, қаз балам,
Қадам бассаң мәз болам.
Құтты болсын қадамың,
Өмірге аяқ баса бер,
Асулардан аса бер ...
Жүгіре қойшы, құлыным,
Желбіресін тұлымың.
Елгезек бол, ерінбе,
Ілгері бас, шегінбе!

Задание 14. Выразите свое отношение к прочитанному.

Тұсау кескенде не себептен баланың аяғына ала жіп байланады, қара, қызыл, көк жіп байланбайды? Оның себебі мынада: қазақ баласын сөзді ұға алатын, айтқанды істейтін кезінен бастап, яғни тұсауы кесілген кезден бастап, ұрлыққа, зорлыққа, кісінің арқасынан күн көруге қарсы тәрбиелейді. Біреудің ала жібін аттама, яғни жамандыққа барма деп баулиды. Аяқтағы ала жіптің кесілуі – біреудің бір сабақ жібін де алма, басына арам ой келсе, одан тезірек құтыл, кесіп таста дегенді білдіреді.

Жас нәрісте қаз басып, жүре бастайды. Ата-ана ағайындарын, көршілерін шақырып, тұсауын кеседі. Тұсау кесер жырын айтады:

Қаз-қаз балам, қаз балам,
Қадам бассаң мәз болам.
Құтты болсын қадамың,
Өмірге аяқ баса бер,
Асулардан аса бер ...
Жүгіре қойшы, құлыным,
Желбіресін тұлымың.

Елгезек бол, ерінбе,
Ілгері бас, шегінбе!

Задание 15. Расскажите в повествовательной форме эпизод из Вашей детской жизни в качестве иллюстрации к теме.

Задание 16. Преобразуйте данный перечень слов в текст.

Тұсау кесу, салт-дәстүр, қазақ халқы, бала, бағаланды;
Жас нәресте, жүру, бастау, ата-ана, той, шақыру, дастарқан, тұсау кесу
жыры;
Жіп, аяқ, байлау, ала, бала, қадам;
Құтты болсын, өмір, алғашқы, қадам;
Тілек, қонақ, елгезек, ілгері бас, ерінбе.

Синоним – сөздер

Бала	Ата-ана	Тілек
Сәби	Әкс-шеше	Ниет
Нәресте		Ықылас
Бөбек		Бата
Бөпе		

Омоним – сөздер

Жас	1. слезы
	2. возраст
	3. молодой

Задание 17. Найдите в тексте предложение или абзац, в котором выражается главная мысль.

Сүндет той

Алты-жеті жасқа толғаннан кейін еркек баланы сүндетке отырғызады. Бұл мұсылман елдерінде ғана емес басқа діндегі елдерде де бар. Сүндеттеудің денсаулыққа, тазалыққа да пайдасы зор. Баланы сүндеттеу үлкен рәсім. Ол әр ата-ананың борышы. Бұл рәсімнің “сүндет тойы” деген сияқты жөн-жоралары болады, “қайырлы болсын” айтылып, шашу шашылады. Сүндет міндеті бұрын қожа, молдаларға ғана тапсырылса, қазір оны дәрігерлер де жасай береді.

Задание 18. Подберите предложения к ключевым словам. Разберите текст по опорным словам и словосочетаниям.

Жасқа толғаннан кейін
Денсаулыққа, тазалыққа пайдасы зор.

Үлкен рәсім
Ата-ананың борышы
Жөн-жоралары

Сөздік

бауы берік болсын	— пожелание новорожденному
бөлеу	— пеленать
тербету	— укачивать
тілек айту	— пожелание
дүниеге келу	— родиться
құрметіне	— в честь
ат қою	— дать имя
жасы үлкен	— старший, пожилой
бөпе, бөбек, сәби, жас нәресте	— младенец
бесік	— колыбель
көбінесе	— многие
шілдехана	— праздник, посвященный рождению младенца
абзал	— уважаемый
акталды	— реабилитирован
армандаған ойыма жеттім	— исполнение мечты
қасиетті	— <i>здесь</i> : свойство
киелі	— святой
құтты мүлік	— талисман, оберег
елеулі	— уважаемый
ұя	— гнездо
тәрбиелі	— воспитанный
кәде	— подарок
елеусіз	— незаметно
ұшыранды	— может заболеть
сенім	— вера, верование, примета
ырым	— примета
өнегелі	— примерный
сүндетке отырғызу	— обрезание
борыш	— дом
ғұмыр	— понятие
қағидалар	— принципы
Тұсау кесу	— разрезание пупа на ногах ребенка
қаз-қаз	— топ-топ
қадам	— шаг
асу	— перевал
тұлып	— коса

елгезек
ілгері бас
шегінбе
ала жіп
ұға алу
ұрлық
зорлық
аттама
арам
тез

- чуткий, быстрый, ловкий
- иди вперед
- не отступай
- пестрая веревка
- слушаться, повиноваться
- воровство
- насилие
- не переступает
- подлый
- быстро

■ День 5

Ұлыстың ұлы күні — Наурыз

Наурыз — праздник весеннего равноденствия.

Задание 1. Выберите из текста приметы Наурыза. Составьте план пересказа текста. Обратите внимание на новую для вас информацию.

Қазақ елі Наурызды қалай қарсы алған?

Жаңа жыл таза үйге кірсе, ол үй аурудан, пәле-жаладан аман болады деп, Наурызға дейін үй-ішін тазартып қойған. Жыл бойы “ақ мол болсын”, “дән көп болсын”, “жауын-шашын мол болсын” деген тілекпен барлық ыдыстарды айран, сүтке, суға толтырып қойған.

Қазақ халқы Жаңа жылды наурыздың 22-сі күні таңғы сағат 3-те қарсы алады.

Бұл түні ауыл бойжеткендері өздері ұнатқан жігіттерге арнап соғымның соңғы етінен дәм дайындайды. Ал жігіттер болса, айна, тарак, иіссуды бойжеткендерге сыйлық етіп ұсынады. Оның себебі айна – адалдықтың, жастықтың, тарак – әдемілік пен сұлулықтың, иісу – жайнай түсудің белгісі.

Наурыз күні қар не жаңбыр жауса, “нұр жауды, туар жыл жақсы болады” деп қуанған. Ол күнгі жауған қарды “ақша қар” деп атаған. Наурыз күні барлық адам тек жаңа киім киюге өрекет еткен. Наурыз күні кездескен кісілер:

Жасың құтты болсын!

Өмір жасың ұзақ болсын!

Ұлыс бақты болсын!

Төрт түлік ақты болсын!

Ұлыс береке берсін!

Пәле-жала жерге енсін! –

деп, бірін-бірі құттықтап, ер адамдар қос қолдасып, төс қағыстырады; ал әйелдер құшақтасып көріседі; әйелдер мен ерлер, құшақ айқастырады.

Ұлыс күні жеті түрлі тағамнан наурыз көже пісіріледі. Наурыз көже тоя ішіледі. Ол: “жыл бойына тоқшылық болсын” дегенді білдіреді.

Наурыз күні таңертең ерлер қолдарына күрек, кетпен, ал қыз-келіншектер құрт, ірімшік, сүт, піскен ет алып, далаға шығады. Жігіттер, қариялар терек сгеді, әйелдер Күнге сәлем береді. “Жер-Ана, жарылқа, құт дарыт!” – деп егілген ағаштарға ақ бүркеді.

Наурыз күні бір-біріне өкпелесіп жүрген адамдарды бір дастарқаннан дәм татқызып, татуластырып жібереді, үйінен кетіп тентіреп жүргендерді бала шағасына косып, үйленбей жүргендерді үйлендіреді. Сол күні кембағал, кедей, мүгедектерді жақын ағайын-туыстарына міндеттеп тапсырады. Бұдан кейін олар сол туыстарының қамқорлығында болуы тиіс. Кедей болып қалған, апатқа ұшырағандарға сол күні көмек ұйымдастырған. Жаман әдетке бейім жүрген адамдарды ортаға салып, олардың мәселесін қарап, түзелуге уәдесін алған.

Алтыбақан басында жастар түнімен өлең айтады, ойындар ойнайды.

Таң ата көпшілік биіктеу төбенің басына шығып, танды қарсы алады. Ұлыстың ұлы күні күн шұғыласын маңдайымен тосып қарсы алса, оған Наурыздың жақсылығы көп болады деп сенген. Күлімдеп көрінген Күнге иіліп сәлем беріп, “күт дарысын” деп, айналға ақ бүркіп, үйлеріне тарасады.

Задание 2. Заполните пропуски в предложениях, выбирая слова из пар антонимов в соответствии с контекстом.

Жаңа жыл үйге кірсе ол үй, аман болады.

Наурыз күні қар не жаңбыр жауса, “нұр жауады, туар жыл болады деп

Наурыз күні адам тек Киім киюге әрекет еткен.

Өмір жасың болсын.

Ұлыс берсін!

Наурыз күні ерлер далаға шығады.

..... әдіске бейім жүрген адамдарды ортаға салып, олардың мәселесіп қарап, түзелуге уәдесін алған.

Ұлыстың ұлы күні күн шұғыласын маңдайымен тосып, оған Наурыздың болады деп

таза	— кір
ауру	— денсаулық
жақсы	— жаман, нашар
қуанған	— ренжісіп, мұнайған, қайғырған
таңертең	— кешке
ерте	— кеш
қарсы алса	— шығарып салса
жақсылығы	— жамандылығы
көп	— аз
сен	— сенбеген
ұзақ	— жақсы, қысқа
барлық	— ешкім
береке	— берекесіз

Задание 3. Расположите предложения в той последовательности, в которой они даны в тексте.

“Жер-Ана, жарылқа, күт дарыт!” — деп ссілеген ағаштарға ақ бүркеді. Жасың құтты болсын! Ұлыс күні жеті түрлі тағамнан наурыз көже пісіріледі. Жыл бойы ақ мол болсын, дән көп болсын, жауын — шашын

мол болсын деген тілекпен барлық ыдыстарды айран, сүтке, суға толтырып қойған. Жаман әдетке бейім жүрген адамдарды ортаға салып, олардың мәселесін қарап, түзелуге уәдесін алған. Ұлыстың ұлы күні күн шұғыласын мандайыммен тосып қарсы алса, оған Наурыздың жақсылығы көп болады деп сенген. Наурыз күні қар не жаңбыр жауса, “нұр жауды, туар жыл жақсы болады” деп қуанған.

Задание 4. Составьте сообщение о праздновании Наурыза в вашем городе.

Задание 5. Расширьте высказывание.

Наурыз көже

Наурыз көже су мен тұздан басқа кемінде жеті түрлі азықты (бидай, тары, қамыр, ет, сүт, күріш, май, т.б.) пайдалану арқылы пісіріледі. Бұл асқа соғымнан әдейі сақталған мүшелер (бас, жамбас, қазы), айран немесе құрт қосылады. Наурыз көжеге ауылдағы әр үй бірін-бірі кезекпен шақырған. Әрбір келген кісі сол үйден бір кеседен көже ішуі тиіс деп есептелген. Көже ішіп болған сон, үлкендер ақ тілеу айтып, бата берген.

(“Ана тілі” газетінен)

Задание 6. Прочитайте выразительно.

Наурыз-думан

(Өлеңін жазған — М. Мақатаев, өнін жазған — Т. Сарыбаев)

Наурыз айы туғанда,
Той болушы еді бұл маңда.
Сақталушы еді сыбаға,
Сапарға кеткен ұлдарға,
Наурыз айы туғанда.
Наурыз, наурыз, күні игі!
Күні игі жердің — түрі игі.
Бауыры жылып науат-қар,
Бабымен ғана жібиді.
Шашылып ырыс шанақтан,
Шақырып бір үй бір үйді,
Шаттанушы еді бір игі.
Осынау игі кең жерге,
Наурыз айы келгенде,
Наурыз тойын бергенде,
Көрмегендер де — арманда,
Арманда — оны көрген де.
Келіп ем өмір — арманға,
Наурыз айы келгенде.

Задание 7. Переведите с русского на казахский язык опорные слова и словосочетания, на основе их составьте текст.

1. Великий день – самый древний и знаменитый праздник

2. “Наурыз” – день нового года, как правило, совпадает с 22 марта – Днем весеннего равноденствия

3. В Великий день в каждом доме дастархан состоял из 7 видов еды и традиционным было приготовление “наурыз кеше” (похлебка из 7 компонентов: пшеницы, мяса, жира, соли, лука, курта, муки). В этот день хозяин дома старался сделать все, чтобы его дастархан был особенно богатым.

4. Считалось, что когда в убранную юрту входит “наурыз”, то болезнь, неудача и невзгоды обходят ее стороной.

5. В ночь перед праздником вся посуда заполнялась молоком, пшеном, чистой и водой. Смысл этих приготовлений – обилие молока, урожая, дождя.

6. В первый день Нового года на заре мужчины аула, взяв в руки кетмени, лопаты, а женщины – модоко и курт, принимались расчищать родники. _____

7. В этот день люди приветствовали друг друга по особому:
- “Пусть год будет обильным!”
 - “Пусть сгинут все напасти!”
 - “Пусть год будет удачным!”
 - “Пусть год будет счастливым!”
- _____

Задание 8. Итак, подведите итог: что нового вы узнали о праздновании Наурыза. Ответьте на вопросы (на казахском языке).

1. Когда возник праздник “Наурыз”?
2. Почему он совпадает с весенним равноденствием?
3. Какое было отношение народа к Великому дню?
4. Что представлял собой “Наурыз кёже”?
5. Что предпринимали невесты и женихи перед праздником?
6. Как хозяева встречали “Наурыз”?
7. Чем занимались люди в первый день праздника?
8. Как люди в этот день приветствовали друг друга?
9. Какая самая примечательная игра в день “Наурыза”?
10. Как происходило театрализованное представление?
11. Чем заканчивался праздничный день?
12. Какие качества воспитывает праздник “Наурыз”?
13. В чем суть этого праздника?

Задание 9. Переведите и расширьте высказывание.

“Ұлыс күні” — самый древний и замечательный праздник восточных народов. “Наурыз” — первый день нового года по восточному календарю. 22 марта — День весеннего равноденствия. Этот праздник — символ всеобщего обновления.

Задание 10. Используйте данный текст и подготовьте сообщение на тему “Национальные конно-спортивные игры”.

Бөйге

Ұлы тойда, аста, мерекеде жыққан палуанға, озған жүйрікке, жеңген ақынға берілетін жүлде. Тойдың, астың дәрежесін, қызығын осы бөйгеге қарап анықтауға болады. Бөйгенің ең үлкені әдетте бас палуан мен жүйрік атқа тағайындалады. Әсіресе ат бөйгесіне мол мал, дүние мүлік тігіледі. Бөйге алдында озып келген 10, 15, 20 атқа да беріледі. Келесі атқа 75, одан кейін 50, одан кейінгіге 25, осылай төмендей береді. Аты озып бөйге алғандар оның бөрін еліне айдап кетпейді. Бұл жомарттық, мәрттік, ерлік, ғұрып. Оның біраз бөлігін әруаққа, ақсақалдарға атап, қалғанын жанындағы жолдастарына бөліп береді. “Атығай, Қарауылға олжа салған, Бота тірсек, қыл сағақ сандал керім” дегенде Ақан осыны айтқан. Палуан бөйгесі де үлкен. Оған кілем жабылған түйе берілген, ақындарға шапан кигізіп, ат мінгізген.

Бөйге — жеңімпаздарға берілетін жүлде болғанымен кейде ат жарысының өзін де “бөйге” — деп айта береді. Бөйге қазақ халқының рухани, мәдени дәрежесін көтеретін және көрсететін үлкен дәстүр.

Задание 11. Трансформируйте текст и передайте его смысл в двух-трех предложениях. Выделите основную и дополнительную информацию.

Алтыбақан

Алтыбақан — ұлттық ойын болғанымен оның салт-дәстүрлік маңызы одан гөрі жоғары тұр. Кешкілік ауылдың қыз-жігіттері аулақтау жерге алтыбақан құрып ойын-сауық жасайды. Бұл жастардың өнерін, ойын, көзқарасын, танымын қалыптастыруда зор тәрбиелік қызмет атқарады. Әншейінде “қызға қырық үйден тыйым” дейтін қазақтың қыздарын алтыбақанға жібермуге хақы жоқ. Алтыбақанда жастар ән салып, түрлі ойын ұйымдастырып, түн ортасына дейін сауық жасайды.

Сөздік

пөле-жала
ақ мол
қарсы алу

— невзгоды, беды
— обильный
— встречать

ұсыну	— предлагать
туар	— <i>здесь</i> : следующий
әрекет	— действие
тоя ішеді	— сытно
тоқшылық	— сытный
жарылқа	— делай добро
өкпелеу	— обижаться
татуласу	— подружиться
тентіреп жүргендер	— бродячие
үйленбей жүргендер	— неженатые
кембагал	— одинокий
кедей	— бедный
мүгедек	— инвалид
қамқор	— защита
болуы тиіс	— должны
апатқа ұшырағандар	— попавшие в стихийное бедствие
ұйымдастыру	— организовать
әдет	— привычка
бейім	— склонный
түзелу	— исправление
иіліп сәлем беру	— приветствуя, низко кланяясь
жыққан	— победивший
палуан	— борец
жүлде	— приз
дәрежесі	— степень
анықтау	— определить
тағайындалу	— предназначается
әсіресе	— особенно
мүлік	— имущество
озып келген	— пришедший первым
жомарттық, мәрттік	— щедрость
ерлік	— подвиг
ғұрып	— обычай
әруақ	— ангел-хранитель
атап	— посвящая
рухани	— духовный
мәдени	— культурный
маңыз	— значение
аулақтау	— отдаленное
ойын-сауық	— развлечение
көзқарасы	— взаимоотношение

УРОК 4

— День 1

ЖҰМЫС. ҚЫЗМЕТ

Работа. Служба

Задание 1. Прочитайте и запомните:

... тығыз жұмыспен Көкшетауға кетті — ... уехал в Кокшетау со срочной работой

... жауапты қызметкер — ответственный работник

басшы қызметкер — руководящий работник

қатардағы қызметкер — рядовой работник

адал әрі тәжірибелі қызметкер — добросовестный и опытный работник

Өткен аптада жұмысқа орналастым. — Я устроился на работу на прошлой неделе.

Жұмысқа тұрдыңыз ба? — Вы поступили на работу?

Жұмыс жағдайыңыз қалай? — Каковы у вас условия работы?

Жұмыстан өз еркімен босаттық. — Мы уволили его с работы по собственному желанию.

Еңбек жағдайымыз ауыр. — Условия работы у нас трудные.

Задание 2. Ответьте на вопросы, используя речевые модели

біз { жұмыс істейміз
демаламыз
ойнаймыз

біз { ұнатамыз
қатысамыз
жауап береміз

1. Мекеміміз қандай?
2. Онда кімдер бар?
3. Қанша бөлім бар?
4. Қай күндері жұмыс істейміз?
5. Қай күндері демаламыз?

Задание 3. Преобразуйте текст о режиме дня в текст о Вашем рабочем распорядке, пользуясь той же лексикой.

Күн тәртібі. Бір күнім. – Режим дня. Мой день

Мамандығым – инженер. Құрылыста істеймін. Сағат алтыда оянамын. Дене шынықтыру жаттығуларын жасаймын. Сонан соң жуынамын, қырынамын, таранамын, Әйелім ас әзірлейді. Бірге тамақтанамыз. Жеті жарымда киініп, далаға шығамын, автобус аялдамасына барамын. Сағат сегізде жұмыста боламын. Түскі үзіліс сағат он екіден бірге дейін. Сағат төртте жұмыс бітеді. Дүкенге барып, азық-түлік аламын. Сағат бес жарымда үйде боламын. Әйелім екеуміз бір сағаттай таза ауада қыдырамыз. Сағат сегізде кешкі асты ішеміз. Теледидар көріп, радио тыңдап, газет оқимыз. Сағат он бірде ұйықтауға жатамыз.

Задание 4. Перескажите текст, употребляя ключевые слова и добавляя детали, собственную оценку.

Жұмыс күнім

Мен бүгін ерте тұрдым. Сағат жеті жарымда үйден шықтым. Жұмыс сағат сегізде басталады, сағат бесте аяқталады. Біздің мекемеде адам көп. Сексен қызметкердің отыз бесі – өйелдер. Мен іссапардан келдім. Жұмысқа кеше ерте бардым. Ертең жиналыс болады, үйге кеш қайтамын. Әйелім де осы қалада қызмет істейді. Алдыңғүні олар директордың кабинетінде мәжіліс өткізді. Бүрсігүні демалыс, жұмыс болмайды. Отбасымызбен саяжайда демаламыз.

Задание 5. Прослушайте диалоги, воспроизведите их в парах, составьте диалоги по аналогии.

ЖҰМЫС ТУРАЛЫ Әңгіме

1. Қалай тұрып жатырсыз?

- Қайырлы күн, Фарида апай, қалай тұрып жатырсыздар?
- Рақмет, Мереке, бәрі бұрынғыша. Ал сенің табыстарың қалай? Диссертация жұмыстары қалай болып жатыр?
- Рақмет, аздап жылжып келеді.

2. Не жаңалық бар?

- Дархан, сәлем, не жаңалық бар?
- Айтарлықтай ештеңе жоқ. Бәрі бұрынғыша. Ал сенің жұмысың қалай?
- Бәрі дұрыс. Жобаны тапсырдым.
- Құттықтаймын!

3. Зауыттағы жұмыстар қалай?

(Зейнеткермен әңгіме)

- Бәке, сізді көргеніме қуаныштымын. Жағдайыңыз қалай? Түріңіз өте жақсы көрінеді. Жақсы демалып жатқан боларсыз?
- Сізге не десем екен? Бұл өмірге көндіге алмай жүрмін. Отыз жыл бір зауытта жұмыс істедім ғой. Сіздерге үйреніп қалған екенмін. Ал өздеріңнің жағдайың қалай? Зауыттығы жұмыстар қалай?
- Бізде жаңалық көп. Соның бірі - цехқа жаңа басшы келді. Іскер, қайратты. Көпшілікпен жұмыс істей алады.

4. Жұмыс қалай?

- Әлияжан, сені көрмегелі көп күн болды, жұмыс қалай?
- О-о, сұрамаңыз, апай. Жұмысшы онша емес.
- Неге? Не болды?
- Қызым ауырып, қолым іске бармай жүр.
- Енді қызыңның халы қалай? Тәуір болып келе ме?
- Рақмет, қазір жаман емес.
- Қызың тәуір болған соң, жұмысыңды қолға аласың ғой.

Задание 6. Замените следующие предложения безличными.

Үлгі: Оның басқа жұмысқа ауысты.

Оған басқа жұмысқа ауысу керек болды.

1. Ол басқа жұмысқа ауысты.
2. Ол денсаулығына байланысты жұмыстан шықты.
3. Майра іссапарға кетті.
4. Ол екі жерде жұмыс істеп жүр.

Задание 7. Прочитайте. Укажите безличные предложения.

Оның ойын білу керек. Бізге де бір тынығу керек шығар. Сенің кетуің керек. Оның кім екенін біліп болмайды. Амал не, көнуге тура келеді. Жұмысқа кешігуге болмайды. Жұмыс уақытында темекі шегуге болмайды. Өтірік айтуға болмайды.

Задание 8. Закончите предложения.

Менің үйде отырғым келмеді, себебі ...

Оған іркілуге тура келді, себебі ...

Бүгін менің жұмыс істегім келмей тұр, себебі ...

Задание 9. Расположите слова в таблицу в соответствии с заданной лексической темой.

ақшаға қатысты сөздер	жұмыс уақытысына қатысты сөздер	жұмысқа орналасуға қатысты сөздер	жұмыстан кетуге (шығуға) қатысты сөздер	жұмысты бейнелетін сөздер

9-дан 5-ке дейінгі жұмыс, айлық (жалақы), төлем, жарнама, жұмыстан босап қалу, жұмыссыздар саны, сұхбат беруге бару, қосымша табыс, қосымша ақша алу, жылдық табыс, артық жұмыс жасау (істеу), 10%-ке жалақыны өсіру, жұмыс іздеу, айына \$340 табу (доллар), арыз беру, анықтама толтыру, түнгі кезекте жұмыс істеу, ауыр жұмыс, қиын жұмыс, жеңіл жұмыс, ғылыми жұмыс, қол еңбегіне қатысты жұмыс, сағатына қарай төлейтін жұмыс; сай - лайық, сәйкес лайық болу, ақылыңа сөзің сай, (Абай тілі сөздігі, 514-6.).

Задание 10. Дополните таблицу своими примерами.

Задание 11. Составьте как можно больше предложений, используя таблицу. Сгруппируйте полученные предложения так, чтобы получился связный рассказ.

Задание 12. Примите участие в беседе на тему “Менің жұмыс күнім”. Используйте таблицу, которая поможет Вам найти нужные слова.

Задание 13. Перескажите диалог в монологической форме, употребляя ключевые слова и добавляя детали, собственные оценки.

Муж вернулся с работы. Разговаривает с женой.

Әйелі: Сен неге кеш келдің? Өте шаршап тұрсың ғой.

Күйеуі: Жұмыста кідіріп қалдым. Жиналыс болды.

Әйелі: Жиналыста не жаңалық айтты?

Күйеуі: Ешқандай жаңалық жоқ. Сен өзің директормен сөйлесе алдың ба?

Әйелі: Жок. Біз бүгін жобаны бітіріп, тапсырдық.

Күйеуі: Құттықтаймын. Енді бәрі де жақсы болады. Уайымдама.

Задание 14. Разыграйте следующие ситуации.

1. Вы возвращаетесь с работы домой. Какой разговор состоится между вами и вашим мужем (женой)?
2. Друг позвонил вам на работу. Хочет встретиться с вами после работы. Какой диалог состоится при этом?
3. Вы проверяете школьный дневник сына, задайте вопросы, касающиеся школьной жизни. Вы сопоставляете его прежние и нынешние отметки, используя при этом слова: *күнделік, бұрын, соңғы кезде, тәуір, жақсы, нашар, бага, тәртіп, аз, кету, жиі ...*
4. Вы навещаете заболевшего коллегу. Какой диалог может состояться?

Задание 15. Вы встретили друга на улице, разговорились. Сообщите ему последние новости, начав так: *Менің айтатын жаңалығым бар ...* или *Сен естідің бе ...?*

сіздің ата-анаңыз пәтер алды;
сіздің танысыңыз күйеуге шықты;
сізге басқа қаладан қонақ келді;
сіз жұмыста жоғарыладыңыз.

Задание 16. Сообщите коллеге, что ... **а)** к вам пришел новый начальник; **б)** на собрании утвердили ваши рационализаторские предложения; **в)** вас пригласили на работу в другой институт; **г)** вы едете в командировку.

Задание 17. Выясните значения следующих фразеологизмов.

Ілгері басқан аяғым кері кетіп; басымызға ақыр заман орнап тұр; басым шыр айналып кетті; басына іс түсіп тұр; қуанышы койнына сыймай жүр; салы суға кетіп жүр.

Задание 18. Подготовьте сообщения на тему “Моя будущая профессия”. При подготовке используйте вопросный план и речевые клише.

- Кім болғыңыз келеді? Оның себебі неде?
- Бұл туралы шешімге қашан келдіңіз?
- Сізге мамандық таңдауға кім көмектесті? Қалай көмектесті?

- Өзіңіздің болашақ мамандығыңыз туралы не білесіз?
- Мамандық алу үшін, немесе оны игеру үшін не істеп жүрсіз, не істейсіз?

... болып жұмыс істесем деймін.

Ол үшін ... алу керек.

Оған ... даярланудамын.

... маған көмектеседі.

Жақсы жұмыс істеу үшін ...

Болашақта ... боламын.

**речевые
модели**

Задание 19. Подготовьте обсуждение следующих утверждений в группе, используя речевые модели.

- 1) Диплом маған жұмыс істеу құқығын береді.
- 2) Диплом қоғамда өзімді көрсетуге көмектеседі.
- 3) Мен үшін диплом деген — жай қағаз.
- 4) Диплом алу көбірек табыс табуға мүмкіндік береді.
- 5) Қалтаңда диплом болу қатардан қалмағандықтың белгісі.

Мен былай ойлаймын ...

Менің ойымша ...

Меніңше, ол ... керек.

Шамасы, былай болуға тиіс секілді, себебе ...

Сіз қалай ...?

Сіздің ойыңызды ...

— ... керек деп ойлаймын.

Себебі ... көмектеседі.

... міндетті емес.

... адамның өзіне байланысты.

Жақсы маман ... шешеді.

Меніңше ...

Олай дейтін себебім ...

... басты нәрсе емес.

... қосыламын/қосылмаймын.

... дұрыс секілді, себебі ...

— Сіз қалай ойлайсыз?

... есептейсіз?

Өзіңізге ...

Сіздіңше қалай ...

... қалай қарайыз?

... сіздің пікіріңізді білсем деп едім.

— Мен бұған қосыламын, ...

Мен сіздің пікіріңізді қолдаймын ...

Сіздікі қате, меніңше ...

**речевые
модели**

Задание 20. Вместо точек поставьте подходящие слова.

Арманым – болу. Шәкірттерге білім Оларды еңбек етуге Өз ұстаздарымды еш уақытта , Институтқа түсуге осы күннен бастап Сіздің кім ? Мені өнер адамдарының жұмысы қатты Қайсар дәрігерлік мамандықты Оның ата-анасы емханада дәрігер болып

Керекті сөздер: бергім + келеді, дайындамақпын, мұғалім, қызықтырады, тәрбиелегім келеді, істейді, болғыңыз келеді, ұмытпаймын, ұнатады.

Задание 21. Составьте аналогичное объявление о поиске работы, используя данные свои или близких и знакомых.

Жұмыс іздеп жүрмін

Жоғарғы білімді тарихшымын. Жасым жиырма бесте. Үш жылдық мұғалімдік тәжірибем бар. Жоғары көлемде ақы төлейтін жұмыс іздеп жүрмін. Шетелге, басқа елді мекенге уақытша барып жұмыс істеуге де мүмкіндігім бар. Менің үйімнің телефоны: 47-64-94.

Задание 22. Прочтите ответы на вопросы и составьте аналогичные.

- Қандай қызметтесіз, ағай?
- Журналиспін, айналайын.
- Мен заңгермін.
- Інішек қайда істейді?
- Фабрикада істейді, жұмысшы.

Задание 23. Вы устраиваетесь на работу. Ответьте на интересующие работодателя вопросы.

- Аты-жөніңіз?
- Жасыңыз?
- Мамандығыңыз?
- Біліміңіз?
- Жұмыс тәжірибеңіз?
- Ұсынылып отырған жұмысқа байланысты тәжірибеңіз бар ма?
- Қандай тілдерді білесіз?
- Компьютермен жұмыс істей аласыз ба?
- Мекен-жайыңыз?

Задание 24. Вам предлагают заполнить анкету при устройстве на работу. Какие дополнения Вы пожелаете внести в анкету? Используя речевые модели внесите свои поправки.

Анкета

Рен саны	Сұрақ	Жауабы
1.	Аты-жөніңіз, туған жылыңыз	
2.	Біліміңіз, мамандығыңыз	
3.	Отбасы жағдайыңыз?	
4.	Қай тілдерді білесіз?	
5.	Ұсынылған жұмыс бойынша жұмыс тәжірибеңіз бар ма?	
6.	Компьютермен жұмыс істей аласыз ба?	

Менің қосайын дегенім ...

Бұған қоса ...

Негізгісі ...

речевые модели

Задание 25. Выразите свое отношение к следующим фактам, поступкам.

Сіз қалай ойлайсыз? (Как Вы считаете?) Жаксы дәрігер дегеніміз білімді дәрігер ғана ма? (Хороший врач и знающий врач — это одно и то же?) Кез келген адам мұғалім, инженер бола ала ма? (Может ли любой человек стать учителем, инженером?) Кәсіби әдепке (этикаға) не жатады? (Что относится к профессиональной этике?) Басшы адамға өз қызметінде сәк болуы керек пе? (Нужно ли руководящему человеку быть осторожным в своей деятельности?)

Задание 26. Прочитайте текст. Задайте вопросы к тексту и расположите их в логической последовательности.

Жұмыс беріңіздер

Мен ұзақ жыл оқып, білім алдым. Мамандығым - инженер-құрылысшы. Оқып жүрген кезде тезірек оқу бітіріп, жақсы үйлер салуды армандаушы едім. Оқуды бітірген соң үйленіп, жұмыс істеуге жіберген мекемеге уақтысында бардым. Бірақ мен барған құрылыс мекемесі бір жылдан бері

тоқтап тұр екен. Мені жұмыс жоқ деп қабылдай алмады. Міне, содан бері 1 жыл 6 ай болды, жұмыс іздеп жүрмін. Мен 5 жыл оқып, мемлекет қаржысын босқа шығындадым ба? Қазір не өзіме ұнайтын жұмыс жоқ, не балашағымды асырайтын қаражат жоқ, көшеде қаңғырып қалдым. Бұлай жүру дипломы бар маманға келіспейтін секілді. Сондықтан да менің жұмыс істегім келеді. Маған жұмыс беріңіздер, көмектесіңіздер.

Жұмыссыз инженер-құрылысшы.

Задание 27. Прочитайте начало предложений, дополните их по смыслу.

Оның жұмыссыз қалу себебі

Бес жыл оқып

Оған жұмыс ... : ... көмек сұрап отыр.

Задание 28. Составьте развернутый диалог на основе предлагаемой программы общения – устройство на работу по объявлению, используя речевые модели (*... керек? ... қандай? ... істейін деп едім.*).

Жаңадан құрылған “Қазақстан экспресс поштасына” қазақша, ағылшынша білетін, жасы отыздан аспаған, компьютермен жұмыс істей білетін ер адам керек. Жалақысы келісімді. Қызығушылық білдірген адамдар мына телефонмен хабарлассын: 22-33-11.

Задание 29. Используя данные речевые модели, поговорите с агентом по трудоустройству.

... хабарласқаныңызға рақмет.

Мен ... университетті бітірген едім.

Нақты айтсам, оның ... бітірдім.

Менің қолымнан

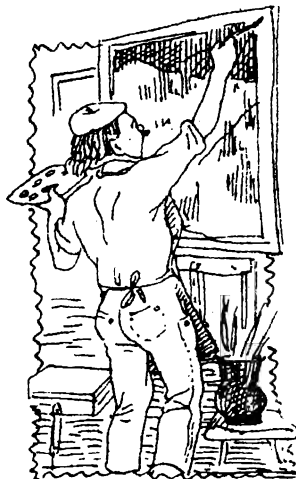
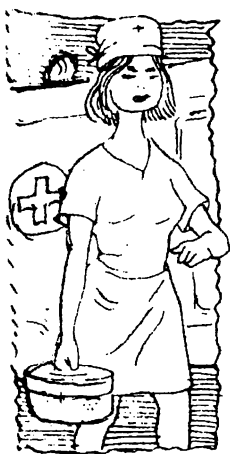
Сіз ... не ұсынасыз?

Кеңірек айтсаңыз, ол

Менің міндетім

Рақмет, мен өзім

Задание 30. Выберите любую профессию, предложенную на рисунке. Дайте небольшое описание выбранной профессии. Пусть ваши однокурники отгадают ее название.

Задание 31. Подготовьте монологическое сообщение на тему “Работа в моей жизни” от лица ...

- а) молодого специалиста;
- б) безработного;
- в) домохозяйки;
- г) преуспевающего бизнесмена;
- д) главы семьи;
- е) фанатика-трудоголика;
- ж) человека, безумно влюбленного в свою профессию.

Задание 32. Преобразуйте полученные в задании 31 монологи в диалоги между ...

- 1) людьми одного возраста;
- 2) людьми разного возраста;
- 3) людьми одной профессии;
- 4) людьми разного материального благосостояния;
- 5) людьми различных убеждений.

Задание 33. Если Вы согласны с данными утверждениями, расширьте их, аргументируя Ваши доказательства.

- Жұмыс көбірек ақша табу үшін керек.
- Тәжірибе жинау үшін жұмыс істеу керек.
- Рақат, ләззат, алу үшін өзін сүйген жұмысты істеу керек.
- Адамдармен араласу үшін жұмыс істеу керек.
- Жұмыс адамдармен араласу үшін керек.
- Қоғамда өз орнынды табу үшін жұмыс істеп, басқалардың көзіне түсу керек.

Задание 34. Обсудите утверждения из предыдущего упражнения в группе и подведите итог сказанному, используя речевые модели.

Задание 35. Составьте монолог от лица девушки на рисунке, рассказывающей о своей работе.

Сөздік

оянамын
жуынамын
қырынамын
тарамамын
өзірлейді
тамақ
жұмыс бітеді
қыдырамыз
ерте тұрдым
үйден шықтым
қызметкер
кеш қайтам (ын)
алдыңүні
бүрсігүні
басталады
аяқталады
жиналыс
мәжіліс
өткізді
саяжай
басқа
Қалай тұрып жатырсыздар?
бөрі бұрынғыша
Жұмысың қалай?
Жағдайың қалай?
жылжып келеді
зейнеткер
Не десем екен?
жаңалық
онша емес
қолы іске бармау
жұмысты қолға алу
кідіріп қалу
Сөйлесе алдың ба?
жоба
уайымдамау
тынығу
көну
болашақ
игеру
құқық

— просыпаюсь
— моюсь
— бреюсь
— расчесываюсь
— готовит
— еда
— работа заканчивается
— гуляем
— встал рано
— вышел из дома
— служащий
— вернусь поздно
— позавчера
— послезавтра
— начинается
— кончается
— собрание
— совещание
— провел
— дача
— другой
— Как вы живете?
— все по-старому
— Как работа?
— Как дела?
— продвигается
— пенсионер
— Что сказать?
— новость
— не очень
— руки до дела не доходят
— взяться за работу
— задержаться
— Удалось поговорить?
— проект
— не переживать
— отдыхать
— смириться
— будущее
— освоить
— право

көбірек	— побольше
мүмкіндік	— возможность
темекі шеғу	— курить
іркілу	— приостанавливаться
төлем	— плата
жарнама	— реклама
босап қалу	— освободиться
сан	— качество
қосымша табыс	— дополнительный доход
артық	— лишний
жалақысы	— зарплата
арыз	— заявление
анықтама толтыру	— заполнять справку
сай-лайық, сөйкес лайық	— соответствующий
шешім	— решение
қаражат	— бюджет
асырау	— опекать
шығындану	— тратиться
тәжірибе	— опыт
ұзақ	— долгий
мекеме	— организация, учреждение
арман	— мечта
құрылысшы	— строитель
тезірек	— быстрее

■ День 2

Оқу орны — Учебное заведение

Задание 1. Прочитайте и переведите на русский язык.

Қазақ Мемлекеттік Заң университеті

Қазақ Мемлекеттік Заң университеті 1994 жылы 14 наурызда Заң институты болып ашылған еді. 1996 жылы университет дәрежесіне көтерілді. (Бұл университет Қазақстан өз тәуелсіздігін алғаннан кейінгі алғашқы ашылған Заң университеті).

Университет Ораз Жандосов көшесінде орналасқан.

Студенттер мен оқытушылар университетке қалалық автокөліктер: троллейбус, автобустармен қатынасады. Мысалы, Жандосов көшесімен № 66, 18 автобустар жүрсе, Абай даңғылы арқылы 35, 40 автобустар және де 5, 6, 19 троллейбустар жүреді.

Заң университеті – жеті қабатты өсем де көрікті ғимарат. Екінші қабатында университеттің оқытушылары мен студенттерге арналған үлкен асхана орналасқан. Онда түрлі дәмді тағамдар дайындалады. Ал, ғимараттың төртінші қабатында мәжіліс залы бар. Мәжіліс залында түрлі мәдени-ағарту жиындары, кездесу кештері өтіледі.

Алтыншы қабатта кітап қоры бар. Кітапхананы ұлттық байлық, асыл қазына десек, сол асыл қазынада болашақ заң мамандары білімін толықтырады.

Студенттер денсаулығын Ботаника бағы және Марков көшелерінің қиылысында орналасқан студенттер емханасында нығайтады. Бұл емхана жалпы қала студенттеріне арналған. Студент жан-жақты, терең білім алу үшін денсаулығын ордайым да күтуі қажет. Денсаулық – білім алу кепілі.

Бүгінде республикамыздың түкпір – түкпірінен келіп мыңдаған студенттер білім алуда. Университетті бітіргендері білікті заң маманы болып шығады. Бірі – прокурор, бірі – тергеуші, енді бірі кәсіпкерлік құқық мамандығын игереді.

Университетте 4 факультет бар. Олар: Халықаралық құқық және мемлекеттік қызмет, прокурорлық – сот, криминалистік – тергеу, кәсіпкерлік – құқық факультеттері.

Заң университетінің абырой мәртебесі жыл сайын арта түсуде. Университеттен білім алып, қияға қанат қаққан әрбір шәкірт өзінің білім ордасын мақтаныш тұтары сөзсіз.

Задание 2. Прочитайте диалог по ролям и составьте аналогичный.

- Опера театры қайда екен?
- Гапу етіңіз, мен білмеймін.
- Кешіріңіз, сіз қай жерден келдіңіз?
- Мойынқұм ауданынан оқуға келдім.
- Қай институтта оқисыз?
- ҚазМУ-дің даярлық факультетінде. Алматыға келгеніме бір ай болды.
- Сіз қайдансыз?
- Мен Мәскеуденмін. Алматыға алғаш келуім
- Онда қаланың көрікті жерлерімен танысыңыз.
- Рақмет. Мәскеуге келіңіз.

Задание 3. Составьте предложения с прилагательными: анамдай, тақтайдай, үйдей, аспандай, елудей, қаздай, аққудай, ақылды, білімді, атақты.

Задание 4. Придумайте концовку рассказа, употребляя новые слова.

Мереке Ақтөбеден келген. Ол ҚазМУ-де оқиды. Мереке мен Қанат дос. Қанат ауылдан келген. Екеуі қыдырып жүр.

- Мынау Әл-Фараби атындағы қазақ университеті, – деді Мереке.
- Қандай әдемі ғимарат! – деді Қанат.
- Бұл университеттің жаңа ғимараты, – деді Мереке.
- Мұнда барлық факультет бар ма?
- Жоқ, мұнда бірнеше факультет қана бар. Университет – студенттердің үлкен қалашығы. Мұнда жатақханалар, асхана, дүкен, спорт залы, клуб бар.

Задание 5. Трансформируйте текст, внося дополнительные слова в предложения и новые предложения, детализируя его содержания, в рассказ о вашем учебном заведении.

Мынау – педагогикалық институт. Институттың күндізгі, кешкі, сырттай оқитын бөлімдері бар. Институтта сегіз мыңнан астам студент оқиды. Олар – болашақ ұстаздар. Олар жас ұрпақты тәрбиелейді. Білімді де іскер азамат тәрбиелеу – басты мақсатымыз. Студенттер мектепке жиі барады. Мұғалім – жақсы мамандық. Мұғалім болу – қиын да абыройлы іс. Беделді ұстаз болу – зор мақтаныш. Шәкіртсіз ұстаз-тұл (мақал).

Задание 6. Прочитайте и проигрывайте диалог по ролям, составьте аналогичный.

- Рұқсат па? (кіруге бола ма?)
- Рұқсат, кіріңіз, отырыңыз.
- Рақмет.
- Сөйлеңіз, сізді тындап отырмын.
- Мен екінші курс студентімін.
- 1-2 күнге үйге барып келейін деп едім, рұқсат етсеңіз.

Әкем сырқат еді. Халін біліп, көріп қайтайын деп едім. Жағдайы келсе, осы қалаға әкеліп, дәрігерлерге көрсетсем деймін.

- Әкеңіз қайда тұрады? Не, үйден хат алдыңыз ба?
- Атырау қаласында, кеше телеграмма алдым.
- Облысқа немен барасыз?
- Ұшақпен барамын. Ауа райы жақсы болса, бүгін ұшып кетуім мүмкін.
- Билет ала аласыз ба? Ол жақта ауа райы қалай екен?
- Барып қайтуыңызға 1-2 күн жете ме? Жетпесе 3-4 күнге рұқсат алыңыз. Отбасыңызда кімдер бар?
- Әйелім, екі балам бар.
- Әйеліңіз жұмыс істей (ді) ме? Балаларыңыз мектеп жасында ма, өлде балалар бақшасына бара(ды) ма?
- Әйелім – мұғалім. Үлкен ұлым 2-сыныпта оқып жүр, қызым балалар бақшасында.
- Әке-шешеніңіздің жасы нешеде, өте кәрі кісілер емес шығар?

- Иә тым кәрі емес, әкем алпыста, шешем елуде.
- Кешіріңіз, өзіңіз нешедесіз?
- Мен – әке-шешемнің ең кіші баласымын. Жасым – отызда.
- Сіздің атыңыз кім?
- Атым Марат, Фамилиям – Оспанов.
- Оқуға дейін қайда істедіңіз?
- Кеңесте бөлім меңгерушісі болып жұмыс істедім.
- Қазір қалай оқып жүрсіз? Оқу үлгеріміңіз жақсы ма?
- Жаман емес. Бірінші семестрде бір ғана пәннен 4 (төрт) алдым.

Соңғы емтиханға дайындығым аздау болды.

- Жақсы, Николай, үйіңізге барып келіңіз. Әкеңіздің тәуір болып кетуіне тілектеспін. Жолыңыз болсын, әзірге сау болыңыз.
- Көп рақмет, сау болыңыз.

Задание 7. Скажите, что данное действие выполнить невозможно.

1. Журналда қызық мақалалар көп, бірақ оны маған бір-ақ күнге берді.
2. Ертең емтихан, ал студент әлі даяр емес.
3. Екі күннен кейін конференция, ал баяндама әлі даяр емес.
4. Мына есеп қиын екен, әлі шығара алмай отырмын.
5. Пойыз үш минуттан кейін жүреді, ол әлі үйден шыққан жоқ.

Үлгі: Жұмыс көп, ал менің уақытым аз. Сондықтан бұл жұмысты мен бүгін бітіре алмаймын. (Бұл жұмысты бүгін бітіру мүмкін емес).

Задание 8. Какие действия запрещаются?

- Лекция тындаушыларға ...
- Оқу залында отырғандарға ...
- Оқытушы ескерту жасағанда ...
- Лабораторияда тәжірибе жасағанда ...

Задание 9. В процессе чтения текста выберите ключевые слова для их употребления при последующем пересказе содержания.

Қазақстан Республикасының ұлттық кітапханасы – еліміздегі ірі кітапханалардың бірі. Ол 1931 жылдан бері Қазақстан Республикасының көпшілікке арналған ұлттық кітапханасы және мемлекеттік кітап қоры болып, жұмыс істеп келеді. Күн сайын оның 20 оқу залында екі мыңдай оқырман болады. Ғылымның саласына қарай қоғамдық – саяси, техникалық, өлкетану әдебиеттері, әдебиеттану – өнер және тіл білімі, жаратылыс залдарына бірден 1500 кісі сыяды. Олардың ішінде ірі ғалымдар, жазушылар, инженерлер, жұмысшылар, өнертапқыштар, студенттерді кездестіруге болады.

Кітапхана Қазақстанда шығатын барлық баспа өнімдерін алып, басқа республикалармен және шетел кітапханаларымен де кітап алмасып тұрады. Жыл сайын көптеген газет-журналға жазылады, оның ішінде 374 журнал мен 65 газет шетел тілінде шығады. Кітапханада қазір 5 миллионнан астам кітап қоры бар. Кітапхананың үлкен конференц-залында әр түрлі шығармашылық кездесулер, оқырмандар конференциялары, әдеби-музыкалық кештер өтіп тұрады.

Кітапхананың негізі болып саналатын өте бай библиографиялық анықтама аппараты – жүйелі алфавиттік каталогы бар. Ол – кітапхана қорының негізгі кілті. Кітапханада 400-ге жуық адам еңбек етеді.

Задание 10. Продолжите диалог, используя сведения из прочитанного текста.

Кітапханада – в библиотеке

- Қазақстан Республикасының ұлттық кітапханасында болдыңыз ба?
- Иә, болдым. Ол – өте бай кітапхана. Шетелдерден кітаптар алдырады. Онда бірнеше оқу залы, бөлімдер бар.

Задание 11. Дайте начало следующих диалогов.

- 1) – Кітапхананың қай жерде екенін айтыңызшы.
 - Үйге кітап алмақшымысыз?
 - Иә, оқулықтар керек еді.
 - Екінші қабатқа көтеріліп, дәлізбен тура жүріңіз. Дәліздің ең шетінде абонемент бар.
- 2) – Кітапханаға жазылу тәртібін айтыңызшы.
 - Мұнда алғаш келуіңіз бе?
 - Иә, оқырман билетін алайын деп ем.
 - Қайда істейсіз?
 - Жұмыс істемеймін, оқимын. Энергетика институтының студентімін.
 - Студент билетіңіз бар ма?
 - Бар. Мінеки
 - Маған беріңіз. Міне сізге оқырман билеті, сол бойынша кітап аласыз.
- 3) – Кітапты қалай алатынын айтыңызшы.
 - Қажет кітаптың атын, авторын жазып кітапханашыға тапсырыс беріңіз. Ол сізге кітапты тауып береді.
 - Тапсырысты қалдырып, кітапты ертең алуға бола ма?
 - Иә, болады.

Задание 12. Составьте по тексту диалог (работа в парах). Переведите текст “Библиотека” (“Кітапхана”). Выпишите слова в ілік, барыс, табыс, жарыс, шығыс септіктер.

Кітапхана

Біздің кітапхана бірінші қабатта. Онда орыс, қазақ, қырғыз және басқа тілдерде кітаптар өте көп. Мен күнде кітапхананың оқу залында боламын. Ол кешкі онға дейін жұмыс істейді. Онда сабаққа дайындалуға жақсы жағдай жасалған. Іші өте таза, жылы. Біздің курстың студенттері кітапханаға, оқу залына жиі барады. Онда олар оқыған еңбектерінен конспекті жасайды, семинарға, теориялық өңгімеге дайындалады. Кітапханада түрлі газет- журналдар да бар. Онда өте мәдениетті, инабатты, өз істерін жақсы білетін қыздар жұмыс істейді. Олар кейде қазақтың көрнекті жазушыларының кітабын оқуға кеңес беріп тұрады.

Мен өзім қазақ жазушыларының Мұхтар Әуезовтің, Әбдіжәміл Нұрпейісовтің шығармаларымен көбірек таныспын. Қазақ халқының тарихын білгісі келетінге, оқушыларға “Абай”, “Қан мен тер” эпопеяларын оқып шығуға кеңес берер едім.

Кітапхана қызметкерлері әдеби шығармалардың көрмесін ұйымдастырып, оларды насихаттап тұрды.

Задание 13. Ответьте на вопросы.

Біздің кітапхана нешінші қабатта? (этажда?) Онда қандай кітаптар бар? Қазақ, қырғыз, орыс тілдеріндегі кітаптар бар ма? Сіз қазір кітапханаға барасыз ба? (сен барасың ба?)

Кітапханада оқу залы бар ма? Ол қай қабатта? (этажда?) Ол сағат нешеге дейін жұмыс істейді? Оқу залы жылы ма, іші таза ма? Сабаққа дайындалуға жағдай бар ма? Студенттер кітапханаға, оқу залына жиі (сирек) бара(ды) ма? Қай тілдерде газет – журналдар бар?

Кітапхана қызметкерлері қандай? Өз істерін жақсы біле ме? Олар сіздерге (сендерге) кеңестер бере(ді) ме?

Қазақ әдебиетінен кімдерді көбірек оқыдыңыз? Қандай кітаптарды көбірек оқыдыңыз? Кімдердің шығармаларын жақсы білесіз? “Абай”, “Қан мен тер” романдарын оқыдыңыз ба? Олардың авторлары кімдер? Кітапхана қызметкерлері қазақ әдебиетін қалай насихаттайды. Олар кітап көрмелерін ұйымдастырып тұрады ма? Сіздің өз кітапхананыз қалай, көп пе? (байсың ба?). Әлемдік әдебиет классиктерінің кітаптары бар ма? Оларды қалай алып жүрсіз (жүрсіз?). Кітап магазинінен сатып аласыз ба? (аласың ба?) әлде жаздырып алып жүрсіз бе? (жүрсіз бе?).

Задание 14 а) Составьте диалоги к предложенным на картинке ситуациям.
б) “Оживите” предложенные картинки.

Задание 15. Составьте план прочитанного текста.

Шетелде оқығыңыз келе ме?

Жаңа заман жастарға жаңа даңғыл жол ашты. Жиырма бірінші ғасырда өмір сүретін әрбір жасқа қойылатын талап та айрықша. Қазір орта білім немесе жоғары білім деңгейімен шектелу жеткіліксіз. Қазақстанның өз аумағында жоғары оқу орнын бітіріп шыққан маман қандай болу керек? Бүгін институт немесе университет қабырғасынан шыққан жас түлек нарық саясатының күрделі қыр — сырын терең меңгеріп кете ала ма?

Қазіргі білім беру бағдарламасы жас мамандардың — жоғары оқу — орындарын бітірушілердің үш талапқа сәйкес келуін көздеп отыр. Ол қандай талаптар? Жас маман зерттеуші — ғалым бола алатындай, басқарушы — менеджер бола алатындай және алған білімін практикада қолдана алатындай дәрежеде болу керек. Міне, сондықтан да болар, қазіргі жастардың көбі шетелдердегі оқу орындарында оқығысы келеді, бірнеше шет тілін үйренгісі келеді. Бұл үшін де қазір біздің елімізде барлық жағдай жасалған. Айталық, сіздің Түркияның жоғары оқу орындарына барғыңыз келеді. Осындай ойыңыз болса, сіз тиісті құжаттарыңызды Республикадағы арнаулы білім беру орындарына тапсырасыз. Абитуриенттердің емтиханы да Алматы қаласында немесе бірқатар облыс орталықтарында өтсді. Әрине, сіз Қазақстанда орта мектепті “өте жақсы” немесе “жақсы” деген бағаға бітіруге тиіссіз. Сонымен қатар бір шет тілін міндетті түрде жақсы деңгейде білуіңіз керек. Өз Отаныңыздың ұланы болғаннан кейін сіз өз халқыңыздың тарихы мен мәдениетін де жақсы білуге міндеттісіз. Қазақ жерінің көне тарихы мен әдет — ғұрпын, әсіресе қазақ тілі мен әдебиетін жақсы білсеңіз, сіздің талабыңыздың оңғарылары анық.

Задание 16. Используя ключевые слова, составьте как можно больше словосочетаний и предложений. Составьте пересказ текста.

Жастар, жиырма бірінші ғасыр, талап, білім, нарық саясат, қазіргі білім, жас маман, зерттеуші, дәреже, шетел, шет тілдер, ойын, тарих, мәдениет, әдет-ғұрып, әдебиет.

СӨЗДІК

қыдырып жүр
атындағы
жаңа ғимарат
мұнда
қалашық

— гуляют
— имени
— новое здание
— здесь
— городок

барлық
 бірнеше
 болашақ
 сырттай оқитын бөлім
 ұстаз
 жас ұрпақ
 тәрбиелейді
 іскер
 жиі
 абыройлы іс
 мақтаныш
 тұл
 Қайда екен?
 Қай жерден?
 оқуға
 даярлық
 алғаш
 көрікті жерлері
 Қайдансын?
 енді
 кітапхана
 ірі
 көпшілік
 ұлттық
 істеп келеді
 оқу залы
 саласы
 Әлқастану
 жаратылыстану
 кісі
 ішінде
 жазушы
 өнертапқыш
 шығатын
 баспа
 алмасу
 жазылу
 кездесу
 өтіп тұру
 саналатын
 анықтама
 мемлекеттік

- все
- несколько
- будущий
- заочное отделение
- учитель (наставник)
- молодое поколение
- воспитывает
- способный
- часто
- почетное дело
- гордость
- бесплодный
- Где находится?
- Откуда?
- на учебу
- подготовительный
- первый раз
- достопримечательности
- Откуда вы?
- теперь
- библиотека
- крупный
- публичный
- национальный
- работает
- читальный зал
- отрасль, область
- краеведческий
- естествознание
- люди, человек
- среди
- писатель
- изобретатель
- выпускаемый
- издательство
- обмен, обмениваться
- подписываться
- встреча, встретиться
- проводить, проходить
- считается
- справочный, справка
- государственный

еліміз
жылдан бері
арналған
кітап қоры
күн сайын
оқырман
әдебиеттану
тіл білімі
шетел
алмақшымысыз
дәліз
тура жүрініз
ең шетінде
қалай алатынын
тапсырыс
тауып береді
жазылу тәртібі
оқырман билеті
инабатты
тарих
көрнекті
қызметкер
шығарма
насихаттау
үйірме
баяндама жасау
көңілді
баяндама
басқарады
толық
байланысты
ғаламат
қатардағы
көмектесу
күміс
депті
мақала
аса
зерттеу
болу
алқа
шолпы

- наша страна
- с того года
- посвященный, предназначенный
- книжный фонд
- ежедневно
- читатель
- литературоведение
- языкознание
- зарубежный
- вы хотите взять
- коридор
- пройдите прямо
- в самом конце
- как выписывать
- заказ
- подберет
- правило записи
- читательский билет
- вежливый (ая, ое, ые)
- история
- видный (ая, ое, ые)
- служащий
- произведение
- пропагандировать
- кружок
- делать доклад
- весело
- доклад
- руководить
- действительный
- связано
- громадный (великий)
- рядовой
- помогать
- серебро
- сказал
- статья
- очень
- исследовать
- быть
- кулон
- украшение для косы.

19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

асыл	— драгоценный, благородный
мінез	— поведение
серік	— спутник
зерде-зейін	— даровитость
тапқырлық	— находчивость
жігер-күші	— сила, энергия
білім- білігі	— знание
жары	— любимый
қасиет	— достоинство, свойство
ажырамас	— неизменный
іздеу	— искать
өнер-өрісі	— искусный
талап	— стремление
қаржы-қаруы	— упорство
туған елі	— родная страна
адал	— честный
әділетті	— справедливый
турасын айту	— говорить прямо
астында	— под собой
шындалған	— испытанный
айнымас	— священный, постоянный
қаймықпастан	— не робея
шыншыл	— правдивый, истинный
тұлпар	— скакун
ақыл-айла	— ум, разум, ловкость
жұбай	— супруга

■ День 3

Денсаулық — зор байлық Здоровье — главное богатство

Задание 1. Выделите в каждом абзаце предложение, которое передает его основное содержание. Используя ключевые слова, составьте план пересказа и перескажите текст.

Денсаулық — зор байлық

Денсаулық — табиғаттың ең қымбат сыйы. Күнделікті жұмыста жүргенде, деніміз сау болғанда, денсаулықтың қадірін біле бермейміз. Аздап ауырсақ, өзіміз білетін дәрі-дәрмектерді ішіп жазылып кетуге тырысамыз. Дәрігерге бара қоймаймыз. Шын мәнінде кез келген аурудың алдын алуда болады. Ол үшін не істеу керек?

Ең алдымен, спиртті ішімдіктер мен темекі шегудің зиянын білген дұрыс. Темекі түтінінің құрамында 30-дан астам зиянды заттар бар. Әсіресе жас балалар мен қарттарға темекі тартуға болмайды. Бұл заттар қатерлі ісіктің пайда болуына тікелей себептер. Ішімдікке салынып кетуге болмайды. Ішімдікті жақсы көретін адамнан бақытсыздықтан басқа ештеңе күтуге болмайды. Лев Толстой: “Спиртті ішімдік адамның денсаулығын құртады, ең қорқыныштысы – адамның рухы мен ұрпағын жояды”, – деген болатын.

Денсаулық сақтаудың алдын алуға болады. Ол үшін дұрыс тамақтануға, уақытында демалуға, дене қимылымен айналысуға көп көңіл бөлу қажет. Әсіресе жасы ұлғайған адамдарға майлы тамақтарды көп жеуге болмайды. Оның орнына сүт, көкөніс тамақтарын пайдаланған дұрыс. Денсаулық сақтауда дұрыс тамақтанудың маңызы зор. Ал спортпен айналысу – денсаулықты жақсартады. Спорттың ең қарапайым түрі – жүгіру. Күн сайын таңертең үйдің манайында, саябақта жарты сағаттай жүгіруге болады. Егер жүгіруге дәрігер рұқсат етпесе, таңғы таза ауада серуендеуге болады. Әр түрлі жаттығулар жасауға болады.

Задание 2. Составьте несколько разных предложений, используя одни и те же слова.

Денсаулық, сый, деніміз, дәрі-дәрмектер, дәрігер, ауру, зиянды заттар, темекі тарту, адамның рухы, тамақтану, спортпен айналысу.

Задание 3. Прочтите начало предложений, дополните их по смыслу.

Денсаулық –
Спиртті ішімдіктер мен темекі шегудің
Ішімдікке
Ішімдікті жақсы көретін адамнан
Спиртті ішімдік
Спортпен айналысу
Денсаулық сақтауда
Спорттың ең қарапайым күн сайын

Задание 4. Составьте предложения из разрозненных слов.

Байық, зор, денсаулық.
Алдын, болуға, сақтаудың, денсаулық, алуға.
Маңызы, денсаулық, дұрыс, тамақтанудың, зор, сақтауда.
Тырысамыз, дәрі-дәрмектерді, аздан, өзіміз, ауырсақ, білетін, жиісіп, кетуге, жазылып.

Тартуға, жас, қарттарға, балалар, темекі, мен, болмайды.
Басқа, ішімдікті, көретін, ештеңе, болмайды, жақсы, адамдардан, бақыт
сыздықтан күтуге.

Задание 5. Прочитайте диалоги и составьте аналогичные.

Дәрігердің қабылдауында — на приеме у врача

- Айтыңызшы, дәрігер Аманов бүгін қабылдай ма?
- Иә, қабылдайды.
- Қай кабинетте?
- Екінші қабаттағы, жиырма үшінші кабинетте.
- Аты-жөніңіз кім? Қаншадасыз?
- Рахметұлы Есен. Отыздамын.
- Қай жеріңіз ауырады?
- Көңіл-күйім нашар. Аздап басым, аяғым ауырады, қызуым бар.
- Температураның қандай? Өлшейін. Науқассыз. Суық тиіпті. Емделуге тиіссіз. Мына дәріні үш мезгіл ішесіз. Тісіңізді емдеу керек. Бір тісіңізді жұлу керек. Тамағыңызды емдеу керек. Арасында санаториде, курортта емделіңіз.

Задание 6. Составьте диалоги “на приеме у врача”, используя данные ниже фразы.

I Аяқ-қолымның буындары, тісім.

Жүрегім ауырады.
Жүрегім айниды, құстым.
Тұмаураттым, жөтелем, түшкірем.

Өкпең қабынған болу керек.

Тіліңізді көрсетіңіз, жөтеліңіз,
еркін дем алыңыз, тұрыңыз.
Мына жерім ауырады.
Жиі ауырасыз ба?
Денсаулығым нашар.
Денсаулығым жақсы еді.
Ауру емделіп, жазылды.

- У меня болят суставы ног и рук, зубы.
- У меня сердцебиение.
- Меня тошнит, меня вырвало.
- У меня насморк, кашляю, чихаю.
- Наверное, у меня воспаление легких.
- Покажите язык, кашляните, дышите свободно, встаньте.
- У меня болит здесь.
- Часто вы болеете?
- Я был слаб здоровьем.
- Я был всегда здоров.
- Больной вылечился и выздоровел.

II Тәбетіңіз қалай?
Шөлдейсіз бе?
Денеңіз қыза ма?

- Какой у вас аппетит?
- Вы чувствуете жажду?
- Повышается у вас температура?

Қызыуыңыз бар ма?
 Басыңыз ауыра ма?
 Қалай ұйықтайсыз?
 Локсисыз ба, терлейсіз бе?
 Немен ауырдыңыз?
 Қайда емделдіңіз?
 Қалай емделдіңіз?
 Қалай ауырады?

— У вас есть температура?
 — У вас болит голова?
 — Как вы спите?
 — Вас тошнит?
 — Чем болели?
 — Где лечились?
 — Как лечились?
 — Как болит?

Задание 7. Подберите к существительным прилагательные и составьте предложения.

Басы, көзі, қасы, кірпігі, қабағы, маңдайы, мұрны, аузы, ерні, тісі, иегі, мойны, қолы, денесі, мұрты.

Үлгі: Болмеде қасы өдемі қыз отыр.

Задание 8. Прочитайте диалоги и запомните.

- Серік, өңің солғын ғой, дәрігерге баруың керек.
- Иә, соңғы кезде науқастанып жүрмін, басым айналып, жүрегім ауырады, өбден шаршадым ғой деймін.
- Бүгін бар. Біздің дәрігер екіден алтыға дейін қабылдайды. Дәрігерге танертеннен жазылуына болады.

1. Личные предложения, обозначающие состояние человека во время болезни: Менің көзім ауырады. Сен ауырып тұрсың ғой. (Ауырып тұрсың ба?)
2. Безразличные предложения, обозначающие состояние человека во время болезни: Сізге көп жүруге болмайды: Маған ет жеуге болмайды.
3. Безличные предложения употребляются при выражении надобности и ненадобности действия со словами: керек, қажет, тиіс: Тісіңізді жұлып тастау керек. Сіздің қаныңызды тексеруіміз қажет. Сізге санаторийге жолдама берілуі тиіс.

Задание 9. Дайте наибольшее количество вариантов, которые можно использовать, чтобы закончить каждое из начатых предложений.

Ауырып

Сізге

.....

.....

болмайды

Менің

Маған

керек

қажет

Сізбен

тиіс

Задание 10. Воспроизведите в ролях диалог.

Адамның хал-жағдайы

Саған не болған

- Ғайнижан, неге түсің қашып тұр? Саған не болған?
- Мазам болмай тұр, басым айналады.
- Онда тосегіңе жат. Дәрігер шақырайық.
- Керек емес. Біраздан кейін қоятын шығар.

Жүрегім шаншып тұр

- Жағдайың болмай тұр ма?
- Жүрегім шаншып ауырып тұр.
- Сенің жүрегің жиі ауырып жүр. Дәрігерге барсаң қайтеді? (Дәрігерге бармайсың ба? Неге дәрігерге бармайсың?)

Ол ауырып жатыр.

- Жібек Жарасқызы көрінбейді ғой.
- Ол кісі ауырып жатыр.
- Солай ма? Ол кісіге не болған?
- Тамағы ауырған. Ыстығы да жоғары скен.
- Ауырып жатқанына көп болды ма?
- Бүгін үшінші күн.
- Хал-жағдайын біліп келу керек скен ғой...

Тезірек төуір болыңыз.

- Алло, Жібек, сәлем! Халің қалай? Төуірмісің? (Денсаулық қалай?)

- Рақмет, тәуір болып келемін.
- Ыстығың көтірелген жоқ па?
- Жоқ сияқты, бүгін өлшегенім жоқ.
- Тамағың қалай, ауырма ма?
- Аздап. Кеше дәрігерде болдым. Әзірге жұмысқа шығуға болмайды дейді. Мүмкін бір-екі күннен кейін шығармын.
- Тезірек тәуір болуыңа тілектеспін. Барлығы саған сәлем айтып жатыр.
- Рақмет. Оларға менен де сәлем айтыңыз.

Задание 11. Прочитайте текст, перескажите его, используя выделенные конструкции.

- Сізге шылым шегуге бомайды!
- Мен шекпеймін.
- Ішімдік ішуге болмайды!
- Мен ішпеймін.
- Сізге ет жеуге болмайды!
- Етті жеск көремін.
- Сізге не ұнайды? Не жегіңіз келеді?
- Картоп.
- Онда бүгіннен бастап картоп жеуге де болмайды!

Задание 12. Выразите свое отношение к пословице. Укажите ситуации, в которых можно употребить данное речевое высказывание.

Ауырып ем іздегенше, ауырмайтын жол ізде.

Задание 13. Вспомните первые симптомы какого-нибудь заболевания. Как вы себя чувствовали тогда?

Задание 14. Разыграйте следующие ситуации.

1. Сіз дәрігермен сөйлесіп отырсыз. “Сіздің қай жеріңіз ауырады?” деген сұраққа қалай жауап бересіз?
2. Сіздің жолдасыңыз ауырып қалды. Сіз оған көмектесу үшін қандай сұрақтар бересіз?

Задание 15. Прочитайте и переведите.

Ауру операция алдында медбикеге:

- Қорқып тұрмын, қарындас, бұл өмірімдегі бірінші операция ғой, – дейді.
- Қорықпаңыз, ағай, біздің дәрігердің де бұл алғашқы жасайтын операциясы, – деп жұбатыпты оны медбике.

Задание 16. Составьте диалог, используя набор реплик.

- Оның аты-жөні кім?
- Сәлеметсіз бе? Дәрігерді үйге шақыруға болады ма?
- Алло, емхана тындап тұр.
- Иә, не болды
- Күтіңіздер
- Бекешов Талғат
- Мекен жайы?
- Жамбыл көшесі, 11 үй, 17 пәтер.
- Рақмет, сау болыңыз!
- Менің ағам ауырып қалды қызуы өте жоғары.

Задание 17. Воспроизведите в ролях весь диалог

- Асқа тәбетім жоқ, басым айналады: тұмау, жөтел, - деді дәрігерге.
- Жейденізді шешіңіз. Өкпеңізді тыңдайын. Дем алыңыз, тағы да. Киініңіз. Температураныңды өлшеңіз бе?
- Иә, таңертең температурам әдет тегідей -- 360, кешкісін 380 болды.
- Мынау – қан анализіне жолдама, үш күнге аурулық қағаз және тұмаудың дәрісіне рецепт. “С” витаминін бір таблеткадан күніне үш рет қабылдаңыз. Анализ даяр болғанда, сізге өзім барамын. Тезірек сауығыңыз!
- Рақмет! Сау болыңыз!
- Бүгін өңіңіз жақсы екен. Рецептпен дәрі алдыңыз ба?
- Иә, алдым.
- Қайталап ауырмаңыз, күтіңіз.

Задание 18. Подставьте подходящие по смыслу фрагменты вопросов.

- _____?
- Иә, бар. Мына дәрі жөтелді тоқтатады. Күніне – таңертең, түсте, кешке шай қасықпен үш рет ішіңіз.
- _____?
- Аспирин ішкеніңіз дұрыс болар. Дәрі үшін ақшаны кассаға төлеңіз.
- _____?

Задание 19. Расположите реплики диалога в логической последовательности.

- ☐ – Дсненізде қызу бар екен. Қырық градус. Енді ауызыңызды ашсаңыз
Иә, тамағаңыз да қызарып, ісіп кетіпті.
- ☐ – Жок, өлшемедім

- ☐ – Басым ауырады. Бүкіл денем қақсайды
- ☐ – Кіруге рұқсат па?
- ☐ – Келіңіз, отырыңыз. Қай жеріңіз ауырады?
- ☐ – Қызуыңызды өлшеп көрдіңіз бе?
- ☐ – Сіз суық тигізіпсіз.
- ☐ – Бесе?!

Есте сақтаныз!

– Саған не болған?	– Оған не болған?
– Менің тамағым ауырады.	– Ол қатты ауырып жатыр.
– (Қызуым көтеріліп тұр)	– (Оның тамағы ауырып жатыр.)
	– (Ол көптен бері ауырып жүр.)

Задание 20. I. Деликатно, мягко посоветуйте кому-либо:

1. Ұйықтар алдында таза ауада жүріп келу.
2. Кітапты жатып оқымау.
3. Бірдеңені айтпас бұрын ойлану.
4. Жексенбі күні қала сыртына шығу.
5. Күн суықта жылы киініп жүру.

II. Попросите у кого-то:

1. Жарықты өшіру, себебі сіздің басыңыз ауырып тұр.
2. Жай сөйлеу, себебі сіз жұмыс істеп отырсыз.
3. Жылы орамал әкелу, себебі сіз тоңып тұрсыз.
4. Дәріханаға соға келу, себебі сізге дәрі керек.

Задание 21. I. Дополните диалог вопросительными предложениями.

- _____?
- Мен тұмаумен ауырған болуым керек. Жөтелсем басым ауырады.
- _____?
- Иә, солай. Ыстығым да жоғары.
- _____?
- 38 градус.
- Мен өткен аптадан бері ауырып жүргенмін.
- _____?
- Жок, ертеңге дейін тәуір болмасам, дәрігерге барамын.

II. Как вы ответите на следующие вопросы:

— Ләззат көптен бері көрінбейді, ол қайда?

— Оған не болған?

— Ол қашаннан бері ауырады?

— Барып халін білдіңдер ме?

Задание 22. Чем вы, ваши близкие болели в детстве? В ответах используйте конструкции:

Мен ... ауырдым. (Мен немен ауырдым?)

Мен ... болғанмын. (Мен қандай ауру болғанмын?)

Ол ... ауырған. (Ол немен ауырған?)

Задание 23. Разыграйте следующие ситуации:

1. Сіз көшеде досыңызды кездестірдіңіз. Ол өзінің шаңғы теуіп жүргенде аяғын сындырып алып, емханада жатқанын айтты. Қазір тәуір. Осындай жағдайда қандай әңгіме болуы мүмкін?
2. Досыңыз ауырып қалды. Хал- жағдайын білуге барып отырсыз. Бұл жағдайда әңгімені қалай бастар едіңіз?
3. Сіз дәрігердің қабылдауында отырсыз. Басыңыздың ауыратынын айтасыз. Сізге дәрігер қандай кеңес беруі мүмкін?

Задание 24. Прочитайте выразительно.

Дәрігер. Сөзі Бәкір Тәжібаевтікі

Жанарымды сөндірмей, шырақ берген,
Дүниеге саған мол мұрат берген.
Дәрігерге ақ пейіл — алтын адам,
Көкейінде күй қалмас шалқымаған!

Қайырмасы:

Өмір үшін әрдайым ара туған,
Көңілге нұр сыйлауға жаратылған.
Дәрігерге табынас жан болар ма?
Ол дегенде үшпайтын өн болар ма?
Тіршілікті ажалдан сақтап жүрген,

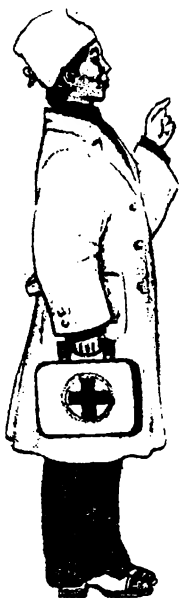
Ізгіліктің борышын ақтап жүрген,
Дәрігердей қайда да пенде болса,
Сенде болса жүрегі, менде болса!

Задание 25. О каком человеке можно сказать: *Қу сүйек, қаусап тұр, аяқ-қолы балғадай, бетінен қан тамған?*

Задание 26. В какой ситуации говорят: *Құлан таза айығып кеттім, анадан жаңа туғандай болдым, күннен-күнге төмендеп барады, ауруының беті бері қарады.*

Задание 27. “Оживите” картину. Составьте диалог между пациентом и врачом.

Задание 28. Представьте, что вы — врач и даёте наставление больному, продолжите ряд утверждений.

Емханада жатқан адамға ...
 Тұмау тиген кезде ...
 Жөтелгенде, ...
 Емделіп жүргенде ...
 Дәрігердің қабылдауына барғанда ...

Сөздік

Название частей человеческого тела

Бедро	— мықын	Зуб	— тіс
Бок	— бүйір	Большой палец	— бас бармақ
Бровь	— қас	Вена	— қан тамырлары
Глаза	— көз	Ладонь	— алақан
Лицо	— бет	Лоб	— мандай
Нога	— аяқ	Мочевой пузырь	— қуық
Ноготь	— тырнақ	Нос	— мұрын
Палец	— саусақ	Передний зуб	— күрек тіс
Горло	— тамақ	Грудь	— кеуде
Губы	— ерін	Десна	— тістің қызыл еті
Желудок	— асқазан	Живот	— іш
Печень	— бауыр	Плечо	— иық
Подмышка	— қолтық	Почка	— бүйрек
Пятка	— өкше	Ресница	— кірпік
Рот	— ауыз	Рука	— қол
Сердце	— жүрек	Голова	— бас
Икра ноги	— балтыр	Колено	— тізе
Коренной зуб	— азу тіс	Кулак	— жұдырық
Спина	— арқа	Усы	— мұрт
Ухо	— құлақ	Челюсть	— иек
Шея	— мойын	Щека	— жақ
Язык	— тіл		
Аздап ауырады	— побаливает		
Қызуым бар	— температурит		
Өлшейін	— измеряю		
науқассыз	— вы больны		
дәрі	— лекарство		
аурусыз, сырқатсыз,	— вы больны		
науқассыз, дiмкәссiз			
үш мезгiл	— три раза		
жүлу керек	— нужно удалить		

тамағын емдеу
емделіңіз
өңің солғын
әбден шаршадым
тәбестім жоқ
аурулық қағаз
қорқып тұрмын
алғашқы
жұбатыпты
алдында
медбике
қорқып + тұрмын
өмірімдегі
алғашқы
жұбатыпты
қымбат
сый
сау
қадірі
аздап
дәрі-дәрмектер
тырысу
ішімдіктер
зиян
түтін
көтерлі ісіктің
тікелей
себепкер
салынып кету
бақытсыздық
қорқынышты
рух
ұрпақ
тамақтану
көңіл күй
жасы ұлғайған адамдар
пайдаланған
маңыз
жақсарту
рұқсат
серуен

— лечить горло
— лечитесь
— плохо выглядишь
— у меня переутомление
— у меня плохой аппетит
— больничный лист
— боюсь
— первый
— утешать
— перед
— сестра
— боюсь
— в моей жизни
— первый
— успокоила (оказывается)
— дорогой
— угощение
— здоровый
— уважаемый
— чуть
— медикаменты, лекарства
— стараться
— напитки
— вред
— дым
— раковая опухоль
— прямо
— причина
— довериться
— несчастье
— страх
— дух
— потомок
— кушать
— настроение
— пожилые люди
— использованный
— значение
— улучшать
— разрешение
— ярогулка

Задание 29. Прочитайте и переведите. Составьте аналогичный рассказ о столовой Вашего университета.

Асханада

Әуезов көшесінде асхана бар. Асхана сағат сегізден он сегізге дейін ашық болады. Сағат он төрттен он беске дейін үзіліс. Асханада ұлттық тағамдар әзірлейді. Сұйық тамақтан сорпа, кеспе болады. Қазақша ет, палау, лағман, қуырдақ, мәңті, манпар әзірлейді. Қымыз, айран, шұбат, кілегей қатқан шай, басқа сусындар да бар. Көкөністен сәбіз, қияр, капуста бар. Қанат пен Дана асханаға желді.

Задание 30. Прочитайте текст. Сформулируйте вопросы.

Мен жатақханада тұрамын. Әр корпуста буфет бар. Көбінесе сонда тамақтанамын. Кейде таңғы түскі, кешке асты да буфетте ішемін. Таңертең шай ішемін, нанға қосып май, колбаса, жұмыртқа жеймін. Түсте ыстық ас ішем. Кешке қуырған ет жеймін. Аспазшылар тағамды дәмді пісіреді. Буфетте кісі аз. 15 минутта тамақтанып шығамын.

Задание 31. Прочитайте текст по частям. Переведите на русский язык. Составьте диалог-беседу из каждой части отдельно.

Ас – адамның арқауы

1. Қай елдің болмасын: мәдениетімен, дәстүрімен танысу кезінде, оның ұлттық тағамдарымен де танысу артық емес. Мысалы, Үндістанда ұлттық тағамдар ішінде әлемге әйгілі шәйдің орны ерекше. Ал Қытайда шәйді 7 ғасыр бұрын іше бастаған. Шәй ішкен кезде адамның қан қысымы реттеледі, өйткені онда көптеген витамин бар. Бір-екі кесе шәйдан кейін адамдардың арасында жайбарақат әңгіме өрбіп, бір-бірін тыңдауға ықылас-ниет пайда болады. Сол сияқты дипломатиялық кездесулер кезінде шәй беру әдетке айналған.

Жер шарының барлық континентінде шәй ішеді және ішу салты әр түрлі. Мәселен, ағылшындар сүтпен ішеді, тибеттіктер шәйға тұз қосады.

2. Қазақ ұғымында жылқы еті – ең жеңіл, сінімді, аса дәмді ет. Бірақ сиыр еті мен қой еті, ешкі етінің сорпасы ішуге жақсы. Сорпа - еттің нәрі. Сондықтан қазақ: “Ет – етке, сорпа – бетке дейді”. Сорпадан адам организмiне қажеттi заттардың он бес проценттен астамы бар.

Задание 32. Воспроизведите по ролям весь диалог.

- Мына орын бос па екен?
- Жок, бұл орын бос емес. Анау орын бос. Отыруыңызға болады.
- Менюдi (ас мәзiрiн) берiңiзшi.

- Мінеки меню. Не қалайсыз? Тұшпара, көуап, бұқтырынған ет және кеспе көже бар.
- Маған салат, етімен сорпа, құймақ, сұйық тамақ беріңізші.
- Сізге күріші бар котлет берейін бе?
- Мейліңіз. Шай бар ма?
- Әрине, бар. Жолдасыңыз не жейді?
- Оған да осыларды әкеліңіз. Ішімдіктің қандай түрі бар?
- Жүзім шарабы, тұнба шарап, арақ, сыра бар.
- Жарайды. Екі шөлмек сыра әкеліңіз.

Задание 33. Составьте диалог, подбирая реплики в правой и левой колонках.

– Даяшыны! – Әрине, қазір. – Иә, маған да әкеп беріңіз. – Жақсы.	– Тағы бір стакан қызыл шарап. – Иә, тындап тұрмын. – Рақмет, Сіз ішесіз бе, Анар! – Маған бір стакан қызыл шарап әкеп беріңіз.
– Ой, қандай тамаша! – Рақмет! – Иә, өрине, қайда?	– Абай даңғылындағы италиян мейрамханасына барайық. – Менімен бірге кешке тамақ ішесіз бе? – Сәлем! Мынау сізге.

Задание 34. Догадайтесь, какие вопросы были поставлены в следующих репликах собеседников?

- 1) –?
- Жүріңіз, түстік тамақты бірге ішейік.
- 2) –?
- Менің қарным ашып тұр.
- 3) –?
- Мен жақсы кафе білемін.
- 4) –?
- Орын бос емес, анау орын бос, отыруыңызға болады.
- 5) –?
- Мен осының дәмін көрсем деп едім.
- 6) –?
- Маған салат, етімен сорпа, палау беріңізші.

- 7) – ?
 – Ұлттық тағамдар да бар.
- 8) – ?
 – Жеміс суы, шырындар, минералды суы бар.
- 9) – ?
 – Жоқ, қара кофе беріңізші.
- 10) – ?
 – Шараптар, арақ, сыра бар.

Задание 35. Продолжите диалог.

Асхана

- Асыңыз дәмді болсын. Мына орын бос па екен?
- Бос, отырыңыз.
- Рақмет. Кешіріңіз, қасық пен айырды қай жерден алуға болады?
- Ана бұрыштағы столдың үстінде, содан барып аласыз. Ас мәзірі (меню) міне. Тамақты өз қалауыңызша тандап аласыз.
- Солай ма, айтқаныңыз жақсы болды, мен оны білмейтін едім, көп рақмет. Мен сорпаны, сұйық тағамдарды көбірек ұнатамын. Мұнда ұлттық тағамдарды да дайындайтын шығар.

Задание 36. Используя речевые клише, составьте диалоги, которые могут состояться в кафе, ресторане, столовой.

Орын { Бос
Бос емес } не { Жейсіз
қалайсыз? } сіз { әкеліңіз
әперіңіз }

Тәбетіңіз ашылсын
 Ас дәмді болсын
 Ас сіңімді болсын

Приятного вам аппетита

Дәмді { Нан
Палау
куырдақ } Жейсіз

Дәмді { Ас
Кеспе
Сорпа } іштік

Тәтті { Жүзім
қауын
қарбыз } Жедін

Задание 37. Прочитайте и перескажите шутку.

- Тамақ бар ма, – деп сұрапты күйеуі әйелінен.
- Жоқ, ештеме пісірмедім.

- Онда асханаға барып тамақтанайын.
- Аялдай тұр.
- Түскі ас даяр бола ма?
- Түскі ас емес, мен даяр боламын, асханаға бірге барамыз, - депті әйелі.

Задание 38. Прочитайте и переведите.

- Балдан төтті не бар? Қылыштан өткір не бар? Удан ащы не бар? — деп сұрапты жігіт.
- Балдан төтті бала бар. Қылыштан өткір тіл бар. Удан ащы қыз. (“Ана тілі” газетінен.)

Задание 39. Ответьте на вопросы. Ответы поместите в таблицу.

Не дәмді? Не төтті? Не қышқылтым? Сәбіздің (алманың, қиярдың, т.б.) дәмді қандай? Пияздың (сарымсақтың, жуаның, тұздың) дәмді қандай?

Үлгі: Бал төтті. Нан дәмді. Қарақат қышқылтым.

Дәмді	Төтті	Ащы	Қышқыл	Қышқылтым

Задание 40. Прочитайте и проигрывайте диалоги по ролям.

- 1) — Мына орын бос па екен? — деді Дана.
 - Мархабат, отырыңыз, — деді даяшы.
 - Сіздерде қандай тағамдар бар?
 - Бізде тағам түрлері көп. Сіз не қалайсыз?
 - Қазақша ет бар ма?
 - Әрине, бар. Қазақша ет бізде ұдайы болады.
 - Олай болса, қамыр салған ет, сорпа, сүт қатқан шай, бауырсақ беріңіз.
- 2) — Бізге қаймақ, нан, қазақша ет беріңізші, — деді Сабыр. — Салқын сусыннан не бар?
 - Шырын ғана бар. Ыссы сусын алыңыз. Көк шай, қара шай, сүт қатқан кофе, какао бар. Қайсысын қалайсыз?
 - Сүт қатқан қою шайды ұнатушы едім.

- Төбетіңіз ашығын! – деді Буфетші.
- Рақмет. Тағам дәмді екен, – деді Ардақ.

Задание 41. Придумайте завершение этого диалога в столовой.

- Қайда барасың? – деп сұрады Ардақ.
- Буфетке барып тамақ + ішемін.
- Бірге барайық.
- Жарайды. Жүр.

Сөздік

Ас	– пицца	Арқау	– опора
Дәстүр	– традиция	Кезі	– момент
Тағам	– блюдо	Артық	– лишний
Ішінде	– среди	әйгіле	– известный
ерекше	– особенно	ғасыр	– век
түз	– соль	ішу	– пить
қосу	– прибавить	қан қысымы	– кровяное давление
кесе	– пиала	реттелу	– нормализовать
үшін	– для	сиыр	– корова
қой	– баран, овца	сорпа	– бульон, суп
сшкі	– коза	нәрі	– навар
астам	– сверх	қажетті	– необходимый
табақ	– тарелка	заттар	– предметы, вещи
жасау	– сделать	қонақ	– гоеть
ет	– мясо	табақ тарту	– подавать блюдо
бірнеше	– несколько	аттары	– имена, названия
кейін	– после Вас	табақ	– главное блюдо
арасында	– между	жайбарақат	– благодущие
ербу	– появляются	ықылас	– внимание
ниет	– наречие	пайда болу	– появляться
әдет	– привычка	кездесу	– встреча, встречаться
барлық	– все	айналу	– превращаться
орта	– средний	жер шары	– вокруг света
сый	– почет	салты	– обряд, обычай
тағы	– еще	күйеу	– жених
құдағм	– сваха	қыздар	– девушки
бас	– голова	маңызына қарай	– по содержанию (значению)
ашы	– горький	мүшелерінен	– из членов
тәтті	– сладкий	жамбас	– мясо с тазовой кости
тұзды	– соленый	асықты жілік	– мясо с бедренной кости
тұщы	– пресный		

дәмді — вкусный
 тұзсыз — несоленый
 қышқыл — кислый
 улы — ядовитый
 ұсыз — неядовитый
 удан ащы — горше яда
 у — яд
 ашық — открыто
 үзіліс — перерыв
 әзірлейді — приготовит
 кеспе — лапша
 палау — плов
 сусын — напиток
 Даяшы — официант
 ғана — только
 қамыр — тесто
 Сізге ше? — А вам что?
 түшпара — пельмени
 көуап — шапшык
 құймақ — оладьи
 мейліңіз — пожалуйста
 шарап — вино
 жарайды — ладно
 шөлмек — бутылка
 кейде — иногда
 аспазшы — повар
 кісі аз — народу мало
 пісіреді — готовит
 (варит)

омыртқа — мясо с позвонков
 дәмсіз — невкусный
 адал — чистый (годный к употреблению)
 арам — нечистый (поганный)
 балдан тәтті — слаще меда
 қылыштан өткір — острее меча
 өдепсіз — невоспитанный
 аузынан шыққан сөз — слова из уст
 ұлттық тағамдар — национальные блюда
 сұйық тамақ — первое блюдо
 кілегей — сливки
 бос па? — Свободно?
 Не қалайсыз? — Что желаете?
 ұдайы — всегда
 міне — вот
 Ыссы сусын — горячие напитки
 Орын бос емес — место занято
 Бұқтырылған ет — тушеное мясо
 Кеспе көже — лапша
 Етімен сорпа — супа с мясом
 күріші бар котлет — котлеты с рисом
 тұнба шарап — настойка
 жатақханада тұрамын — живу в общежитии
 ыстық — горячая пища
 қуырған ет — жареное мясо
 тамақтанды, тамақ ішті — кушал, кормился

День 4

Қонақ үй. Қалалық көлікте Гостиница. В городском транспорте

Задаие 1. Используя текст, поделитесь с другом впечатлениями о посещении гостиницы.

Біз келгенде “Алтын дән” қонақ үйі ашық екен. Танертен сағат бес. Адамдар ұйықтап жатыр. Қала тыныш.

Қонақ үй кезекшісі бізге екінші қабаттан бөлме берді. Біздің бөлме

18-бөлме. Бөлмеде екі орындық, мұздатқыш, жазу столы стол шамы бар. Еденге кілем төселген.

Біз кезекшіден таңертеңгілік шәй әкеліп беруін сұрадық. Кезекші бізге бүгінгі газеттерді әкеліп берді. Біз шәйге дейін газеттермен таныстық. Бұл қонақ үй бізге ұнады. Қызметкерлер мәдениетті қызмет көрсетті.

Задание 2. Прочитайте второе сообщение, сравните с первым. Укажите разницу.

Қазақтың қонақжай кеші

Астанадағы “Рахат Палас – Хаятт Ридженсис” қонақ үйі әр ұлттың қонақжайлық кешін өткізуді өзінің дәстүріне айналдырып келеді. Сейсенбі сайын осы қонақ үйде бір әсерлі кеш болады, ол қазақтың ұлттық тағамдарына арналады. Қонақ үй келушілерге ет, қазы-қарта, күрт-ірімшік, мәңті, палау, әсіп, қуырдақ, бауырсақ, қазақша кеспе сияқты алуан түрлі тағамдарды ұсынады.

Сіз сонымен қатар қазақтың ғажайып өн-күйін құмарыңыз қанғанша тыңдайсыз. Сіздің құрметіңіз үшін күйшілер домбыра тартады, өншілер тамылжытып өн салады, бишілер мың бұралып би билейді. Сіз “Рахат Палас” қонақ үйінде тамаша демаласыз, көңіліңіз сергиді, ертеңгі жұмыс күні үшін күш қуат алып қайтасыз. Алайда мына жайтты естеріңізге сала кетеміз:

Кешкі астың бағасы – бір кісіге 25 доллар, сондай-ақ осы бағаға 20 процент салық қосылады.

Қонақ үй келем деушілерді күн сайын асыға күтеді.

(“Егемен Қазақстан” газетінен)

Задание 3. Восстановите диалог, заменив слова на русском языке.

- Привет, Арман! Как дела?
- Жаксы, спасибо! Ал сенің ше?
- Рақмет, неплохо. Мен сені бүгін түсте не кешке могу тебя увидеть?
- Иә, конечно.
- Хорошо. Менің офісіме бүгін вечером приходи.
- Сен где тоқтадың?
- В гостинице “Қазақстан”. Ол Достық проспектісінде, 432 номер.
- 432 номер? Хорошо. Часов в шесть келсем будет нормально?
- Жаксы, до встречи!
- До свидания!

Задание 4. Заполните пропуски в репликах диалога.

-! Жақын жерде телефон бар ма?
- Бірінші Лифтіден
-!
- Мен сізге?
- Иә, маған
- бөлмесі жоғарыда.
- Лифтпен 5-ші көтеріліңіз. 403 бөлме.
-!

Задание 5. Самостоятельно расширьте реплики в диалоге в соответствии с контекстом.

- 1) – Кеш жарық!
 - Жақын жерде автотұрақ бар ма?
 - Иә, тура барсаңыз, сол жақта.
- 2) – Кеш жарық!
 - Жоқ рақмет! Осы жерде жақын қонақ үй бар ма?
 - Иә, бұл көшеде бірнеше қонақ үйлер бар. Ең жақыны банктен кейін тұр.
- 3) – Бүгін кешке не істейсіз?
 - Білмеймін.
 - Киноға барамыз ба?
 - Осында қалайық.
 - Жоқ, онда мейрамханаға барайық.

Задание 6. Догадайтесь, какие вопросы были поставлены в следующих диалогах?

- I. – Отырар қонақ үйге. Қайырлы таң!
 -?
 - Иә,?
 - Серик Серік пе? Жоқ, ондай адам жоқ мұнда. Меніңше, ол Алматы өуежайында.
- II. – Қайырлы таң!
 - Қайырлы таң!?
 -?

- Анар? Иә, осында, 303 бөлмеде.
-
- Мен білмеймін. Бір минут, кешіріңіз. Ол өз бөлмесінде жоқ.
- Рақмет.

- III. –
- Алматыда.
 -
 - Мен “Рахат Палас” қонақ үйіне. Содан кейін өуежайға барамын.
 -
 - (продолжите диалог)

Задание 7. Запишите вопросы, которые Вы могли бы задать в беседе с:

- а) официантом;
- б) другом при обсуждении меню;
- в) близким знакомым, собираясь в ресторан;
- г) родственниками, обсуждая вариант выбора кафе, где можно отпраздновать семейное торжество.

Задание 8. Заполните пропуски в репликах диалога.

- Кеш жарық!
- Кеш жарық! Сіздерде екі адамдық
- Екі адамдық? Иә, әрине
-
- Иә, тыңдап тұрмын.
- Бір, екі, бір
- Сіздерде неміс
- Неміс шарабы? Жок, Бізде ол жоқ, бірақ
- шараптары бар.
- Жақсы. Маған италиян шарабы Ал?
- О, иә. Сонымен 1 шөлмек италиян шарабы, 1 балық, 1 бифштекс, 2 салат.

Задание 9. Слушайте диалог. Следите за интонацией вопросительного и восклицательного предложений.

Тапсырыс қабылдандыз

- Алло! Такси шақыруға бола ма?
- Қай уақытқа?

- Таңғы сағат 5-ке.
- Сіздің мекен-жайыңыз?
- Құрманғазы көшесі, 7-үй, 2-пәтер.
- Аты-жөніңіз?
- Асанов.
- Қайда барасыз?
- Аэропортқа.
- Таңғы 5-те такси үйіңіздің алдында болады.

Задание 10. Как вы спросите и как вам ответят, если:

1. Сіз қонақ үйін, театр, мұражай, 15-үйді іздеп жүрсіз.
2. Сіз университетке қалай баруды білмейсіз.
3. Сіз шағынауданға қандай автобус баратынын білмейсіз.
4. Сіз кинотеатрға қанша уақытта жететінін білмейсіз.
5. Сіз автобус, такси аялдмасын білмей тұрсыз.

Есте сақтаңыз!

<i>немен?</i>		<i>неге?</i>
автобуспен трамваймен метромен таксимен	} баруға болады	автобуска трамвайға троллейбусқа таксиге
		} отыру, мину керек

Задание 11. Прочитайте текст. Дополните его.

– Кешіріңіз, ҚазМПУ-ге қалай баруға болады. (қалай баратынын айтпайсыз ба)?

– Төмен қарай жүріңіз. Алдыңызда аялдама бар. Оған дейін біраз биік үйлердің жанынан өтесіз. Аялдама “Россия” гастрономының алдында. Сол жерден № 66 автобуска отырасыз (мінесіз). Төле би көшесі аялдмасында түсесіз. Аздап ілгері жүріп, солға қарай бұрылып, жолды кесіп өтесіз. Сол жердегі 9 қабатты үй ҚазМПУ (Қазақ мемлекеттік педагогика университеті).

– Рақмет, түсінікті.

Задание 12. Трансформируйте текст предыдущего задания в рассказ о дороге в Ваш университет.

Есте сақтаңыз!

қайдан? биік үйлердің жанынан	өтесіз
қайда? төмен қарай	жүресіз
қай жерге дейін? гастрономға дейін	барасыз

Составьте предложения с глаголами движения.

Задание 13. Ассоциируйте каждое новое слово с разными ситуациями и контекстами употребления, приведите примеры высказываний с данными словами и словосочетаниями.

выйти	— шығу	подойти	— жанына келу
пойти	— кету	пройти	— өту
перейти	— кесіп өту	зайти	— кіру
дойти	— жету	уйти	— кету
войти	— кіру	прийти	— келу
обойти	— айналу	вышел	— шықты
пошел	— кетті	прошел	— өтті
перешел	— кесіп өтті	подошел	— жанына келді

<i>қайда? (барыс септік)</i>	<i>қайдан? (шығыс септік)</i>
Ол кітапханаға кірді. — Он зашел в библиотеку.	Ол магазиннен шықты. — Он вышел из магазина.
Ол жұмысқа (театрға) келді. — Он пришел на работу (в театр).	Ол жұмыстан кетті (кетіп қалды). — Он ушел с работы.
Ол үйдің алдына келді. — Он подошел к дому.	Ол үйдің алдынан өтті. — Он прошел мимо дома.

Задание 14. Составьте диалог, используя набор реплик. Подберите соответствующий вариант перевода каждого предложения.

— Сіз келесі аялдамадан түсесіз бе? — Кешіріңіз, “Қазақстан” қонақ үйіне қалай баруға болады? — Төртінші троллейбустың аялдмасын айтып жіберіңізші? — Рұқсат етіңізші, мен қазір түсетін едім. — Орталық әмбебап дүкеніне қай аялдамадан түсуге болады? — Мына троллейбус Орталық әмбебап дүкеніне бара ма? — 66-автобустың аялдмасын айтып жіберіңізші?	— Подскажите, пожалуйста, остановку 66 автобуса. — Этот троллейбус доезжает до ЦУМа? — Простите, как можно доехать до гостиницы “Казахстан”? — На какой остановке нужно выйти к ЦУМу? — Разрешите, я сейчас выхожу. — Подскажите, пожалуйста, остановку 4-го троллейбуса. — Вы выходите на следующей остановке?
--	---

Задание 15. Составьте диалог, подбирая ответы к вопросам.

1. Қызым. “Көктем” дүкені жақын ба?
2. Оған немен баруға болады?
3. Троллейбустен баруға бола ма?
4. Автобус осы көшемен жүре ме?
5. Оның аялдмасы қай көшеде?
6. Дүкенге дейін қанша аялдама бар?
7. Мына автобустен бара аламын ба?
8. Көп рақмет, бақытты бол, балам!

Задание 16. Прочитайте текст. Составьте аналогичный по образцу.

Вокзалға менімен бірге Дәулет те келді. Мен Оңтүстік Қазақстан облысындағы Түркістан қаласына бара жатырмын. Жолаушылар көп емес. Олар қалың киінген. Мен отыратын № 7 поезд вокзалға келе жатыр. Бұл поезд – “Алматы–Москва” маршрутындағы фирмалық поезд. Диктор: “Жолаушы азаматтар! Поезд толық тоқтағанша вагондарға жақындамаңыздар!” – деп қайта хабарлап жатыр.

Вокзалға поезд толық тоқтағаннан кейін, Дәулет екеуіміз вагонға кірдік. Вагон іші өте әдемі. Біз заттарымызды вагонда қалдырып, перронға қайта шықтық. Перронда шығарып салушылар да аз. Диктор қайта хабарлады: “№ 7 жолаушы поезд жүргелі тұр, сақ болыңыздар”. Біздің поезд оңтүстікке қарай бет алды.

Задание 17. Прочитайте диалоги и определите, какие слова в них пропущены.

Темір жол кассасындаға әңгіме

- I. – Жезқазғанға қалай жете аламыз?
 - Алматы уақытымен 19-да. 20-пойыз жүреді.
 - Тура Жезқазғанға бара ма?
 - Иә, тура Жезқазғанға барады.
 - Онда ертеңге Жезқазғанға бір билет беріңіз?
 - Поезд күнара жүреді. Не бүгінге, не бүрсігүне алуға болады ма?
 - Ертең Аягөзге бар ма?
 - Бар.
 - Онда ертеңге Аягөзге билет беріңіз.
- II. – Ағай бірінші кассада ешкім жоқ. Билетті содан барып ала қойыңызшы, – деді кассадағы қыз.
 - Жарайды, қызым, бірақ онда билет болар ма екен? – деді ол.
 - Билет бар, аға, – деді кассир қыз.
 - Бірінші Алматыға қалай жетуге болады? – деді ол.

- Алаңға шығып, жиырма үшінші автобусқа отырасыз да, ең соңғы аялдамадан түссіз.
- Көп рақмет, қызым, өркенің өссін, – деді ол.

Задание 18. Какие действия запрещаются ...

- Жолдағы жүргізушіге ...
- Ұшақ қонуға бет алған кезде ...
- Поезд тоқтар кезде ...
- Жүргізушінің қасына барып ...
- Жүргізіп келе жатып ...

Задание 19. Составьте диалог, подбирая реплики в правой и левой колонках.

– Айтыңызшы, 7 Алматы-Мәскеу поезды қай уақытта жүреді?	– Бұл 5 вагон.
– Бұл қай вагон?	– Бәрі дұрыс, өтіңіздер.
– Дұрыс па?	– Ол не дегеніңіз, апа!
– Жолың болсын! Сау бол!	– Ойланбаңыз, хабар беремін!
– Маған 4-купе керек еді.	– Сағат 15.30-да.
– Отырғызу қашан басталады?	– Мен 4-вагонның жол серігім. Иә, келіңіздер.
– Алтын, Мәскеуге жеткесін міндетті түрде жеделхат жібер.	– Төртінші купе, 14 және 15-орындар.
– Мен уайымдаймын.	– Поездың жүруіне 30 минут қалғанда.

Сөздік

қонақ үй	– гостиница
дәстүр	– традиция
дәстүріне айналдырып келеді	– <i>здесь</i> : становится традицией
әсерлі	– <i>здесь</i> : интересный
құмарыңыз қанғанша	– вдоволь
сіздің құрметіңіз үшін	– в вашу честь
көңіліңіз сергиді	– прекрасно отдохнете
естеріңізге сала кетеміз	– напоминаем
салық	– налог
келем деушілер	– желающие
мәдениетті	– культурный
Қайдансыз?	– откуда Вы?
ел	– страна (елденмін – из аула)
іске сәт	– доброе дело
күлімдеп	– улыбаясь

жете алу	— досхатъ
уақыт	— время
жүреді	идет
тура	— прямо
күнара	— через день
бүрсігүні	— послезавтра
ешкім	— никого
бірақ	— но
алаң	— площадь
шығу	— выходит
ен	— самый
соңғы	— последний
аялдама	— остановка
түсу	— выходит, сходит
өркенің өссін	— расти бодрим
жолаушылар	— пассажиры
толық	— до полной остановки
тоқтағанша	— пока не остановится
жақындама	— не подходите

■ День 5

Дүкенде. Базарда — В магазине. На базаре

Задание 1. Дүкенде. Прочитайте диалог в лицах, соблюдая паузы.

- Биік өкшелі ақ туфлиді көрсетіңізші.
- Сізге қай размер керек?
- Отыз жетінші.
- Мархабат етіңіз. Сізге мынау ұнай ма?
- Иә, бұл көйлесім үйлеседі.
- Өлшеуге болады. Етік керек емес пе? Мына етікті көріңіз.
- Жок, бұл маған онша ұнамайды. Қара түсі жоқ па?
- Бар. Мінеки, отыз жетінші размер.
- Аяғыма тарлау екен. Отыз сегізінші размерді беріңізші.
- Мінеки, көріңіз.
- Рақмет! Жақсы екен. Алайын. Қанша теңге төлейін?
- Мінеки чек. Ана кассаға төлеңіз.
- Міна мата қанша тұрады?
- Метрі жеті жүз теңге.
- Жазғы көйлекке қанша метр керек?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

- Менінше үш метр. Сізге мына түсі жарасады.
- Үш метр өлшеңіз. Қазір төлеймін.

Задание 2. Продолжите разговор.

1. – Сізде 50-размер костюм бар ма?
 - Мінеки, көріңіз.
 - Маған жасыл костюм ұнамайды. Басқасын көрсетіңізші, маған қара костюм ұнайды, – деді Азамат.
 - Міне қара костюм.
 - Жақсы екен. Маған өте ұнады. Алайын, – деді Азамат.
2. – Маған мына қоңыр пальто ұнайды, – деді Жанар.
 - Бағасы

Задание 3. Включите слово в словосочетание, словосочетание- в предложения, предложения объедините в высказывания, чтобы получился разговор между покупателем и продавцом.

Составьте предложенья со словами: ұзын (долго), қысқа (коротко), кең (широко), тар (узко), үлкен (велико), кіші (мало), қысады (жмет), арзаңы (подешевле), тәуірі (лучше), басқа түсі (другого цвета), арзаңдау (недорогой).

Үлгі: Етік-тарлау етік.

- Мына етік маған тарлау.
- Мінеки, үлкенін көріңіз.

Задание 4. Подберите правильный вариант перевода к репликам.

– Көйлекті көріңізші. – Қандай түсін қалайсыз? – Көк я жасыл. – Сізге қай размер керек? – Қырық сегізінші. – Бізде сізге шақ көгілдір лавсан көйлек бар. Өлшейсіз бе? – Беріңізші, көрейін. – Мұнда өтіңіз. – Менінше, жеңі ұзындау. – Сізге өте жарасады. Ал жеңін қысқартуға болады. – Ендеше алайын. – Чек жазыңыз. – Мархабат етіңіз, затыңызды алыңыз.	– У нас есть платье Вашего размера из голубого лавсана, хотите примерить? – Какого цвета Вы хотите? – Пожалуйста, дайте посмотреть! – Пройдите сюда. – По-моему, рукава длинные – Пожалуйста, получите покупку. – Ну что же, я возьму его. Выпишите чек. – Оно Вам идет. А рукава можно подкоротить. – Пожалуйста, покажите платье. – Синего или зеленого цвета – Какой размер Вам нужен? – 48 (сорок восьмой).
---	--

Задание 5. Ответьте на вопросы, используя слова, данные в скобках.

Спорт тауарлары бөлімінде нелер бар? Сіздер не сатып алдыңыздар? Фотозаттар бөлімінде қандай товарлар сатылады? Әйелдер киімі бөлімі мен ерлер киімі бөлімінен не сатып алуға болады? Құрылыс тауарлары дүкенінен не сатып алдыңыздар?

(Шаңғы, дойбы, шахмат, теннис добы, футбол добы, коньки, шаңғы бөтенкесі шаңғы костюмі, түрлі- түсті пленка (цветная пленка), айқындағыш(проявитель), жақсы фотоаппарат, аяқ киім, етік, көйлек, жейде, шалбар, іш киім, бас киім, құлып, ара тақтай, бояу, етік майы, пышақ, қайшы, орақ, балға.)

Задание 6. Вместо пропусков вставьте подходящие по смыслу слова в реплики собеседников.

Көкөніс бөлімінде

- Сізде пияз және картоп бар ма?
- Иә, бәрі бар: да, та, де, да, те бар.
- Бағалары?
- Пияз —, сәбіз-, жүзім-
- Жеміс-жидектен .. бар?
-,,, бар. ғана әкелдік. Бағасы базардағыдан көп арзан.
- Екі килограмм жүзім Қайда төлеуім?
- толсіңіз. Салатын бар ма? ... болса, екі бөліп орап берейін.
- Мейліңіз. Сіздерде жоқ па?
- Бар. Жүзім шырыны, шырыны және шырыны бар.
- Алма шырыны ... па?
- орай, алма шырыны жоқ.
- Мен құмшекер, көмпит, шай алайын деп
- Бірінші қабатқа түсіңіз, сондағы бөлімдерден

Задание 7. Перескажите содержание шутки своими словами.

Әзіл

- Дүкендерде товарларды жасырып сатуға заңды түрде тыйым салынуы керек, — деді біреу.
- Менің Қожанасырым келді де:
- Заңды түрде әлдеқашан тыйым салынған, бірақ жасырып сатпаса, жеткіліксіз товарлар болмай сорлатады ғой, — деді.

(С. Еркебаев)

Задание 8. Прочитайте диалог, составьте аналогичный.

- Әмірхан, қайда барасың?
- Базарға, қауын, қарбыз алуға барамын.
- Қауын, қарбыз “Арман” базарында арзан, сол жакка барайық.
- Жарайды. Маған Шымкенттің қауыны өте ұнайды, барсақ барайық.
- Маған да ұнайды. Шымкенттің қауындары өте дәмді болады.

Задание 9. Используя речевые конструкции, составьте рассказ по картине.

Ол	{	келді	Ол	{	сұрады.	Ол	{	ұнатты
		сатып			көрді			барды
		алды						

Задание 10. Закончите диалог.

Нан бөлімінде

- Айтыңызшы, нан жаңа түскен бе?
- Қазір ғана әкелді. Әлі жып-жылы.
- Екі күлше нан, жарты бөлке қара бидай нанын алайын.
- Тоқаш бар ма?

Дүкенде

- Сәлеметсіз бе? Гастроном қайда екен?
- Сәлеметсіз бе, ... Тура жүріп, оңға бұрылыңыз.
- Онда ет бөлімі бар ма екен?
- Бар. Екінші қабатқа көтеріліңіз.

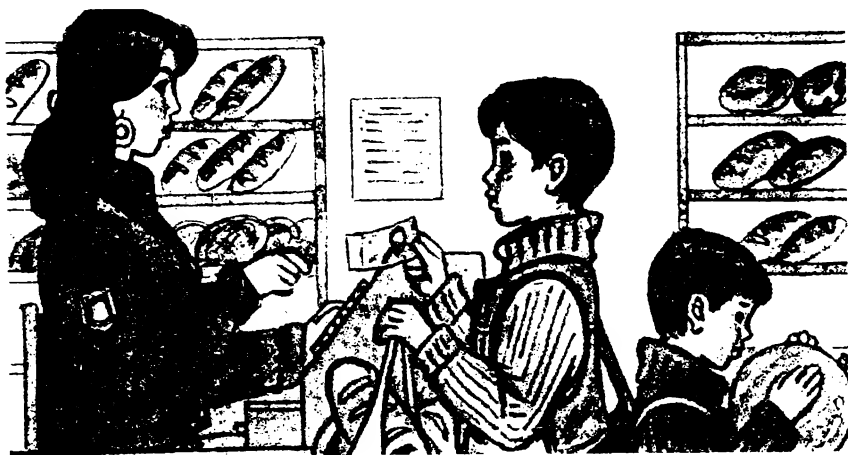
Задание 11. Из набора реплик постройте два связанных диалога. Подберите к каждой фразе антонимичную и синонимичную пару.

- (— Иә, сатушымын.)
- Дүкен ашық па?
- Сатушы — анау тұрған бойжеткен.
- (— Дүкен ашық емес пе?)
- Дүкен жабық па?
- (— Жок, жабық. Қазір үзіліс.)
- Жок, сатушы мен емеспін.
- Иә, дүкен жабық
- Иә, ашық.
- Сіз сатушымысыз?
- (— Жок, дүкен ашық.)
- (— Дүкен жабық емес пе?)
- (— Сатушы- мына кісі.)
- Дүкеннің жұмыс істеу кестесі қандай?
- Дүкен қалай істейді?
- Дүкен сағат тоғыздан он сегізге дейін істейді. Сағат екіден үшке дейін үзіліс. Дүкен бір аптада алты күн жұмыс істейді. Жексенбі- демалыс.

Задание 12. Ответьте на вопросы.

Нан бөлімінде не сатылады? Сүт бөлімінде қандай азық- түлік түрлері бар? Ет бөлімінде нелер сатылады? Кондитер бөлімінде ше? Көкөніс бөлімінде бүгін не сатылады? Гастрономда қандай бөлімдер бар. Сіз бұл бөлімдерден не сатып алдыңыз? Жолдастарыңыз не сатып алды? Азық-түлік түрлерінің бағасы қандай? Қанша теңге төледіңіздер? Іздеген азық-түліктен дүкенде нелер бар екен?

Задание 13. “Оживите” картинку, составьте диалог между продавцом и покупателем.

Задание 14. Потренируйтесь в чтении диалога по парам. Перескажите его.

- Майдан, сен қайда бардың?
- Дүкенге бардым.
- Дүкен ашық па?
- Иә, ашық.
- Не сатып алдың?
- Нан, сүт, ет, тұз, пияз сатып алдым.
- Жолдасың не сатып алды.
- Сәбіз, сары май, тоң май, күріш, ұн сатып алды.
- Дүкенде тағы не бар?
- Қаймақ бар, қатық пен жұмыртқа да бар.
- Қаймақ қанша теңге тұрады?
- Қаймақ тоқсан теңге тұрады.
- Маған екі килограмм күріш, үш килограмм ұн, он жұмыртқа, төрт қорап ірімшік беріңізші. Барлығының бағасы қанша?
- Алты жүз теңге төлейсіз.

Задание 15. Прочитайте и перескажите содержание в монологической форме, обратите внимание на формы обращения и просьбы.

Кассада

- Үш жүз теңге алыңызшы.
- Қай бөлімге?
- Екі жүз теңгені шұжыққа, ал жүз теңгені жемістер үшін.
- Майдаңыз жоқ па?

- Қазір қарайын. Мінеки.
- Рақмет. Чегіңізді алыңыз.

Задание 16. Прочитаите диалог, составьте аналогичный.

- 100 грамм май, 200 грамм ірімшік беріңізші.
- Қандай ірімшікті қалайсыз?
- Қай ірімшік дәмдірек?
- Ресей ірімшігі.
- Онда ресей ірімшігін беріңіз.
- Бір жарым килограмм өлшеніңші.
- Қатығыңыз қанша тұрады?
- Жүз теңге.
- Жарты килограмм қатық, бір банка қаймақ өлшеніңіз.
- Жас балық сатып алыңыз.
- Өлшейін бе?
- Мейліңіз.

Задание 17. Прочтите и перескажите.

Әзілдер

1. – Достым Нұрлан, қарызға бес теңге берші, өте қажет еді.
 - Бес теңге неңе жетеді? Аз ғой.
 - Олай болса, он теңге берші.
 - Өкінішке орай, менде бір тиын да жоқ.

(Татар әзілі)

2. Бір адам ұрлап алған жейдені сатып кел деп, ұлын жұмсапты. Базарға барғанда жейдені ұлы да ұрлатып, үйіне қайтады.

- Қаншаға саттың? – деп сұрайды әкесі.
- Қаншаға алсаныз, соншаға саттым, – депті баласы.

(Парсы әзілі)

Задание 18. Выразите свое отношение к следующим высказываниям. Укажите ситуации, в которых можно употребить следующие речевые высказывания, объясните значение пословиц.

1. Қарыз, қарызды беру – парыз.
2. Көп сөз – күміс, аз сөз – алтын.
3. Қорқақ көлеңкесінен де қорқады.

Задание 19. Послушайте, а затем воспроизведите диалог с изменением темы разговора.

Кітап дүкенінде

- Кітап дүкені қайда екен?
- Ең жақын кітап дүкені Райымбек даңғылында. Міне, мына үй.
- Балама оқитын кітап сатып алайын деп едім.
- Балаңыз неше жаста?
- Ол тоғыз жасар.
- Бізде ертегілер жинағы бар. Мінеки, қарап көріңіз.
- Тағы қандай жақсы кітаптар бар?
- Бердібек Соқпақпаевтың “Менің атым – Қожа” атты повесі бар.
- Айтыңызшы, сізде қазақша-орысша сөздік бар ма?
- Бар.
- Бағасы қандай?
- Сегіз теңге жиырма бес тиын.
- Маған біреуін беріңізші?
- Мінеки, алыңыз.
- Рақмет! Сау болыңыз?

Задание 20. Запомните диалог, составьте аналогичный.

- Ғалым не істеді?
- Ғалым кітап дүкеніне барды. Үш кітап сатып алды.
- Қанша теңге төледі?
- Бағасы арзан. Бір теңге алпыс бес тиын төледі.
- Мен мақалдар мен мәтелдер жинағын және “Қазақ ертегілерін” сатып алдым.

Сөздік

биік өкшелі	— на высоком каблуке
міне, мінски	— вот
үнау	— нравится
басқасы	— другие
үйлеседі, жарасады	— подойдут
алайын	— возьму
ашық	— открыто
сатушы	— продавец
кезек	— очередь
көкөніс	— овощи
шабдалы	— персик
қарбыз	— арбуз
пияз	— лук

сарымсак	— чеснок
жуа	— зеленый лук
жеміс	— фрукты
жидек	— ягода
мойыл	— черемуха
май	— масло
сары май	— сливочное масло
сұйық май	— растительное масло
қаймақ	— сметана
қатық	— творог
жұмыртқа	— яйцо
арақ	— водка
шарап	— вино
қызылша	— свекла
пие	— вишня
жүгері	— кукуруза
асқабақ	— тыква
шалқан	— репа
өрік	— урюк
құлпынай	— клубничка
қауын	— дыня
мейліңіз	— пожалуйста
дәмдірек	— вкуснее
үзіліс	— перерыв
жабық	— закрыто
сатып алушы	— покупатель
сатады	— продает
алша	— алыча
жаңғақ	— орех
сусын	— напиток
кілегей	— сливка
кеспе	— лапша
шескер, қант, құмшекер	— сахар
бал	— мед
балмұздақ	— мороженое
шұжық	— колбаса
сүзбе	— творог
тоң май	— жир
таңқурай	— малина
сөбіз	— морковь
аскөк	— укроп
алма	— яблоко

анар	— гранат
алмұрт	— груша
бүлдірген	— земляника
кияр	— огурец
алхоры	— слива
бұрыш	— перец
ұн	— мука
тары	— просо
күріш	— рис
тұз	— соль
жеміс шырыны	— фруктовый сок
шырын	— сок
ірімшік	— сыр

УРОК 5

— День 1

Спорт. Демалу – Спорт. Отдых

Задание 1. Прочитайте и озаглавьте текст. Составьте собственный рассказ на тему: Как я провожу свободное время.

Бір аптада жеті күн бар. Олар: дүйсенбі, сейсенбі, сәрсенбі, бейсенбі, жұма, сенбі, жексенбі. Бүгін желтоқсан айының 8-і, жексенбі. Жексенбі – демалыс күн. Бұл күні балалар да, олардың ата-аналары да демалады, үй шаруасымен айналысады, қонаққа барады, таза ауада қыдырады, серуендейді.

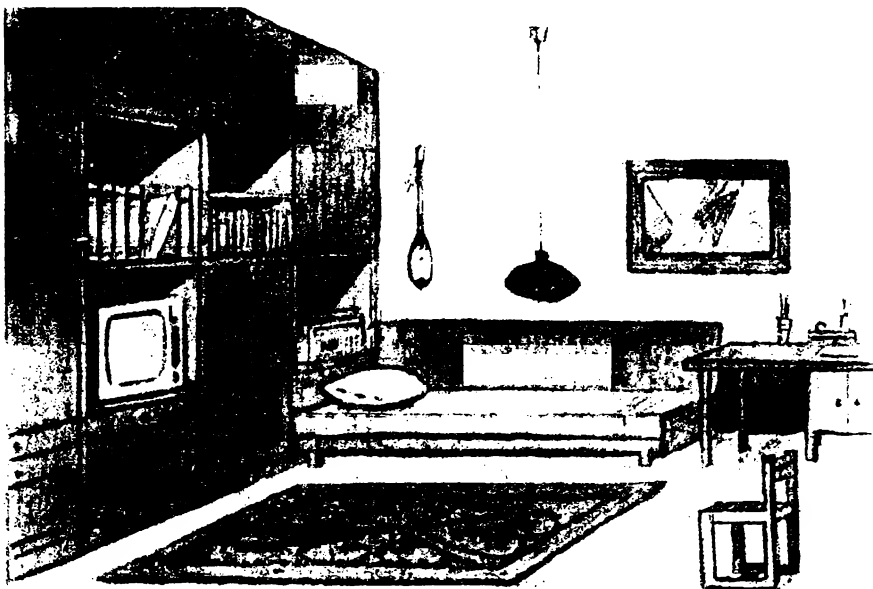
Мен бүгін бір сағат кеш тұрдым. Желдеткішті ашып, таңертеңгі денешынықтыру жаттығуларын жасадым. Беті қолымды жуып, тісімді тазалап, киініп ас бөлмесіне бардым (келдім). Үстел басында әжем, әкем, анам, ағам, інім отыр екен. Бүгінгі таңертеңгі асқа анам сары май қосылған тәтті күріш ботқасын жасапты. Бөріміз бір-бірімізге “Ас дәмді болсын”, “Ас тәтті болсын” деп, таңертеңгі асымызды жеп тамақтандық. Анам бізден түске дейін үй шаруасымен айналысуды өтінді. Інім ыдыс жуды, мен еден жуып, шаң сүрттім, ағам кілем, паласты далаға шығарып қақты. Сонан соң бөріміз теледидар хабарларын қарадық. Ағам екеуіміз дойбы ойнадық. Анам мен әжем түскі ас әзірледі. Әкем газет журнал оқыды.

Задание 2. Прочитайте диалог. Составьте аналогичный.

- Сапар, демалыс күні не істейсің?
- Ғалия, шынымды айтсам, түске дейін ұйықтағым келеді.
- Ұйықтағанды қой! Мен таңертең ерте келемін. Тауға барамыз.
- Тауда не істейміз, осы суықта?
- Суығың не? Ауа-райы қандай тамаша! Шаңғы тебеміз, демаламыз.
- Жарайды, көндім. Таңертең кел күтемін!

Задание 3. Расскажите о выходном дне.

Бүгін демалыс. Демалыс күні үйді жинап, шаңдарды сүртіп заттарды өз орындарына әдсімілеп қою мен үшін үлкен демалыс. Үйдің тазалығын өте ұнатамын.

- а) назовите все предметы на рисунке;
- б) назовите все действия, выполняемые с каждым из указанных предметов. Посоревнуйтесь: кто больше составит предложений?
- в) запомните расположение предметов, закройте рисунок и назовите все предметы и их расположение, которое вы запомнили;
- г) рассмотрите и укажите предметы, которые используются секретарем, учителем, художником-декоратором, артистом, телемастером, продавцом, мебельщиком.

Задание 4. Задайте вопросы к тексту “Демалыс күні”.

Сабақтан соң үйге барамын.

Әдеттегіше үйді жинаймын, дүкеннен нан, сүт әкелемін.

Теледидар қарауды жақсы көремін.

Өйткені теледидар бір сәт көңілді бөледі.

Кинотеатрға сирек барамын, өйткені уақыт аз.

Маған “Октябрь”, “Целинный” кинотеатрлары ұнайды.

Мен Ұлы Отан соғысы, өмір, махаббат туралы фильмдерді жақсы көремін.

Мен табиғат және жануарлар туралы кітаптарды қызыға оқимын.

Дойбы-шахмат және спорт ойындарын ойнаймын.

Дойбы-шахматты үйде ініммен, ағаммен, спорт ойындарын спорт үйірмелерінде ойнаймын.

Бос уақытымда сурет саламын.

Табиғат көріністерін майлы бояумен бояуды ұнатамын.

Бос уақытымда өлең оқуды ұнатамын.

Кейінгі кездері ана тілі туралы өлеңдер шығып жүр, соларды қызыға оқимын.

Задание 5. Прочитайте диалог, представьте, что вы 3-й участник диалога. Что бы вы сказали и спросили у собеседников?

- Ғалия, ертең Республика сарайында “Тамаша” ойын-сауық отауының кезекті кешіне барайық.
- Сапар, оны теледидардан көре салсақ қайтеді.
- Ғалия, ерінемісің?! Таксимен барып, таксимен қайтамыз. Әртістерді бетпе-бет көргенге не жетсін.
- Жарайды. Барсақ барайық.

Задание 6. Используя речевые модели, расскажите чем вы занимаетесь в свободное время, выходные.

бос уақыт(та)
ерте тұрамын
кеш тұрамын
өдеттегідей кеш тұрамын
өйткені ертең демалыс
кір жуамын, үтіктеймін
ыдыс-аяқ жуамын
кілем, палас, шкафтарды
шаңсорғышпен тазартамын
еден сыпырамын, жуамын
төсек-орынды ауыстырамын
көрпелерді қағамын
жақсы көремін
ұнатамын
көңіл көтеруді
қонаққа баруды
үйірмеге қатысу (қатынасу)
қандай үйірмеге қатысасың?

Неге қатысамын?

үйірмесіне қатысамын
би
бал билері

- (в) свободное время
- рано встаю
- поздно встаю
- встаю позже обычного
- потому что завтра воскресенье
- стираю, глажу
- мою посуду
- чищу пылесосом ковры, паласы, шкафы
- подметаю пол, мою
- меняю постельное белье
- вытряхиваю одеяло
- люблю
- мне нравится
- развлекаться
- ходить в гости
- посещать кружок
- какой кружок посещаешь?

Что (Посещаю что)?

- посещаю (кружок)
- танцевальный
- бального танца

шахмат-дойбы
спорт
көрксмөнерпаздар

пішіп-тігу
току
музыка
драма

Немен шұғылданамын?

шұғылданамын
бимен
бал билерімен
шахмат-дойбымен
спортпен
пішіп-тігумен
токумен
музыкамен

Не істеуді ұнатамын?

Не істеуді жақсы көремін?

Токуды
әр түрлі жейде токуды
сулық орамал токуды
әдемі сулық орамал токуды
тігуді
пішіп-тігуді
әдеби кітап оқуды
көрксм әдеби кітап оқуды
таза ауада серуендеуді
паркте қыдыруды
қысқы паркте серуендеуді
коньки тебуді
мүз кешенінде коньки тебуді
достарыммен көңіл көтеруді
қонақ күтуді
бос уақытты жолдастарыммен
бірге өткізуді
газет-журнал оқуды
теледидар көруді
(соңғы) жаңалықтарды тыңдауды

- шахматно-шашечный
- спортивный
- художественной
самодетельности (кружок)
- кройки и шитья
- вязания
- музыкальный
- драматический

Чем занимаюсь?

- занимаюсь
- танцами
- бальными танцами
- шахматами-шашками
- спортом
- кройкой-шитьем
- вязанием
- музыкой

Что мне нравится делать?

Что я люблю делать?

- вязать
- вязать разные кофты
- вязать салфетки
- вязать красивые салфетки
- шить
- кроить и шить
- читать литературные книги
- читать художественную литературу
- гулять на свежем воздухе
- гулять в парке
- гулять в зимнем парке
- кататься на коньках
- на катке кататься на коньках
- веселиться с друзьями
- ухаживать за гостями
- свободное время проводить с
друзьями
- читать газеты и журналы
- смотреть телевизор
- слушать (последние) новости

Задание 7. “Оживите” картину. Как вы думаете, какой диалог состоится между членами семьи в предложенной ситуации?

Задание 8. Прочитайте текст. Составьте план текста.

“Медеу” спорт кешені

Кіші Алматы өзенінің бойымен биік тауға қарай жүріп отырған кісі Медеу шатқалына барып тіреледі. Сонда “Медеу” мұз айдыны көрінеді. “Медеу” мұз айдынында әлемге әйгілі конькишілер көптеген дүниежүзілік рекордтар жасады.

1951 жылы Медеу шатқалында алғаш рет мұз қатырылған болатын. Қазіргі кезде “Медеу” дүние жүзі конькишілерінің өнер көрсететін сүйікті орнына айналды. Медеу шатқалының табиғаты да өте сұлу.

1972 жылы “Медеу” қайта салынған соң, мұнда жылдың тоғыз айы бойына коньки тебуге мүмкіндік туды. Онда спортшыларға барлық жағдай жасалған.

Қонақ үй, ресторан, монша, автоматты телефон байланысының барлық түрлері жұмыс істегендіктен, мұнда адамдар көп келеді.

“Медеу” мұз айдынының тарихында 100-ден астам дүние жүзілік рекорд жасалды.

Задание 9. Ответьте на вопросы.

1. “Медеу” шатқалы қай жерде?
2. “Медеу” мұз айдынында кімдер дүниежүзілік рекордтар жасады?
3. Алғаш рет “Медеуге” қай жылы мұз қатырылған еді?

4. “Медеу” спорт кешені қай жылы қайта салынды?
5. “Медеуде” жылына неше ай сырғанақ тебуге болады?
6. Спортшыларға “Медеуде” қандай жағдай жасалған?
7. “Медеу” мұз айдынында неше дүниежүзілік рекорд жасалды?

Задание 10. Используя синонимичные, антонимичные и омонимичные пары, составьте как можно больше предложений.

Синонимдер:

дүние жүзіне = әлемге — на весь мир;
 қазіргі кезде = бүгінге — сегодня, в нынешнее время;
 коньки тебуге = конькимен сырғанауға (болатын болды) — (можно) кататься на коньках.

Антонимдер:

Кіші Алматы өзені (Малая Алматинка) ↔ Үлкен Алматы өзені (Большая Алматинка);
 көп келсіді (много приходят) ↔ аз келсіді (мало приходят).

Омонимдер:

тебу, сырғанау (кататься) ↔ тебу (пинать)

Задание 11. Расскажите о том, как отдыхают подростки.

Задание 14. Расскажите, как проводит свое свободное время девушка по имени Арай.

Сөздік

спорт кешені	— спортивный комплекс
Медеу шатқалы	— ущелье Медеу
дүниежүзілік	— мировой
алғаш рет	— впервые
қайта салынды	— заново построили
тоғыз айғы	— девять месяцев

■ День 2

Менің қалам — Мой город

Задание 1. Прочитайте текст. Выберите ключевые слова и словосочетания. На основе их составьте связный пересказ текста.

Қазақстанның оңтүстік астанасы Алматы қаласы. Қаламызда үлкен зәулім үйлер өте көп. Қала өте үлкен, халқы миллионнан асады. Қала халқы көп ұлтты. Алматыда әр алуан ұлттық мәдени орталығы бар. Қалада көптеген университеттер мен институттар бар. Қаламызды еліміздің ғылыми және мәдени орталығы деп атайды. Алматыда театрлар, мемлекеттік

мұражайлар көп. Сондай мұражайдың бірі 1973 жылы құрылған археология мұражайы. Мұражайда экспонаттар көп. Олардың бірі Есік облысынан табылған сақтардың жас жауынгерінің киімі. Мұражайда жауынгердің алтындалған киімі, бешпент, етік, жейде, қайыс белдік тәтті, семсермен қанжар, үлкен екі алтын сақина, сақина мөрі сақталған.

Алматы өте әдемі, сұлу, көркем, жасыл қала. Оның көшелері түзу, кең. Тау етегінде саяжайлар мен демалыс үйлері орналасқан. Жазы салқын, қысы жылы.

Задание 2. Прочитайте текст. Составьте вопросы к тексту. Определите речевые образцы примерных ответов (попробуйте ответить самостоятельно, но без текста).

Алматы

Алмалық елді мекеннің орнына 1854 жылы Верный қалашығының негізі қаланды. Верный қаласында Кеңес өкіметі 1918 жылы орнады. 1922 жылы Алматы қаласы болып атанды.

Алматы – 1929 жылдан Қазақстан Республикасының астанасы болған. 1926 жылы Алматының 45,6 мың тұрғыны бар еді. 1959 жылы халқы 456 мың, 1970 жылы 730 мың болды. 1981 жылы астана халқы миллионға жетті. Ол 16063 га жерді алып жатыр.

Алматы қаласы – ірі өндіріс пен экономика, ғылым мен мәдениет орталығы. Мұнда ауыр машина жасау, электротехника, төменгі вольтті аппаратура заводтары және ірі-ірі жеңіл өндіріс орындары, мақта-мата комбинаты, тоқыма бірлестігі, бірнеше тігін фабрикалары “Жетісу” аяқ киім бірлестігі бар.

Алматы қаласында бес тілде: орыс, қазақ, ұйғыр, корей, неміс тілдерінде газет-журналдар шығады.

Алатаудың өсем қойнауындағы “Медеу” спорт кешені қала халқы мен қонақтардың демалатын орнына айналды.

Задание 3. Переведите диалог:

- Жібек Жолы қайдан басталады?
- Жібек Жолы шығыстан, М. Горький атындағы демалыс паркінен басталады.
- Алматының батысында қандай ықшамаудан бар?
- Алматының батысында Аксай ықшамауданы бар.
- Қаланың оңтүстік шығысында қандай әдемі жер бар?
- Қаланың оңтүстік шығысында Көктөбе бар.
- Медеу мұз айдыны қайда?
- Алатау бөктерінде әлемге әйгілі мұз айдыны бар.

- Көктөбенің қасында не бар?
- Көктөбенің қасында F. Мұратбаев атындағы оқушылар сарайы бар.

Задание 4. Прочитайте текст. Выберите ключевые слова и словосочетания, при помощи данных опор перескажите текст.

Ғабит Мүсіреповтың мұражайы

1991 жылы қазанның 9-күні Алматыда Социалистік Еңбек Ері, қазақ әдебиетінің классигі Ғабит Мүсіреповтің мемориалдық мұражайы ашылды.

Санлақ суреткер артына мол әдеби мұра қалдырды. Музейдің ашылуы да осы рухани қазынаны жасаушы жазушы еңбектерін бір жерге жинастырып, жақынырақ онымен халықты таныстыру.

Салтанатқа ақын-жазушылар, мәдениет, өнер қайраткерлері, студенттер мен мектеп оқушылары жиналды. Салтанаттың ашылуы сәтінде композитор Е. Рахмадиев сөйледі. Ақын Әбу Сәрсенбаев жазушының оған сыйлаған заттарын музейге тапсырды. Енді музей классик жазушының шығармашылығын зерттейтін орынға айналады. Ғабенің өлі де жарық көрмеген әдеби мұралары мен хаттары мол.

Задание 5. Переведите текст и составьте по нему диалог-беседу. Дополните беседу своими знаниями о писателе.

Әуезов музейі

Бұл — Қазақстан Ғылым академиясының М. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының ғылыми-зерттеу, мәдени-ағарту мекемесі.

1963 жылы М.О. Әуезовті мәңгі есте қалдыру жөніндегі Қазақстан үкіметінің арнаулы қаулысы бойынша құрылған. Музей жазушының соңғы он жыл бойы (1951 — 1961) тұрған үйінде орналасқан. Онда жазушының өмірінен, шығармашылық қызметінен толық мағлұмат беретін аса бағалы тарихи, әдеби материалдарға толы мемориалдық бөлмелер бар. Онда жазушының қолжазбалары, дүние жүзінің 30 тілінде басылған “Абай жолы” эпопеясының нұсқалары қойылған. Музейде жазушы-драматургтың қазақ театрымен шығармашылық байланысын бейнелейтін қосымша павильон бар.

Әуезов музейі жазушының әдеби мұрасын жинау, жариялау, зерттеу жұмыстарын жүргізеді. Музейдің негізгі қоры — Әуезовтің өзінің жеке архиві. Мұнда оның шығармаларының түп нұсқасы түгел сақтаулы.

Задание 6. Перескажите диалог.

Көшеде

- Айтып жіберенізші, Абылай хан даңғылына немен баруға болады? — Скажите, пожалуйста? Как доехать до проспекта Абылай хана?

- Бесінші троллейбусқа отырып, үшінші аялдамадан түссесіз. – Садитесь на пятый троллейбус и идите на третьей остановке.
- Мынау қандай көше? – Это какая улица?
- Бұл Жандосов көшесі. – Эта улица Джандосова.
- Емхана қай жерде екенін айтып жіберіңізші? – Скажите, пожалуйста, где находится поликлиника?
- Емхана Розыбакиев көшесі мен Абай көшесінің қиылысында орналасқан. – Поликлиника находится на перекрестке Абая и Розыбакиева.
- Алматының орталық көшелері қандай? – Центральные улицы Алматы какие?
- Наурызбай батыр, Төле би, Райымбек даңғылы, М. Мақатаев көшесі т.б. – Центральные улицы: Наурызбай батыра, Төле би, проспект Райымбека, улица М. Мақатаева и т.д.

Задание 7. Прочитайте диалог по ролям. Поговорите между собой, используя образец данного диалога.

- Сен университетке немен келесің?
- Мен университетке 43 автобустен келемін.
- Базарға немен баруға болады?
- Базарға 66 автобустен, 16 троллейбустен баруға болады.
- Оған қайдан отыруға болады?
- Оған орталық стадионнан отырсаңыз болады.
- Циркке дейін немен баруға болады?
- Циркке шейін автобустар, троллейбустар барады.
- Трамваймен баруға болады ма?
- Жоқ, трамвай бармайды.

Задание 8. Прочитайте и переведите диалог, а затем воспроизведите его.

- Ата, қайдан келе жатырсыз?
- Үлкен ұлымның үйінен.
- Үлкен ұлыңыз жұмыс істейді ме?
- Иә, үлкен ұлым Болат білімді заңгер.
- Ол қайда тұрады?
- Болат Алматыда тұрады.
- Астанаға жай бара жатырсыз ба?
- Астанада ортаншы ұлым Қайрат тұрады.
- Қайрат студент пе?
- Жоқ, ол медициналық университетті бітірген. Ол – дәрігер.
- Екі ұлыңыз бар екен ғой.

- Жок, үш ұлым бар. Кіші ұлым Әмірхан — студент. Ол Таразда тұрады. Кемпіріміз скеуміз кенже ұлымыздың қолында тұрамыз.
- Ата, сізге қай қала ұнайды?
- Қарағым, несін сұрайсың, ұлдарым тұратын қалалардың бәрі ұнайды.

Задание 9. 1) Прочтите. Перескажите содержание текста на казахском языке; 2) выпишите из текста выделенные словосочетания, составьте с ними предложения.

Ақмола

Ақмола менің туып-өскен қалам. Ол бұрын Қараөткел, Ақмолинск, Целиноград деп аталған. Осыдан 2 жыл бұрын қалаға **ескі аты қайта оралды**. Қала Қазақстанның **солтүстік аймағында** орналасқан, сондықтан қысы суық, аязды, боранды, жауын-шашынды болады. Мұнда 100-ден астам ұлт өкілдері **тату-тыныштықта өмір сүреді**. Ақмола өсіп келе жатқан қала. Қазір Ақмола — Қазақстан Республикасының **солтүстік астанасы**.

Астанада “Орбита”, “Жастар”, “Энергетик”, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9-шағын аудандар, қазыналық үйлер мен жекеменшікті үйлер **көптеп салынууда**.

Қалада 40 шақты орта мектептер, техникум-училищелер, дәрігерлік институт және аграрлық университет, Л.И. Гумилев атындағы Евразиялық университет, М. Горький және С. Сейфуллин атындағы үлкен кітапханалар, қазақ және орыс драма театрлары, “Тың игерушілер”, “Жастар”, “Теміржолшылар” Мәдениет сарайлары, “Октябрь”, “Целинный”, “Строитель” атты кинотеатрлар, өлкетану, көркемөнер және С. Сейфуллин атындағы мұражайлар, облыстық филармония, көптеген музыкалық мектепкер қалалықтардың **көңіл-күйін, білім, сана, ой-өрістерін дамытуға қызмет етеді**. Ақмолалықтардың **тұрмыстық қажетін өтейтін комбинаттар**, нан, сүт-май, ет заводтары, **әмбебап киім-кешек**, азық-түлік дүкендері жұмыс істейді.

“Студент”, “Тың игерушілер”, “Бейбітшілік”, “Бөгенбай”, “Жеңіс” даңғылдары бойында үлкен биік теректер, қарағайлар өседі. Жаздыгүні **гүлзарлар мен аспанға атқылаған фонтандар** да Астананы безендіре түседі.

Астанаға келген қонақтарды “Турист”, “Ақмола”, “Есіл” қонақ үйлері қарсы алады. “Голдан” қазақ-түрік фирмасы жұмысшыларының күшімен “Астана” қонақ үйі салынууда. Астананы Қазақстанның басқа қалаларымен және шетелдермен қатыстыратын темір, өуе жолдары бар.

Задание 10. Ответьте на вопросы.

- Сіз қай көшеде тұрасыз?
-

— Абай көшесінде қандай ескерткіш бар?

—

— Сіздің көшеңізде тұрғын үйлер көп пе?

—

— Қонақ үй бар ма?

—

— Кітапхана бар ма?

—

— Қандай сарай бар?

—

— Абай көшесі ұзын ба?

—

— Сіз қандай қалада тұрасыз?

—

Задание 11. Прочтите и переведите текст.

Түркістан

Түркістан — тарихи қала. Қазіргі Түркістан — Оңтүстік Қазақстан облысы Түркістан ауданының орталығы. Онда Қожа Ахмет Иассауи кесенесі сақталған.

Түркістан — ірі сауда орталығы.

Түркістан — ірі өндірістік қала. Оқу-ағарту және мәдениет орталығы. Онда халықаралық университет, техникум және көптеген училищелер бар.

Түркістан — бұрынғы түркі халықтарының астанасы. Түркістанды екінші Мекке деп те атайды, өйткені ол — қасиетті жер. Бүкіл түркі халқы оны туған жерім, Отаным деп есептейді.

Задание 12. Ответьте на вопросы.

1. Түркістан қандай қала?
2. Ол ненің орталығы?
3. Онда қандай оқу орындары бар?
4. Онда кімнің кесенесі бар?

Задание 13. Представьте, что вы приехали в другой город, где не знают о городе, в котором вы живете. Расскажите о родном городе от лица:

- 1) экскурсовода
- 2) старожила
- 3) акима, депутата.

- 4) жителя
- 5) художника, поэта.

Задание 14. Проведите воображаемую экскурсию по известным местам вашего города для:

- 1) друзей;
- 2) родственников;
- 3) однокурсников.

Сөздік

астана	— столица
орын	— место
негізі қаланды	— был основан
орнады	— установлен
тұрғын	— житель
мың	— тысяча
жер	— земля, площадь
өндіріс	— промышленный
мәдениет	— культура
мұнда	— здесь
жасау	— строить
жеңіл	— легкий
атындағы	— имени
аяқ киім	— обувь
тігін	— швейная
тіл	— язык
әсем	— прекрасный
қонақ	— гость
айналу	— превратиться
кешен	— комплекс
елді мекен	— населенный пункт
қалашық	— городок
кеңес өкіметі	— советская власть
болып атанды	— назван
халық	— народ
жетті	— достиг
ірі	— крупный
ғылым	— наука
орталық	— центр
ауыр	— тяжелый
төменгі	— низкий

мақта-мата
тоқыма
бірлестік
алты
шығып тұрады
қойнау
демалатын
өнер
мәдени-ағарту
мәңгі
үкімет
соңғы
толық
мағлұмат
бағалы
бөлме
қолжазба
басылған
нұсқа
қойылған
байланыс
бейнелейтін
сақталған
ғылыми-зерттеу
мекеме
есте қалдыру
арнаулы
қызмет
қосымша
мұра
жинау
жариялау
зерттеу
жүргізу
негізгі қор
жеке
түпнұсқа
түгел
саңлақ
суреткер
мол
қалдыру

— хлопчатобумажный
— трикотаж
— объединение
— шерсть
— выходят, выпускают
— ложбина
— место для отдыха
— искусство
— культурно-просветительский
— вечно
— правительство
— последний
— полный
— сведения
— ценный
— комната
— рукопись
— опубликованный
— экземпляр
— выставлен
— связь
— характеризующий
— сохранено
— научно-исследовательский
— учреждение
— увековечить
— специальный
— деятельность
— дополнительный
— наследие
— собратъ
— публиковать
— исследовать
— проводить, вести
— основной фонд
— собственный
— оригинал
— полностью
— выдающийся
— художник
— много
— оставить

рухани	— духовный
казына	— богатство
жерге	— место
жиыстыру	— собрать
таныстыру	— знакомить
өнер	— искусство
сәт	— момент
сыйлау	— дарить
зат	— вещь (предмет)
тапсыру	— сдать
енді	— теперь
шығармашылық	— творчество
жарық	— свет
жақынырақ	— ближе
салтанат	— творчество
қайраткер	— деятель
ескерткіш	— памятник
көше	— улица
қонақ үй	— гостиница
тұрғын үй	— жилой дом
ғимарат	— здание

■ День 3

Жайлау — Джайляу

Задание 1. Прочитайте текст. Подберите ключевые слова и словосочетания для пересказа текста.

Жайлау

Жыл он екі ай — көктем, жаз, күз, қыс болып төрт маусымға бөлінеді. Әр маусымда үш ай, яғни 90 күн болады. Көшпелі халық осы жыл мезгілдеріне қарай қонысын: көктеу, жайлау, күзеу, қыстау деп атаған.

Ертеректе біздің ауыл наурыз, көкеск (сәуір), мамыр айларында қыстаудан көктеуге көшіп қонып, мал төлдететін. Содан соң жайлауға көшіп баратын. Онда маусым, шілде, тамыз айларын өткізетін. Осы күнгі малшылар да сөйтеді.

Жайлау — қыстаудың алыс жатқан даладағы қоныс. Жайлауды шөбі шүйгін, суы әрі мол, әрі тұнық, салқын ауалы жерден таңдайды. Онда жылдың үш маусымында ел болмайды. Қыста аппақ қар басып жатады.

Жазға қарай жайлаудың шөбі жақсы өседі. Ол кезде жер беті кілем сияқты құлпырады. Қыстан арықтап шыққан мал жайлауда тойып, семіреді. Адамдар да сергиді. Қысқа арнап сүт тағамдарын дайындайды. Мұндай атақты жайлаулар Қазақстанда өте көп. Олар – Қарқара, Шалкөде, Сырт, Шұбартал, Асы т.б.

Қарқара жайлауының үстімен бұрын “Ұлы жібек жолы” өткен. Осы жерде жыл сайын жөрменке өткізілген. Қазір Қарқарада малшылардың тойы өтеді. Ат шабысы, қыз қуу болады. Жайлауда балалар гүл тереді, көбелек қуады, суға шомылады. Бірақ бұл қызықты мезгіл де тез өте шығады. Жайлаудан кейін ел күзеуге көшіп қонады. Қар түскен соң қыстауға көшеді.

Задание 2. Ответьте на вопросы.

1. Жыл он екі ай қандай төрт маусымға бөлінеді?
2. Көшпелі халық жыл мезгілдеріне қарай қонысын қалай атаған?
3. Жайлауда қай айларды өткізетін болған?
4. Жайлаудың табиғаты қандай болады?
5. Адамдар жайлауда немен айналысады?
6. Қандай атақты жайлауларды білесіңдер?

Задание 3. Заполните пропуски в предложениях.

..... – көктем, жаз, күз, қыс болып төртке бөлінеді.
..... үш ай болады. 90-күн болады. Көшпелі халық осы қарай қонысын: көктеу, жайлау, күзеу, қыстау деп атаған. Жайлауда,, айларын өткізетін.
..... - қыстаудан алыс жатқан қоныс. Жайлауды,, салқын ауалы жерден тандайды. Онда ел болмайды. жер беті кілем сияқты құлпырады. Адамдар Дайындайды. Атақты жайлаулар:,

Задание 4. Прочитайте диалог. Представьте себя 3-м лицом разговора. Что бы вы сказали, какие еще вопросы задали бы собеседникам?

- Қайрат, жазда атамның ауылына жайлауға барайық?
- Әмірхан, осы сен жайлаудың несін ұнатасың?
- Қалай, сонда сен жайлаудың қандай керемет кештерін ұмытқаның ба?

- Менінше қалада да жаман емес сияқты.
- Сен сонда темекінің көк түтінін бұрқыратып, сыраға тойып отыратын барлар мен клубтарды, қимайсың ба?
- Қалай десем екен
- Қалай десең олай де жайлаудың тұнық ауасы мен мөлдір суына, көк шалғын шөбіне ештеңе жетпейді.
- Әрине, сенің айтып тұрғаның өте дұрыс, барсақ барайық.

Задание 5. Используя речевые модели, составьте рассказ-впечатление о поездке по джайляу.

Шіркін	{ жайлаудағы қымызға жайлауда өткен күндерге жайлаудағы ұмтылмас кештерге }	не жетеді
Жайлауға барсам	{ атама әжме жеңгеме }	көмектесендер едім
Жазды	{ жайлауда туристік сапарда Францияда }	өткізгім келеді
Жайлаудың	{ табиғаты ауасы кеші }	неткен ғажап!

Задание 6. Прочитайте текст, подберите для себя опорные слова и словосочетания и составьте рассказ-впечатление о пребывании на джайляу.

Жайлауда

Алақай! Демалыс! Енді біз жаз бойы алыстағы жайлаудағы атаммен әжемнің, ағаммен жеңгемнің үйіне қыдырып барамыз. Атқа мініміз, балық аулаймыз. Сарысу даласын көргендеріңіз бар ма? Бір ауыл мен бір ауылдың арасы бір күндік жер, тыныш дала жайқалған шөп, жайылған мал. Олар да жазды асыға күтсді. Жаздай үлкендерге қолғабыс етеміз. Әжем мен атамның өздері жасаған ақ киіз үйде жаздың самал ауасын жұтып демалған қандай рақат! Төрде аунап жатып, шіркін, апам да осындай үй жабдықтарын жасап үйренсе ғой деп ойлаймын.

Күн қызғылттанып ұясына батып барады. Менің қиялыма батыр болған бабаларым, дана болған аналарым, арыстан жүректі жігіттер, саусақтары майысқан шебер тәтелер елестейді. Атам мен әжемді, өкем мен апамды, достарымды ұятқа қалдырмайтын азамат болуға бекіндім. Жайлау. Менің жүрегіме-нұр қонды.

Задание 7. Составьте предложения, подбирая части из правой и левой колонок.

Біз жаз байы
Жайлауда
Сарысу даласын
Бір ауыл мен бір ауылдың арасы
Жаздай
Жазда
Менің қиялыма

батыр бабаларым дана аналарым
келеді.
бір күндік жер
үлкендерге көмектесеміз
атқа мінеміз, балық аулаймыз
көргендеріңіз бар ма?
жайлауда демаламыз
киіз үйде жатамыз

Задание 8. Закончите предложения.

Жайлауда өте тамаша демаласың, бірақ
Киіз үйде тұрған жақсы ғой, бірақ
Жайлауда көп жұмыс істесең де,
Өзенде шомылған жақсы, бірақ
Жайлауда сүт тағамдарын өте көп жасайды, сондықтан

Задание 9. Прочитайте текст. Перескажите его, используя в качестве опоры ответы на вопросы.

Біздің саяжай. Елек өзенінің жағасында. Біз жұма күні саяжайға барамыз. Жексенбі күні қайта ораламыз.

Саяжайдағы жер көлемі – 0,9 гектар. Ондағы үйіміз – жаздық үй. Саяжайда әр түрлі жеміс ағаштары өседі. Біз олардан жылына 2 тонна өнім аламыз. Жеміс-жидек түрлері де өседі. Саяжайда таңқурай, бүлдірген, қарақат, қияр, сәбіз өседі.

Жаздық, күздік алма түрлері өседі.

Біз бүгін жеміс-жидектерді суарып жатырмыз. Апам кешкі асты дайындап жатыр. Көкем оған көмектесіп жүр. Саяжайда тамақтанған маған өте ұнайды. Саяжайда болу қандай тамаша!

Задание 10. Ответьте на вопросы.

1. Саяжай қайда?
2. Олар саяжайға қашан барады?
3. Саяжайдан қашан оралады?
4. Олар қанша өнім алады?
5. Саяжайда не өседі?
6. Апасы не істеп жүр?

Задание 11. Продолжите рассказ.

Жыл сайын отбасымызбен жайлауға барамыз. Жайлауда өте қызық. Онда менің атам мен әжем тұрады.

Әжем бізге сүт, айран, қаймақ, күрт береді. Атам қауын, қарбыз, асқабақ береді. Көкем қымыз, шұбат ішкенді жақсы көреді. Апам, сары май мен қаймақ жинайды. Мен жайлауда ойнағанды ұнатамын. Онда көп әдемі гүлдер бар. Биылғы жайлау ерекше!

Задание 12. Прочитайте и переведите тексты по частям. Проверьте, правильно ли вы поняли содержание каждой части текстов. Расскажите вашему собеседнику, о чем идет речь.

1. Қазақтың ең бір елеулі кезеңі – жаз жайлауға шығып, бие байлап, қымыз ашыту.
Бие сауу көктемде басталады да, күздің аяғына дейін созылады. Биені сауарда алдымен құлынды жіберіп емізеді, сөйтіп биені иітіп алады да, сонан кейін сауды. Бие сауу екі сағат сайын қайталанады. Бірінші күнгі саумалды бір-екі күнге дейін жинап барып ашытады. Қымыз – қазақ халқының ұлттық тағамдары ішіндегі ең бір қасиетті сусыны. Сары қымыз дертке шипа.
2. Қымыз негізінен жылқы терісінен тігілген, тобылғы түтінінің ысы әбден сіңген сабада, не ағаш күбіде ашытылады. Қымыздың ашытқасы “қор” деп аталады. Жылда бие сауып жүрген үйлер қорды кептіріп, келесі жылға сақтап қояды. Қымызды алғаш ашытарда қорды дөкеге түйіп, сабаға не күбіге салып, үстіне бір шелектей жиналған салқын саумалды құйып, ыдыстың сыртын орап тастайды.
3. Қор езіліп, саумалға тегіс тарағанда, оның дәмі қышқылданады, енді әр жолы салқын саумал құйылған сайын піспекпен жарты сағаттай пісіп, араластырып тұрады, тіпті жиі пісіп отырса, қымыз нағыз бабында болады. Осығай орай қымыздың алуан түрлі атауы да бар: уыз қымыз (алғашқы қымыз), дал қымыз – әбден пісілген, жылқының, қойдың майы сіңген жұмсақ қымыз, бесті қымыз, дөнен қымыз т.б.

Сөздік

маусым	— сезон, время года
көшпелі халық	— кочевники
төлдету	— приумножать скот
қоныс	— кочевье
тұнық	— прозрачный
арықтап шыққан	— похудевший
семіреді	— прибавлять в весе

жыл санып	— весь год
елеулі	— прекрасное
бие	— кобылица
сау	— доить
қайталану	— продолжиться
дертке шипа	— полезно для здоровья
тері	— кожа
дәке	— марля
қышқылдатады	— становится кислым.

— День 4

Задание 1. Прочитайте текст. Используя текст, расскажите о своем путешествии.

Менің Атлантаға сапарым

Мен былтыр Атланта қаласына ұшақпен сапар шектім. Мен бару және қайту билеттерін алдым. Маған “KLM” компаниясы ұнайды. Ол компания “Отырар” қонақ үйінің бірінші қабатында орналасқан. Ұшатын күні мені үй-ішім шығарып салды. Өуежайда жол жүгімді өлшеттім, тіркеуден өттім. Ұшаққа отырғызу басталды. Мен өз орныма отырдым.

Стюардесса Алматыдағы ауа райы туралы хабарлады. “Белдіктеріңізді байлаңыздар”, “Темекі тартуға болмайды” деп, айтты. Біраз уақыттан соң стюардесса жолаушыларға тамақ, ішімдік, минералды су, шырын, шөй және кофе берді. Тамақтары дәмді және ыстық болды. Ұшақ ұжымы мәдениетті екен. Олар Алматы өуежайында, ұшақ ішінде хабарландыруды қазақ тілінде айтты. Маған ұшақпен сапар шегу аса ұнайды, өйткені ол тез және қолайлы. Біздің ұшағымыз Атланта қаласына өз уақытысында келіп қонды. Бізді америкалық достарымыз күтіп алды.

Задание 2. Прочитайте текст. Расскажите о том, как Вы встречаете своих близких в аэропорту.

Өуежайда

Өуежайда адамдар өте көп. Жаңа ғана “Москва-Алматы” 526 рейсімен жолаушылар ұшып келді. Ал жаңа “Атырау-Алматы” 447 рейсімен ТУ-154 ұшағы қонды. Диктор бұл туралы хабарлап жатыр. Мен осы рейстен інімді күтіп тұрмын.

Міне, өзі де көрінді.

— Сәлем, Даулет!

- Сәлем, Берік!
- Кешігіп қондыңдар ғой?
- Иә, Атырауда тұман болды және қатты жел болды, Алматы – түп-түнық.
- Бізде жылы, бірақ облыстарда жел қатты болғандықтан, Алматыдан ұшақтар ұшпай жатыр.
- Иә, солай сияқты, аэропортта адамдар көп.

Задание 3. Прочитайте диалог по ролям. Продолжите ситуацию, когда при встрече приятель Үміт расскажет о поездке.

- Иә, тыңдап тұрмын, мен Үмітпін.
- Сәлемет пе, Үміт. Мен Мадиярмын. Міне, Алматыға келіп, саған телефон соғып тұрмын.
- Қайдан келдің?
- Москвадан, Москваға саяхат жасадым.
- Қай жерлерді көрдің?
- Москвадан алған әсерлерімді айтып жеткізе алмайтын шығармын.
- Сен ертең қайда барасың?
- Білмеймін. Жұмысым бітпей жатыр. Сен ше?
- Мен опера театрына екі билет алайын. Барасың ба?
- Жұмысым бітсе, барайын. Қай опера?
- Опера емес, “Аққу көлі” балеті.
- Онда барамын.
- Кел, мен сені сағат жетіде театрдың алдында күтемін. Москваға жасаған саяхат туралы өңгімелеп беремін.

Задание 4. Заполните пропуски в предложениях.

Үлгі: Кім кіммен/немен? не істегісі келеді?; не істейді/не істеді?

Менің досым саяхатқа барғым келеді. Біздің пойыз...барғымыз келмейді. Мараттың сабаққа мұғалім бірге дайындалғысы келеді. Қанипаның декан сөйлескісі келеді. Оның біз кездескісі келеді. Менің сіздің ағаңыз таңысқым келеді. Әпкеннің сен хабарласқысы келеді. Мен сіз телефонмен хабарласамын. Ричард кеше елші кездесті. Менің досым сендер бірге оқиды. Шолпан Майра бірге театрға бара жатыр. Біз Тараз қаласына автобус барғымыз келмейді, пойыз барғымыз келеді.

Задание 5. Ответьте на вопросы и продолжите диалоги.

- а) – Менің саяхатқа барғым келеді. Сенің менімен бірге барғың келе ме?
–
- ә) – Сенің саяхатқа немен барғың келеді?
–
- б) – Сен қайда бара жатырсың?
– Кездесуге бара жатырмын.
– Кіммен кездесуге бара жатырсың?
–
- в) – Шолпан қайда?
–
- Кіммен бірге кетті?
–
- г) – Мен келесі айда Ыстықкөлге барамын.
– О-о-о, тамаша! Кімдермен бірге барасың?
–
- Немен барасындар?
–

Задание 6. Прочитайте диалог и составьте аналогичный, аргументируя свой выбор.

**Менің Тараз қаласына барғым келеді,
себебі тарихи ескерткіштерді көргім келеді**

- Сәлем, Ғайни!
- Сәлем, Жомарт!
- Жомарт, мен Тараз қаласына барамын.
- Неге?
- Себебі онда тарихи ескерткіштер бар, соларды көру үшін барғым келеді.
- О-о-о, тамаша! Менің де сенімен бірге барғым келеді. Сен қашан барасың?
- Осы демалыста.
- Осы демалыста мен де бос боламын.
- Тамаша, ендеше, бірге барайық!
- Немен барамыз?
- Пойызбен барайық, себебі автобус ұзақ жүреді.
- Жақсы.

Задание 7. Ответьте на вопросы.

- 1) Ғайнидің қайда барғысы келеді, неге барғысы келеді?
- 2) Ол кіммен бірге, қашан барады?
- 3) Олар немен барады, неге?

Задание 8: Используя речевые модели, составьте рассказ на тему “Саяхат”.

Кімге	не ұнайды/ұнамайды,	себебі не?
Бізге	Алматы қаласы ұнайды,	себебі ол әдемі қала
	не істеу	
Айдарға	Пойызбен жүру	себебі ол ұзақ жүреді.
	ұнамайды,	

Задание 9. Продолжите рассказ.

Менің Түркістанға саяхат жасағым келеді. Себебі Түркістанда Ахмед Иасауидің кесенесі бар және оның тарихи маңызы көп. Менің саяхатқа досыммен бірге барғым келеді. Біз саяхатқа пойызбен барғымыз келмейді, өйткені ол ұнамайды. Сондықтан ұшаққа билет аламыз.

Задание 10. Используя речевые модели, составьте обращение к Вашим родителям о желании путешествовать, объясните причину.

Кімге	не	ұнайды/ұнамайды?
ағама	пойызбен жүру	ұнайды
маған	пойызбен жүру	ұнамайды
бізге	қазақ тілі	ұнайды
Ахметке	опера	ұнамайды.

Кімнің	не істегісі	келеді/не істейді, себебі не?
---------------	--------------------	--------------------------------------

Менің досыммен бірге саяхатқа барғым келеді, себебі бізге жер аралау ұнайды.

Біздің саяхатқа пойызбен барғымыз келмейді, өйткені пойыз ұнамайды. Уолтердің Алматы қаласында жұмыс істегісі келеді, себебі оған Алматы ұнайды.

Нұрлан кітапты көп оқиды, себебі оған кітап оқу ұнайды.

Задание 11. Дополните реплики диалога.

- а)** – Сіздің досыңызбен бірге саяхатқа барғыңыз келе ме?
– Иә, ...
– Неге?
– ... жер аралау ұнайды.

- ә) – Сіз саяхатқа немен барасыз?
 – Ұшақпен.
 – Не себепті?
 – ... пойыз, автобус ұнамайды, олар ұзақ жүреді.
- б) – Мараттың бізбен кездескісі келеді.
 – Не үшін?
 – ... оның да саяхатқа барғысы келеді.

Задание 12. Ответьте на вопросы.

- 1) – Сізге саяхатқа шығу ұнай ма?

–
 – Неге?
 –

- 2) – Сізге қай мезгіл ұнайды?

–
 – Не себепті?
 –
 – Қай мезгіл ұнамайды?
 –
 – Неге?
 –

- 3) – Сізге қандай гүл ұнайды?

–
 – Неліктен?
 –

- 4) – Сіз қандай жемісті жақсы көресіз?

–
 – Себебі не?
 –

- 5) – Сізге қандай музыка ұнайды?

–
 – Неге?
 –

Сөздік

ұшақ	–	самолет
сапар шегу	–	путешествовать

үй-іші	—	домашние
өлшеу	—	взвешивать
белдеу	—	ремень
ішімдік	—	напитки
қолайлы	—	удобный
өуежай	—	аэропорт
жолаушылар	—	пассажиры
қонды	—	приземлился

■ День 5

Театр, концерт, мұражай — Театр, концерт, музей

Задание 1. Расскажите вашему собеседнику, о чем идет речь в тексте.

Абай атындағы опера және балет театрында жаңа маусым әрқашан “Абай” операсымен ашылады. Бұл қойылым 45 жылдан астам (1946 жылдан) уақыт

бойы сахнамыздан түскен жоқ. Көрермендер де зор ықыласпен тыңдап, үнемі жақсы қарсы алады.

Театрда 300 адам бар театр труппасы шетелдік гастрольге барып тұрады. Түркияға сапар кезінде опералық театрдың бас директоры бізбен келіссөз жүргізді. Түркияда үш театр бар екен. Олар Анкарада, Стамбулда және Измірде орналасқан. Осынау театрларға бас директор ортақ. Ол 1993 жылдың басында Мұқан Төлебаевтың “Біржан-Сара” операсын Түркияда қоюға ұсыныс жасады. Қазір Қазақстан Ғылым академиясында осы операның мазмұны түрік тіліне аударылып жатыр.

Задание 2. Прочитайте текст, добываясь беглости в чтении переведите и расскажите по частям содержание текста.

“Қыз Жібек” операсының 1000 қойылымы

1. Композитор Е.Г. Брусиловскийдің “Қыз Жібек” музыкалық драмасы (либреттасын жазған Ғ. Мүсірепов сахнаға алғаш рет 1934 жылы 7 қарашада қойылды. Қыз Жібек рөлінде КСРО халық әртісі Күләш Байсейітова ойнады. Ол 1938 жылы қазақтың ән-күйлері негізінде қайта жазылып, операға айналды.
2. Операның режиссері, Қазақ ҚСР халық әртісі Қанабек Байсейітов: “Меніңше, қазақ опера өнерін дамытуда “Қыз Жібектің” өзгеше орны бар, ... ұлттық опера осы спектакльден басталады”, – деді.
3. Лирикалық романтикалық мазмұндағы операны 1000 рет опера және балет театрында қайды. Опера бүкіл музыка сүйгіш қауымның мерекесіне айналды. 1000 қойылымды әртістердің үш буыны орындады.

Задание 3. Передайте содержание диалогов в монологической форме.

- Қайрат, кеше кешкісін қайда болдың?
- Опера және балет театрында болдым.
- Балет көрдің бе, әлде опера тыңдадың ба?
- Кеше кім дирижер болды?
- Республиканың еңбек сіңірген әртісі Мақсат Назаров.
- Қай жерде отырдың?
- Екінші ярустағы ложада отырдым. Үзілісте төменге түсіп, фойеге бардым.
- Келесі демалыста драма театрына немесе симфониялық концертке барайық.
- Өте жақсы.
- Алло, тыңдап тұрмын.
- Сапарсың ба?
- Иә, Сапармын. Менімен сөйлесіп тұрған кім?
- Тілектің ғой. Сапар, қазір не істеп жатырсың? Қолың бос емес пе?

- Қазір француз тілінен үйге берілген тапсырманы орындап отырмын.
- Бүгін театрға барасың ба?
- Жоқ, ертең барайық. “Ер Тарғын” операсы болды. Кеше қарындасым барған, өте ұнапты.

Задание 4. Поделитесь с другом впечатлением о поездке в Алматы в форме развернутого диалога.

Мен биыл Алматыда болдым. Қаланың көрікті жерлерімен таныстым. Қалада музей көп екен. Орталық музей үйі айрықша әсер етті. Әуезовтің әдеби-мемориалдық музей-үйінен, өнер музейінен алған әсерім де жақсы. Бос уақытым болған жоқ. Опера театры, драма театры және қуыршақ театрындағы қойылымдарды көрдім. Драмалық, комедиялық, трагедиялық қойылымдарды да тындадым, өте тамаша болды.

Задание 5. Ответьте на вопросы.

Сіз М.Әуезов атындағы қазақ драма театрында болдыңыз ба? Сізге қай опера ұнады? Қай театрға жиі барасыз? Балаларыңыз қандай спектакль көрді? Циркті ұнатасыз ба? Театрдың тәрбиелік маңызы бар деп ойлайсыз ба? Сіздің сүйікті актеріңіз кім? Сүйікті әншіңіз, сазгеріңіз (композитор), жазушыңыз, кейіпкеріңіз кімдер? Қала музейлерін көргіңіз келе ме?

Задание 6. Прочитайте шутку и перескажите.

Бір адам театрға барады. Екі әйел онымен қатар отырады. Олар дамылсыз дауыстап сөйлесіп отырыпты.

- Фафу етіңіздер, ештеңе естір емеспін, — дейді әлгі адам.
- Сізге естудің қажеті жоқ, біз балаларымыз жайлы айтып отырмыз, — депті әйелдің біреуі.

Задание 7. Используя речевые клише, расскажите о посещении театра, выставок, кино, концерта.

біз	{	барайық көрейік танысайық	опера	{	болады ұнапты жақсы екен	сізді	{	таниды көрді ұнатты
-----	---	---------------------------------	-------	---	--------------------------------	-------	---	---------------------------

Задание 8. Какой разговор состоится в следующих ситуациях?

1. Сіздің қалаға туристер келді. Оларға сіз қаланың театрлары, актерлері туралы айтып беріңіз.
2. Бір топ адам жаңа спектакль көрдіңіздер. Пікір алысушылар екі түрлі (өр түрлі) пікір айтты. Сол пікір алысулар туралы айтып беріңіз.

Керекті сөздер: менің пікірім бойынша, менің ойымша, меніңше, мен былай ойлаймын, мен солай ойлаймын, маған солай көрінеді, маған солай әсер етті, мен ол пікірмен келіспеймін (келіспеймін), мен де солай ойлаймын, мен олай ойламаймын, олай емес, неге олай, жоқ, былай болу керек, сіз не дейсіз.

Задание 9. Постройте короткие диалоги по образцу.

- Сен бұл актрисаны бұрын көріп пе едің?
- Қайсы?
- Басты рөлді ойнаған.

Керекті сөздер: талантты, белгілі, күшті әсер ету, жақсы атқарған, қазіргі тақырыпқа арналған, ұнады, фильмнің уақытасы.

Задание 10. Ответьте утвердительно и выразите пожелание, чтобы ваш собеседник сделал то же самое.

- Үлгі:*
- Сізге (саған) фильм ұнады ма?
 - Иә, сенің де көргенің жақсы.

1. Сіз Көкшетауда болдыңыз ба?

– _____

2. Сіз “Біржан-Сара” операсын көріп, тындадыңыз ба?

– _____

3. Сіз қаланың орталығында болдыңыз ба?

– _____

4. Сен (сіз) онымен сөйлестің бе (сөйлестіңіз бе)?

– _____

5. Сіз мына журналды оқыдыңыз ба?

– _____

Задание 11. Ответьте на вопросы, указав цель действия. Используйте жалғаулық себебі.

Хамза театры Алматыға не үшін келді? Сіз оған не үшін бардыңыз? Сен не үшін қазақ тілін үйренесіз? Сіз не үшін киноға барасыз? Сіз не үшін циркке бармайсыз? Сіз не үшін бүгінгі ашылған көрмеге келдіңіз? Одан қандай әсер алдыңыз? Сіз қандай фильмдерді ұнатасыз?

Задание 12. Какие диалоги могут состояться в следующих ситуациях?

1. Сіз басқа қалаға келдіңіз. Театрға барғыңыз келді. Қонақ үйдің кезекшісінен қай жерде жақсы спектакль жүріп жатқанын сұраңыз. Билетті қайдан алуға болатынын да сұрауды ұмытпаңыз.

2. Сіз театрдың кассасына келдіңіз. Кассирге не дейсіз? Мына сөздерді пайдаланыңыз: менің алғым келеді, ертеңгі спектакль, кешкі сеанс, сахнаға жақын орын, партер, балкон, нешінші қатар, алыс орын

Задание 13. Прочитаите два сообщения и скажите, чем они отличаются.

1. Прочитаите и выделите основную мысль 1-й части текста.

Қазақтың бұлбұл қызы

КСРО Халық әртісі Күләш Байсейітова “Қазақтың бұлбұл қызы” атанды. Оның орындауындағы Қыз Жібек бейнесі ұлттық мәдениетіміздің інжу- маржанына айналды. Е.Брусиловскийдің “Ер Тарғын” операсындағы хан қызы Ақжүніске қарап, бұрын қазақ әдебиеті, қазақ сахнасы көрмеген сегіз қырлы мүсінді көрдік.

(М.Әуезов)

2. Выделите основную мысль 2-й части текста.

Атақты актриса халқымызға концерттік орындаушылық шеберлігімен де танылды. Күләш Байсейітованың репертуарында қазақтың және басқа да халықтың өндері өте көп болатын. Мысалы, “Жас келін” атты қазақтың халық әні, “Қарлығаш” деген армян халық әні, “Қыз келді” атты поляк халық өндері әсем әуенмен жоғары дәрежеде орындалатын.

(М.Ахметова)

Задание 14. Измените предложения, заменив выделенные словосочетания синонимичной конструкцией.

1. Гастроль табысты өтті. 2. Көрермендер Абайдың монологін көңіл қойып тыңдады. 3. Ол қуанышпен сахнаға қарады. 4. Ол кино туралы ықыласпен, асықпай сөйледі. 5. Билет табуға болады, бірақ қиын.

1. Ол мені күліп тұрып тыңдады. 2. Ол өз баласы туралы айтқанда дауысында мақтаныш пайда болды. 3. Ол балаларға сүйіспеншілікпен қарады.

Задание 15. Прочитаите текст. Выберите из данного текста определения к слову фильм.

Наградалар — тандаулы фильмдерге

1986 жылдың сәуір айында Алматы қаласында XIX Бүкілодақтық кинофестиваль өтті.

Бүкілодақтық XIX кинофестивальдің көркем фильмдерге арнаулы бас жүлдесін режиссер С. Говорухин “Бар да көр” фильміне (“Беларусьфильм” және “Мосфильм” киностудиялары бірігіп түсірген) берді.

Хроникалы деректі және ғылыми — көпшілік фильмдердің әділ

қазылары (жюри) арнаулы бас жұлде мен дипломды “Мектеп: өзгерістер мезгілі” (“Қазақфильм” киностудиясы түсірген, режиссері Владимир Татенко) фильміне берді.

Балалар мен жасөспірімдерге арналған көркем фильмдердің әділқазылары бірінші жұлделер мен дипломдарды “Жарқырауық қоңыз” (“Грузияфильм”), “Ауылым көкжотаның бөктерінде” (“Қазақфильм” фильмдеріне берді).

Мультипликациялық фильмдер арасында бірінші жұлде мен дипломды “Қазақфильм” киностудиясы шығарған “Алпамыс батыр” фильмі алды.

Задание 16. Ответьте на вопросы к тексту.

1. Сіз қандай наградалар туралы оқыдыңыз?
2. Қандай фильмдер наградаға ие болды? Сіз ол фильмдерді көрдіңіз бе? Сізге ол фильмдер ұнады ма? Не үшін?
3. Кино түсірушілер мен көрермендердің кездесуі не үшін өткізіледі?
4. Соңғы жылдарда түсірілген фильмдердің қай жерде қандай жұлде алғандығы туралы әңгімеленіз.

Задание 17. В диалогах дайте оценку фильмам, которые вы видели.

- Үлгі:*
- Сіз білесіз бе, экранға жаңа фильм шығыпты ғой.
 - Мен ол киноны көріп те қойдым.
 - Сізге ұнады ма? Не туралы?
 - Фильм азамат соғысы туралы. Уақиғасы өте қызық екен. Бұл тақырыптағы басқа фильмдерге қарағанда шындықты көрсететін тұстары көп. Жалпы фильм маған ұнады. Басты рөлдерде жас актерлер де көп.

Керекті сөздер: жақсы, өте жақсы, нашар, тамаша, ғажайып, қатты әсер етті, ақылды, аңқау, шұбалаңқы, уақиға, дәл тапқан (таппаған), іш пыстыратын, ұтымды шыққан (шықпаған), т.б.

Задание 18, Расположите реплики в логической последовательности. Подберите соответствующие ответы.

- Қай жерде кездесеміз?
- “Титаник” фильмін көрдің бе?
- Мына орын бос па?
- Кино қашан басталады?
- Бүгін киноға барамыз ба?
- Билетті кім сатып алады?

Задание 19. Прочитайте текст.

Өнер мұражайында

Біз кеше Алматыдағы Ә.Қастеев атындағы мемлекеттік өнер мұражайына бардық. Мұражайда қазақтың ұлттық киімдерінің көрмесі ашылды. Көрмеге ұлттық киімдердің сан алуан үлгілері қойылған. Олардың жасалуы, түрі өте әдемі, әрі айрықша. Ұлттық киімдердің жасалуында этникалық дәстүрдің, тұрмыс-тіршіліктің, қоғамның белгілері бар. Бұрынғы заманда қазақтар сыртқы киім үшін малдың және аңның терілерін пайдаланған. Қазақтар терілерді әбден жұмсартып өңдеген. Терілерден тон тігілген. Мамық жүнді аңдардың терілерінен тігілген тон ішік деп аталған ішіктің сырты матамен тысталған. Мысалы, жанат ішік-жанаттың терісінен, түлкі ішік- қара түлкінің немесе қызыл түлкінің терісінен тігілген. Ұй малдарының терісі де киім үшін пайдаланған. Құлынның терісінен тігілген тон жарғақ тон деп аталады. Шапан мен шекпен- көне киім үлгілері. Шапан түйе жүнінен немесе қой жүнінен жасалады, ал шапан әр түрлі қымбат маталардан тігілген.

Бас киімдер де өте әдемі. Олардың ең көп тараған түрлері-қалпақ, бөрік және тымақ. Қалпақ түйе жүнінің терісінен, ал бөрік бағалы аң терілерінен тігілген. Кемпірт бөрік, құндыз бөрік деп аталатын бас киімдер бар.

Көрмеге қойылған әйел киімдері де өте әдемі. Мұражайда айрықша және өзгеше әйел бас киімі- сәукелелер қойылған. Сәукеле үшкіл нысанды, оған асылтастар қадалған. Бұрынғы замандағы қазақ әйелдерінің сәукелесі туралы этнограф – ғалым Шоқан Уәлиханов жазған болатын. Сәукеле – қалыңдықтың бас киімі. Сәукеледен басқа қазақ әйелдері желек, кимешек, жаулық деп аталатын бас киімдер киген. Көрмедегі қамзол, желең шапан, көйлек түрлері де сан алуан. Ер адамдар мен әйелдердің ұлттық киімдерінің белдіктері де ерекше көз тартады. Белдіктер былғарыдан, барқыттан, жібектен жасалған, былғары белдіктерге асыл тастар орнатылған, кейбір белдіктерге кісе мен оқшантай ілінген.

Көрме бізге өте ұнады. Одан біз халқымыздың тарихы мен мәдениеті туралы көп мағлұмат алып қайттық.

Задание 20. Трансформируйте текст, внося дополнительные слова в предложения и новые предложения, детализируя его содержание.

Біз кеше өнер мұражайына бардық. Мұражайда қазақтың ұлттық киімдерінің көрмесі ашылды. Көрмеге ұлттық киімдердің сан алуан үлгілері қойыл... Көрмеден сыртқы киімдер, бас киімдер мен аяқ киімдер туралы және әр түрлі зергерлік бұйымдар туралы жан-жақты, әрі пайдалы мәлімет алуға болады. Маған ер адамдар мен әйел адамдардың белдіктері өте ұнады. Белдіктердің де бірнеше түрі қойыл... . Белдіктер былғарыдан немесе қымбат маталардан тігіл... . Былғарыдан тігілген белдіктер өте әдемі. Оны

қазіргі заманда жастардың пайдалануына болады. Белдіктерге асыл тастар орнатыл..., оюлармен өрнектел... . Кейбір белдіктерге кісі мен оқшантай ілін... Көрмеде ұлы акын Абайдың өкесі ... Құнанбайдың белдігі де бар екен. Ол күміспен және сүйекпен өрнектел... . Көрмеде мен қамшыны да көрдім. Оның жасалуы да өте әдемі. Оның сабы ағаштан жасал..., сабын: оюлар салын..., сабының ұшына былғары бау ілін...

Задание 21. Какой диалог состоится в ситуациях?

Балнұр мен Айдос үзіліс кезінде(антракт) буфетке барды. Буфетші мен жастардың арасында қандай әңгіме қозғалды?

Үзіліс кезінде олар фойеде атақты киножұлдызды көрді Қолтаңба(автограф) алуды өтінді.

Айдос пен Балнұр театрдың алдына келді. Театрдың сол жақ қанатында тұрған жарнаманы көрді.

Задание 22. “Оживите” картину. Какой диалог получится в предложенной ситуации?

Задание 23. Ответьте на вопрос и продолжите заданную тему разговора.

- Қоғамдық орындардағы мінез-құлық(манера поведения) мәдениеті туралы не білесіз?
- Ер адам өйелдің пальтосын шешуге көмектеседі.
- Театр залына ер адам бірінші кіруі керек.

Задание 24. Продолжите диалог.

- Пьеса ұнады ма?
- Өте тамаша болды.
- Мен де осы пьесадан үлкен ләззат алдым.

Задание 25. Продолжите диалог.

(Айдос пен Балнұр қаланың көрікті жерлерін аралап жүр. Абай мен Достық даңғылының қиылысына келді).

— Анау — “Қазақстан” қонақ үйі, анау-Республика сарайы, ал мынау-өзің білесің, Абай атамьздың ескерткіші.

— Қандай биік! Ескерткіштің мүсіншісі және сәулетшісі кім екен?

— Ескерткіштің мүсінін жасаған — Х.Наурызбаев, ал сәулетші-Н. Белоцерковский. Абайдың бұл ескерткіші 1961 жылы мәрмөрдан салынған.

— Тамаша! Ал, анау тұрған ғимарат не?

—

Задание 27. Проведите воображаемую экскурсию для туристов по литературным, художественным, краеведческим музеям города.

Задание 28. Проведите социологический опрос молодежи (детей, родителей, учителей. Выясните их отношение к современной (классической, зарубежной) музыке литературе, живописи.

Задание 29. Согласуйте с товарищем время, место, цель встречи, прогулки, путешествия.

СӨЗДІК

маусым	—	сөздік
ерқашан	—	всегда
астам	—	свыше
сахна	—	сцена
көрермен	—	зритель
зор	—	большой
ықылас	—	внимание

үнемі	—	все время
жоспар	—	план
бағыттау	—	направить
құрам	—	состав
сапар	—	путь (визит)
кез	—	время, момент
бас	—	главный
келіссөз	—	соглашение
жүргізу	—	провести
орналастыру	—	устроиться, расположиться
ортақ	—	общий
ұсыныс	—	предложение
мазмұн	—	содержание
аудару	—	переводить
шетел	—	зарубежье, заграница
Қойылым	—	постановка
қойылды	—	был поставлен
ән-күйлер негізінде	—	на основе песни-мелодии
дамыту	—	развивать
мазмұн	—	содержание
атындағы	—	имени
қауым	—	общественность
буын	—	поколение
ойнау	—	играть
қайта	—	снова, занова
айналды	—	стал
өзгеше	—	особый
ойнау	—	играть
қайта	—	снова, занова
айналды	—	стал
өзгеше	—	особый
мемлекеттік	—	государственный
музыка сүйгіш	—	любитель музыки
Бұлбұл	—	соловей
атану	—	называться
орындау	—	исполнять
бейне	—	образ
айналу	—	превратить
інжу-маржан	—	жемчуг-коралл
ұлттық	—	национальный
хан	—	царь
көреген	—	смотревший

мүсін	—	портрет, фигура
атақты	—	известный (ая, ое, ые)
шеберлік	—	мастерство
танылу	—	стать известным
ән	—	песня
атты	—	называемый
әсем	—	прекрасный (ая, ое, ые)
өуен	—	голос
дәреже	—	уровень, степень
сегіз қырлы	—	разносторонний, восьмигранный
дамылсыз	—	не переставая
ештеме естір емеспін	—	ничего не слышу
табыспен өту	—	пройти успешно
көңіл қою	—	с вниманием
күліп тұрып	—	смеясь
сүйіспеншілік	—	симпатия
таңдаулы	—	избранный
арнаулы бас жүлде	—	специальный главный приз
бірігіп түсіру	—	снимать совместно
ғылыми-көпшілік	—	научно-популярный
өзгерістер мезгілі	—	время изменения
киностудиясы	—	производство киностудии
шығарған		
жоғары	—	высокий

**Казахский язык
Базовый курс
Юнита 4**

Редактор Ш. Д. Абдиева
Оператор компьютерной верстки В. С. Левшанов

Изд. лиц. ЛР 071765 от 07.12.1998
НОУ “Современный Гуманитарный Институт”
Тираж

Сдано в печать
Заказ

